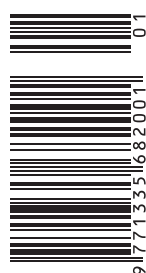

TATRY

1 | 2021 | cena 1,90 €, pre predplatiteľov 1,60 €

ISSN 1335-6828

Vlk rozhádal Slovensko

Envirorezort ho chce celoročne chrániť

Sezóna s otáznikmi

Negatívny test či lockdown?

Anton Döller

– apoštol turistiky vo Vysokých Tatrách

Skokan hnedý

(*Rana temporaria*)

  Radoslav Michalec

Patrí medzi najrozšírenejší druh žiab v Európe. Môže dorásť aj do veľkosti 70 až 90 milimetrov. Jeho rozlišujúcimi znakmi sú hladká pokožka, tmavá spánková škvrna a dlhé zadné nohy. Sfarbenie býva prevažne hnedé a je veľmi premenlivé, podľa prostredia, v ktorom žije. Samica dosahuje spravidla väčších rozmerov ako samec.

Skokan hnedý sa vyskytuje skoro v celej Európe, takisto aj v Ázii a v Japonsku. Na území Slovenska ho môžeme pozorovať takmer celoplošne, vo vyšších polohách až do 2 200 m n. m. Má tri rozdielne štádiá vývinu – žubrienka, suchozemské mláďa a dospelý jedinec. Prevažnú časť roka žije samotársky na súši v rôznych, prevažne

vlhkých biotopoch aj ďaleko od vody. Oblubuje lesné prostredie. Pri vode ho spozorujeme iba v čase rozmnožovania. Párenie prebieha zavčasu na jar, ihneď po roztopení snehu, kedy tento druh môžeme vidieť migrovať k vodným plochám so slnkom prehriatou vodou vo veľkom množstve. Už pri ťahu na miesto rozmnožovania môžu byť skokany spárované, pričom samec drží samicu. Samička nakladie do vody 500 až 2 500 vajíčok v zhlukoch, z ktorých sa po dvoch až troch týždňoch, podľa teploty vody, vyliahnu žubrienky. Tie sa živia riasami a rastlinnou potravou, neskôr aj živočíšnou. Najprv sa im vyvinú zadné nohy, až potom predné. Chvost strácajú spravidla po dvanástich týždňoch života. Vývoj žubrienky do suchozemského štádia (metamorfóza) trvá dva a pol až tri mesiace. Dospelé žaby sa živia rôznymi bezstavovcami s vhodnou veľkosťou a svoju korisť chytajú dlhým lepkavým jazykom. Uprednostňujú hmyz, pavúky, slimáky a červy. Zimnú strnulosť prežívajú v tečúcich vodách, bahnitých dutinách alebo vo vrstvách rozkladajúceho sa lístia a nánosov na dne rybníkov a jazier. Skokan hnedý je dôležitou súčasťou potravinového reťazca, loví ho mnoho druhov vtákov, šeliem a hadov. Nepohrdnú ním ani dravé ryby. ◀

Obsah

Viete, že...	2
Ako je to s hladinou Štrbského plesa?	3
Sezóna s otáznikmi	6
Tatranské NAJ v knihe	7
Anton Döller – apoštol turistiky vo Vysokých Tatrách	8
Bude celoročne chránený?	10
Odkiaľ sa vzal vlk?	15
System vs. sloboda	15
Ich mená pozná svet	16
Pavol Barabáš: Podstatné nie sú ocenenia, ale posolstvo tohto filmu	17
Osobnosti v názvoch Vysokých Tatier	17
Čaro padajúcich vôd Vodopády Tatier I.	19
Drechslerov zrub	21
Osemdesiat rokov meteorologických pozorovaní na Lomnickom štíte	22
Jesenná kamzičia inventúra nepotešila	25
Tatry z neba	26
Jenny Angyalossy – aby neostala pre históriu neznámym menom	27
Tatry z chodníka	36
Vyšlo o Tatrách	38
Paleta Vlada Buriana osirela	39
Krížovka	40
Fotohádanka	41

TATRY. Dvojmesačník o krásach tatranskej prírody, jej ochrane, starostlivosti o lesné ekosystémy, turistike, športe a cestovnom ruchu v TANAP-e. Vychádza od roku 1962. Ročník LX.

Vydavateľ: Štátne lesy TANAP-u, Tatranská Lomnica, www.lesytanap.sk

Adresa redakcie: Tatranská Lomnica 66, 059 60 Vysoké Tatry
tel.: +421 524 78 03 74

e-mail: redakcia.tatry@lesytanap.sk

Redakcia: Mgr. Martina Petránová, Pavol Kráľ
tel.: +421 903 98 75 94

Grafická úprava a tlač:
Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o.
Priekopa 21, 060 01 Kežmarok

Celoročné predplatné vo výške 9,60 € v SR:
uhradte na IBAN: SK698180000007000086192
s uvedením SWIFT: SPSRSKBA

Predplatné v ČR:
MediaCall, s. r. o., Vídeňská 546/55,
639 00 Brno, tel.: +420 532 16 51 65,
e-mail: import@mediacall.cz
www.mediacall.cz

Redakčná rada: Ing. Ján Marhefka (predseda),
Ing. Zuzana Homolová, PhD., Ing. Peter Spitzkopf,
doc. Ing. Peter Fleischer, PhD., Ing. Miroslav Jurčo,
Ing. Ján Slivinský, Ing. Michal Jurčo, Pavol Kráľ,
Ing. Marián Šturcel

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia. Redakcia si vyhradzuje právo úpravy a skracovania materiálov, ako aj výberu titulkov a medzituliek. Zasláním príspevku autor súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré týmto poskytol redakcii. Názory autorov jednotlivých článkov sa nemusia zhodovať s oficiálnym stanoviskom vydavateľa. Prevzatie textových a grafických materiálov z časopisu je dovolené len so súhlasom redakcie a pri rešpektovaní autorských práv. Redakčná uzávierka je dva týždne pred vydaním časopisu.

Dátum vydania: 21. 12. 2020

Evidenčné číslo: EV4596/12,
ISSN 1335-6828, IČO 319 669 77

Titulná strana
Vodopády Studeného potoka v objatí noci
Foto: Filip Hrebenda

Zadná strana
Kreácie zimy
Foto: Ján Slivinský

Viete, že...

 redakcia

Medzi tabuľkami, ktoré pribudli na Symbolickom cintoríne pri Popradskom plese od minuloročnej pietnej spomienky, je aj tá s menom známeho cestovateľa a horolezca Františka Keleho, ktorý zahynul v októbri 2014 pri zostupe z Rysov. Venovali mu ju členovia expedície na Mt. Everest z roku 1984. Okrem neho majú svoje tabuľky v limbovom háji pod západnou stenou Ostrvy najnovšie aj dvaja horskí záchranári. Člen Tatranskej horskej služby – dobrovoľného zboru Peter Zábojník zahynul vlani pri horolezeckom výstupe na Žabom koni a Bogusławowi Probulskému, poľskému horolezcovi, lyžiarovi, jaskyniarovi a horskému záchranárovi sa ešte v roku 1994 stal osudným Giewont.

V rámci jesenného zalesňovania vysadili Štátne lesy TANAP-u 84 925 stromčekov na ploche 39,40 hektára. Najväčší, takmer tridsaťpercentný podiel mala jedľa, ďalších skoro dvadsaťpäť percent predstavovali listnaté dreviny ako buk, brest, javor. Zvyšok tvoril smrek, smrekovec a borovica. Celkovo sa im aj napriek obmedzeniam, ktoré so sebou priniesla korona, podarilo v roku 2020 zalesniť vyše 140 hektárov územia, ktoré majú vo svojej správe. V Tatranskom a Pieninskom národnom parku tak pribudlo takmer trisťtisíc sadeníc, obnoviť sa podarilo aj spálenisko pod Hrebienkom, kde les ešte v apríli zničil oheň. Zároveň tatranskí lesníci zaznamenali prirodzené zmladenie na ploche takmer 105 hektárov, pričom najväčšie zastúpenie mal smrek, prirodzene sa obnovovali tiež buk, borovica, jedľa, javor horský a smrekovec.

Na Slovensku v októbri odštartovala ďalšia sezóna sčítania vodného vtáctva. Medzinárodný hlavný sčítací termín vychádza tentokrát na tretí januárový víkend. Až do apríla sa v dvadsiatich regiónoch budú mapovať presne vymedzené úseky tečúcich vôd a vodné nádrže s cieľom získať údaje o výskyte zimujúcich a migrujúcich vodných vtákov. Dáta poslúžia napríklad pri analýzach vplyvu klimatických zmien alebo niektorých disturbančných faktorov na vybrané druhy vtáctva. Z pohľadu ochrany prírody sú dôležité najmä informácie o distribúcii a početnosti vodných vtákov, keďže zohrávajú kľúčovú úlohu pri posudzovaní antropických vplyvov na vodné ekosystémy,

manažmente území, ako aj vytváraní sústavy chránených území na ochranu diverzity vodných a na vodu viazaných druhov vtákov. Do celosvetového programu je zapojených viac ako sto krajín, jeho koordinátorom je organizácia Wetlands International so sídlom v Holandsku.

Envirorezort avizuje zmeny, reformou prejde Štátna ochrana prírody (ŠOP) SR. Komisia zložená z expertov má pripraviť jej transformáciu na účinnejšiu a životaschopnú organizáciu podľa vzoru okolitých štátov, kde národné parky a chránené krajinné oblasti sami spravujú svoje územia a rozhodujú o nich. Do ich pokladníc by tak po reforme mohli prúdiť aj financie z tzv. mäkkého turizmu, vo svojej kompetencii by okrem iného mali mať napríklad i budovanie a prevádzkovanie interaktívnych návštevníckych centier. Docieľiť, aby štátne pozemky, na ktorých sú vyhlásené národné parky, prešli pod správu ŠOP SR má kampaň Šanca pre národné parky Slovenska, ktorú spustilo ministerstvo životného prostredia.

Na jeseň sa v meste Vysoké Tatry už tradične vynoril aj problém s medvedmi, ktoré si pred zimným spánkom robia tukové zásoby vďaka nezabezpečeným kontajnerom. Situáciu priamo na mieste si nečakane skontroloval aj šéf envirorezortu Ján Budaj, ktorý samospráve vytkol nezodpovedný prístup k zabezpečeniu komunálneho odpadu. Radnica sa voči obvineniam, že problém nerieši a nespokupuje, okamžite ohradila, podľa nej sú medvede premnožené, o čom svedčí i fakt, že z roka na rok počet ich stretov s obyvateľmi stúpa. Na jedinca, ktoré stratili plachosť, by si mal posvietiť zásahový tím Štátnej ochrany prírody SR, ktorý podľa ministerstva životného prostredia pred odstreľom uprednostní odchyt a ich umiestnenie v zoologickej záhrade. Skutočnosť, či financie, ktoré Environmentálny fond a Úrad vlády SR mestu poskytnú na zabezpečenie odpadu, boli využité tak, ako to deklarovalo, momentálne preveruje Slovenská inšpekcia životného prostredia.

Aktuálne informácie o kvalite ovzdušia prináša nová webstránka www.dnesdycham.sk, ktorá mapuje kvalitu ovzdušia na Slovensku. Údaje pochádzajú zo staníc kontroly ovzdušia Slovenského hydrome-

teologického ústavu (SHMÚ) a web ich prezentuje prostredníctvom interaktívnej mapy. Ktokoľvek tak jednoducho zistí, či sú v jeho regióne prekročené hraničné hodnoty emisií.

Grand Prix si z 35. ročníka Medzinárodného festivalu potápačských filmov a fotografie, ktorý mal tentokrát virtuálnu podobu, odniesla snímka A Giant Stride (Obrovský krok) z autorskej dielne Španielky Silvie Jiménez Gil. Medzi fotografmi zabodoval Talian Franco Tulli, ktorému patrilo prvenstvo v kategórii autorské portfólio i čiernobiela fotografia, čo mu vynieslo aj ocenenie TOP fotograf. Do súťažnej prehliadky sa tento rok prihlásilo 9 filmárov a 21 fotografov, ktorí ponúkli dokopy 11 súťažných filmov a 182 fotografií.

Len začiatkom októbra sa do predaja dostala dotlač nulaeurovej bankovky s motívom Lomnického štítu v novom dizajne i limitovanej edícii s prítláčou Anniversary 2020 a už sa zberatelia tešia z ďalšieho kúska, tentokrát s motívom Hrebienka. Na cenine je vyobrazená pozemná lanovka, Lomnický štít a ľadová katedrála Notre Dame z predchádzajúcej zimy. Bankovka vyšla v novembri v náklade 15-tisíc kusov, z toho tritisíc je so špeciálnou prítláčou Anniversary 2020.

Regionálna karta TATRY CARD, ktorej ambíciou bolo formou rôznych benefitov pre návštevníkov podporiť cestovný ruch vo Vysokých Tatrách, po deviatich rokoch končí. Stopku dostala na neurčito, keďže v súčasnej situácii sa nepodarilo nadviazať taký rozsah spolupráce s partnermi, aký si Oblastná organizácia cestovného ruchu Vysoké Tatry a Združenie cestovného ruchu Vysoké Tatry predstavovali.

Vlk, ktorý koncom novembra zahynul pri kolízii s autom na ceste medzi Novou Lesnou a Vyšným Slavkovom, bol pravdepodobne práve tým istým jedincom, ktorého preslávilo video zo železničnej zastávky neďaleko liečebne v Hornom Smokovci, kde priamo na koľajniciach ulovil jelenča. Statný, takmer päťdesiatkilogramový približne šesť rokov starý samec mal tentokrát namierené do neďalekého ovčína. ◀

Ako je to s hladinou Štrbského plesa?

📍 Pavol Král 📷 archív autora

Vďaka výdatnému dažďu, ktorý zasiahol Slovensko v polovici októbra, stúpili hladiny viacerých riek do záplavových hodnôt a pozoruhodnú výšku dosiahla takisto hladina Štrbského plesa. Niektorým sa až zdalo, akoby to bola rekordná hodnota. Niečo, čo tu ešte nebolo. Nie je však tomu vôbec tak.

Ak zjídeme do vzdialenejšej minulosti, tak hladina Štrbského plesa bola asi pred päťsto rokmi zhruba o sedem metrov nižšie ako dnes. Niektorí autori hovoria o postupnom vytesnení odtokových štrbín pôvodného jazera hromadiacim sa sedimentom, no je možné, že k upchatiu podzemného odtoku a tým stúpnutiu hladiny plesa dopomohli tiež viaceré zemetrasenia, ktoré Tatry v stredoveku zasiahli. Píše sa o rokoch 1590, 1643, 1662, no určite boli zemetrasenia i predtým. Viaceré indície, predovšetkým stav rašelinovej vrstvy pod hladinou, totiž naznačujú, že zaplavenie prebehlo pomerne rýchlo. Boli to možno len desaťročia a nie storočia, počas ktorých tento proces prebiehal. Voda stúpala až dovtedy, pokým sa nezačala pri väčších lejach z jazera cez najnižšiu, južnú hrázu prelievať.

Jazeru sa venovali viacerí prírodovední odborníci už za monarchie. Prvé systema-

tické meranie hladiny Štrbského plesa však robil až Dr. Juraj Pacl v rokoch 1952 až 1961. Zároveň to bol jediný hydroológ, ktorý sa kedy jazerom širšie zaoberal. Doteraz čerpáme z jeho poznatkov. Vo svojich prácach uvádza najvyšší pozorovaný vodný stav Štrbského plesa na vodomernom zariadení dňa 5. júla 1958, a to plus 98 centimetrov. Najnižší, plus 21 centimetrov, bol nameraný 6. marca 1954. Maximálne kolísanie hladiny počas desiatich rokov jeho pozorovaní teda dosiahlo 77 centimetrov. Desaťročný priemer udáva 49 centimetrov, čo môžeme považovať za normálny stav výšky vodnej hladiny v meranom období. Škoda len, že nevieme, kde sa reálne nachádzal...

V rokoch 1977 až 1995 vykonával s prestávkami meranie vodnej hladiny Slovenský hydrometeorologický ústav (SHMÚ). Čo viem, tak len počas roztopenej vodnej hladiny. Teda od mája do novembra. Podľa meraní SHMÚ bol priemerný rozdiel me-

dzi najvyšším a najnižším stavom vodnej hladiny asi 35 centimetrov a maximálny rozdiel namerali až 104 centimetrov. Bolo to v roku 1991. Od roku 1996 bolo spustené zasnežovanie zjazdoviek na svahoch Soliska vodou zo Štrbského plesa, čo bolo tiež jedným z dôvodov, prečo SHMÚ meranie prestal vykonávať. Pokračovali v ňom prevádzkovatelia lyžiarskeho strediska sami, pre vlastnú potrebu. Rekordné minimum stavu vodnej hladiny zaznamenali v rokoch 2003 a 2010. Boli spôsobené kombináciou suchého počasia a odberu na zasnežovanie. Predovšetkým rok 2010 bol extrémny. Voda odstúpila od brehu niekoľko metrov a nad hladinou sa ocitli kamene, ktoré dovtedy nebolo vidieť na žiadnej zo známych fotografií či pohľadníc.

Štrbské pleso zaberá pri normálnom stave hladiny 19,76 hektára a momentálne nie je povrchovo prietočné. Priteká doň drobný prítok, takzvaná Smradľavá voda zo Slepého plesa a do roku 2007 vtekal do plesa tiež prepád vody z vodojemu, ktorý sa nachádza nad plesom z východnej strany. Aj to bol len veľmi drobný prítok, no stačil na to, aby relatívne teplá voda z vodojemu udržiavala miesto prítoku aj v zime bez ľadovej pokrývky. Využívali ho i pracovníci Štátnych lesov TANAP-u pri kontrolnom meraní výšky vodnej hladiny plesa pri zasnežovaní. Napríklad merania, vykonané v období od 9. decem-

bra 2002 do 10. januára 2003 hovoria, že od 9. decembra do 28. decembra 2002 klesla hladina o 35 centimetrov. Potom, vďaka otepleniu okolo Silvestra, stúpala do 3. januára o päť centimetrov a následne opäť klesla o dva centimetre, na úroveň mínus 32 centimetrov oproti začiatku merania. Je to značný pokles, pokiaľ ho porovnáme s klesaním vodnej hladiny počas zimy, ktoré uvádza Pacl. V jeho pozorovaniach totiž vidíme, že počas zimy klesala hladina o jeden až tri centimetre.

Pacl počas svojich meraní zistil, že jazero so svojou spádovou oblasťou, veľkou len šesť hektárov, nie je len akýmsi obrovským zrážkomerom, za aký ho viacerí odborníci dovtedy považovali, ale že objem vody v jazere ovplyvňujú tiež nezanedbateľné spodné priesaky. Dokumentoval to na viacerých prípadoch, kedy po ukončení výraznejšieho dažďa hladina jazera naďalej stúpala. Napríklad 29. júna 1958 spadlo do oblasti Štrbského plesa 115 milimetrov zrážok a hladina stúpala hneď o desať centimetrov. Avšak v nasledujúcich dňoch stúpala o ďalších desať centimetrov, hoci zrážky už boli len 1,2 milimetra! Stúpanie vyvrcholilo až o šesť dní, a to ešte o osem centimetrov! Následný pokles bol veľmi pomalý... Alebo tiež uvádza ďalší prípad, kedy v tejto lokalite v dňoch 15. a 16. júla 1957 napršalo 57,4 milimetra. Hladina stúpala hneď o štyri centimetre, no v nasledujúcich dňoch naďalej pomaly stúpala a za desať

dní stúpala ešte o tri centimetre. Maximum si udržala päť dní...

Tieto zistenia boli na konci 20. storočia doplnené potápačským prieskumom a boli zdokumentované viaceré viditeľné vodné vývery, ktoré sa v hĺbočine jazera skutočne nachádzajú. Voda nimi priteká aj z veľkých hĺbok, okolo dvadsať metrov pod hladinou. Udržiava si v hrubej vrstve rašeliny a sedimentu diery, akési výverové komíny. Jej prietok v jazere sa však nedá nateraz ani odhadnúť. Pacl popisoval povrchové pramene pod oblasťou jazera, ktoré môžu so Štrbským plesom súvisieť, no intenzita prietoku sa podľa nich nedá vôbec stanoviť.

Štrbské pleso je v súčasnosti povrchovo neprietočné, ale ako som už spomenul, v minulosti tomu tak nebolo. V miestach terajšieho hotela Solisko sa nachádzal malý, možno len periodický povrchový odtok, ktorý možno vidieť aj na niektorých starých mapách ešte z dôb monarchie. Bol zlikvidovaný na prelome 19. a 20. storočia pri výstavbe budov, cesty, trate zubačky a električky. Nahradený bol umelým odtokom, šachtou, ktorá bola neskôr napojená do verejnej kanalizácie. Umelý fungoval rovnako ako prirodzený, a teda v prípade zdvihnutia vodnej hladiny plesa nad určitú hodnotu voda z jazera cezň odtekala. Nevieme, kedy sa naň zabudlo, možno počas vojny, faktom je, že dlhé roky bol z veľkej časti zapchatý. Jeho funkčnosť bola obnovená pri spomínanom vysokom stave vodnej hladiny Štrbského plesa v roku

1991, kedy hladina stúpala podobne, ako tomu bolo túto jeseň. Takisto aj vtedy mali v Solisku problémy a prišli sa posťažovať. Do pivníc im prerážala voda. Niektoré zo starších zamestnancov si spomenul, že sa tu niečo také kedysi nachádzalo a po hodine šuchtania nohami vo vode potápač na označenom mieste odtokovú šachtu naozaj našiel a spriechodnil. Udržovali sme ju funkčnú zhruba do roku 2007, potom ju vlastníci pri rekonštrukcii kanalizácie vtedajšieho Liečebného domu Hviezdoslav opäť upchali...

Merania hladiny Štrbského plesa jednotlivými autormi na seba nenadväzovali, preto dnes nevieme určiť „normál“. Čiže pomyselnú „nulu“ výšky vodnej hladiny. Nevieme, kde sa nachádzalo Paclových 49 centimetrov a vodomerná lata SHMÚ taktiež pravdepodobne postupom času klesala aj so stromom, ktorý sa pomaly pri nej vyvracal... V našom prípade to však nie je už také dôležité, pretože na vyriešenie problému vieme všetko podstatné. Ako sa správalo jazero pri zapchatom odtoku podľa Paclových meraní a tiež si vieme logicky domyslieť výšku pôvodného prirodzeného odtoku, ktorý tu kedysi existoval. Aj ľudia v období budovania okolia Štrbského plesa totiž určite rozmýšľali nad kolísaním hladiny jazera, nad prípadnými záplavami a nainštalovali odtokovú šachtu logicky zhruba v rovnakej výške ako bol ten prirodzený. Nechceli, aby im prívalová voda zaplavovala chodníky, ale ani to, aby hladina príliš klesala. Že to urobili dobre, možno dokumentovať tiež tým, že odtok spoľahlivo reguloval výšku vodnej hladiny aj počas jeho spriechodnenia v rokoch 1992 až 2007. Ani raz sa v tom období nestalo, že by hladina Štrbského plesa stúpala na úroveň roku 1991, alebo tejto jesene. Aj keď umelý prepad má len desať centimetrov v priemere! Vtedajší vedúci Ochranného obvodu Štátnych lesov TANAP-u Štrbské Pleso Otto Hlaváč naň nechal vyrobiť sito, aby doň deti ničो nenahádzali. Pravidelne bolo čistené. Okrem rokov 2003 a 2010 voda cez prepad takmer stále odtekala... Ak sa niekto pozastaví nad tým, že od roku 2007 až do tohtoročnej jesene vlastne tiež neboli problémy, tak to je len vďaka tomu, že povrchový odtok z veľkej časti nahrádzal odber vody na zasnežovanie. Vďaka nemu klesla každú zimu hladina plesa takmer o pol metra a to bola dostatočná rezerva na prípadné letné vodné prívaly. V roku 2019 sa ale tento režim zmenil. Boli nastavené nové podmienky v odbere vody na zasnežovanie a hneď v zime 2019/20 sa odobralo menej. To, za prispenia daždivého počasia, spôsobilo, že na konci leta 2020 bola hladina asi 30 centimetrov nad zapchatým umelým

Vizualizácia stavu jazerej panvy spreď roka 1500 s naznačeným okrajom súčasného jazera

odtokom. Do toho prišli jesenné dažde, hladina stúpila o ďalších zhruba 30 centimetrov a problém bol na svete...

Človek má na vodu Štrbského plesa veľa nárokov. Aby predstavovala čo najmenej človekom dotknutý prírodný klenot, slúžila na člnkovanie, zasnežovanie a tiež sa príliš nezdvihala ani neklesala. Len tak akurát. Som presvedčený, že všetko sa to dá dosiahnuť veľmi jednoducho. Opätovným spriechodnením starého storočného odtoku, prípadne jeho nastavením o desať centimetrov vyššie. Vytvorí sa tým dostatočná rezerva na zasnežovanie a tiež na odtečenie príliš zdvihutej vodnej hladiny v prípade extrémnejších lejakov. Veľmi podobne to mala príroda zariadené už pred príchodom človeka.

◀ Túto jeseň bola hladina Štrbského plesa asi šesťdesiat centimetrov nad normálom.

Meranie stavu hladiny

Prepad vody z vodojemu do plesa (rok 2003)

Jeden z výverov na dne jazera

Prepadová šachta okolo roku 2004

Sezóna s otáznikmi

Zimná lyžiarska sezóna sa na tatranských svahoch začala podobne rozpačito ako tá letná. Nová vlna korony a zhoršujúca sa pandemická situácia vytrvalo miešali karty, a tak do poslednej chvíle nebolo jasné, či lyžovačka vôbec odštartuje.

👤 Martina Petránová
📷 Marek Hajkovský

Po tom, čo koncom októbra v snahe zvýšiť dosah prijatých preventívnych opatrení uzavrel najväčší prevádzkovateľ horských stredísk na Slovensku na dva týždne svoje rezorty vo Vysokých Tatrách aj v Jasnej, nielen lyžiari v napätí očakávali, ako sa vykryštalizujú ďalšie týždne. V novembri lanovky postupne nabehli na víkendový režim, návštevníci horských stredísk však museli rátať s dodržiavaním viacerých hygienických opatrení, ktoré mali zabrániť šíreniu koronavírusu. Napokon sa predsa len dočkali aj lyžiari, po Donovaloch svoje svahy v prvú decembrovú sobotu otvorilo i stredisko pod Chopkom. Lyžovačku v Jasnej však v ten deň spustili iba pre limitovaný počet lyžiarov, prevádzkovateľ si totiž chcel otestovať preventívne opatrenia voči korone v praxi. O týždeň neskôr sa k stredisku v Nízkych Tatrách pridalo Štrbské Pleso. Tatranská Lomnica v čase našej uzávierky na oficiálny štart sezóny ešte len čakala. Hoci tam, podobne ako pod Soliskom, zasnežovali zjazdovky už od predposledného novembrového piatku, kedy do hôr prišla zmena počasia a ochladilo sa, inverzia a nečakané oteplenie prvú lyžovačku oddialili.

Negatívny test či lockdown?

O ďalšie sprísnenie hygienických opatrení sa postarala vyhláška Úradu verejného zdravotníctva SR, podľa ktorej si od 14. decembra mohli zalyžovať s výnimkou detí do desať rokov iba tí, ktorí sa preukázali negatívnym korona testom nie starším ako

72 hodín. Strediskám priniesla prísnejšie hygienické opatrenia, nariadenie dokonca stanovilo i limity pre lanovky. Ak nešlo o členov jednej domácnosti, v kabínke sa mohol odviezť iba jeden pasažier. Aj naďalej platilo, že návštevníci stredísk museli mať prekryté dýchacie cesty, samozrejmosťou bolo dodržiavanie rozstupov v nástupných koridoroch, dôkladnejšia dezinfekcia a občerstvenie len z výdajného okienka. Jasné pravidlá prevádzkovateľov vlekov a lanoviek potešili, avšak len na krátko, keďže medzitým dramaticky sa zhoršujúca pandemická situácia na Slovensku pohrozila tvrdým lockdownom, ktorý rátal aj s uzatvorením lyžiarskych stredísk. V čase našej uzávierky však ešte nebolo zrejmé, ako sa situácia vyvíja a či vláda dá lyžiarom ozaj definitívnu stopku.

Hľadali riešenie

Samotné strediská riešili otázku bezpečnosti lyžiarov už pred sezónou, hneď ako premiér Igor Matovič spomenul myšlienku komunitného testovania, prišli s návrhom vytvoriť bezplatné antigénové testovacie miesta priamo v lyžiarskych rezortoch a turistických regiónoch na Liptove, Horehroní a v Tatrách. Tým, že testovacie body by boli v každodennej prevádzke a slúžili by svojmu účelu vždy na obdobie, keď si to situácia bude vyžadovať, resp. po dohode s hygienikmi, možno podľa prevádzkovateľov stredísk dosiahnuť stav, že v turistických regiónoch by sa pohybovali negatívne otestovaní ľudia,

čo by mohlo prispieť aj k uvoľneniu opatrení v týchto lokalitách. Predpokladom, aby to fungovalo, je však úzka spolupráca všetkých zainteresovaných.

Nezabudli ani na novinky

Napriek koronakríze lyžiarske strediská ani tentokrát nezabudli na novinky. V Jasnej zvýšili kapacitu zasnežovacieho systému, v okolí nových nádrží v lokalite Zadné vody prichystali trojkilometrový okruh pre bežecké lyžovanie. Okrem toho tam rozšírili ubytovacie kapacity, otvorili koktejlový bar a tiež obchod s lokálnymi produktmi, vďaka ktorým sa návštevníci zoznámia s tými najzaujímavejšími chuťami regiónu. Nakrátko neobišli ani Vysoké Tatry. Na Hrebienku sa rozhodli otestovať technologickú novinku v podobe špeciálnych antibakteriálnych fólií, ktoré nainštalovali na dotykové plochy v pozemnej lanovke, pokladniach, reštaurácii i obchodoch. „Ďalšia novinka sa bude týkať parkovania v Tatranskej Lomnici, kde sme časť parkovacích kapacít na jednej z terás vyhradili pre klientov, ktorí si ich budú chcieť online rezervovať a mať istotu komfortného prístupu do strediska bez ohľadu na čas, kedy prídu,“ informoval ešte pred spustením lyžiarskej sezóny riaditeľ strediska Vysoké Tatry Dušan Slavkovský z akciovky Tatry mountain resorts (TMR). Pod Lomnickým štítom, podobne ako aj na Štrbskom Plese, by mal byť počas tejto zimy lyžiarom k dispozícii aj fast pass, teda skipas s prednostným nástupom

na lanovky. Návštevníci horského strediska pod Soliskom po novom zaparkujú len na centrálnom parkovisku pri železničnej a autobusovej stanici, odkiaľ ich už prepraví skibus.

Pridali aj garancie

Najväčšie tatranské lyžiarske rezorty sa i túto zimu rozhodli ostať pri flexi cenách lyžiarskych lístkov, ktoré zaviedli ešte v zimnej sezóne 2018/19. V praxi to znamená, že ich výška závisí od dátumu rezervácie, miesta lyžovačky, typu sezóny, počasia a vyťaženia vybraného strediska v daný deň. Okrem jednoduchých a viacdňových skipasov majú lyžiari k dispozícii tiež celosezónne skipasy, ktoré platia buď iba pre Jasnú a Vysoké Tatry, alebo všetky lyžiarske strediská, ktoré má v rôznych krajinách TMR vo svojom portfóliu. „Uvedomujeme si aj súčasnú situáciu a práve preto dopĺňame pri nákupe také garancie, aby každý, kto sa rozhodne lyžovačku si naplánovať, tak mohol urobiť bez obáv,“ uviedol člen predstavenstva TMR Čeněk Jílek s tým, že spoločnosť uvoľnila aj storno podmienky.

Bezpečnejšia lyžovačka

Zárukou bezpečnejšej lyžovačky by mala byť aj technologická novinka na odstrel lavín, ktorú na najvyššie položenej zjazdovke z Lomnického sedla nainštalovala Horská záchranná služba. Zariadenie menom Obelix, ktoré bolo vyrobené vo Francúzsku, dokáže na diaľku zmiešaním plynov v komore vyvolať detonáciu s rýchlosťou 2 000 m/s. Doteraz horskí záchranníci masy snehu odstrelovali trhavinami priamo na mieste, nový odpaľovací systém funguje na diaľku, nabíjaný je solárnou technológiou a vydrží päťdesiat až sedemdesiat odpaľov. Po skončení zimnej sezóny technológiu demontujú.

Regulovaný vstup a koridory

redakcia

Štart zimnej sezóny, ktorý je vo Vysokých Tatrách už ôsmy rok neodmysliteľne spätý so slávnostným otvorením Tatranského ľadového dómu, mal vďaka korone tentokrát špecifickú podobu. Otvárací ceremoniál sa preniesol do online prostredia, avšak návštevníci Hrebienka o jednu z najväčších atrakcií regiónu počas zimy neprídu. Kochať sa pohľadom na mrazivú krásu môžu už od predposledného novembrového piatku, avšak za prísnejších pravidiel, než na aké boli doteraz zvyknutí.

Ľadoví majstri sa pri stavbe ľadovej baziliky inšpirovali Chrámom Kristovho vzkriesenia v Petrohrade. „Vytvorili sme kópiu nádhernej fasády, ktorej dominuje šesť hlavných veží chrámu, zvýraznených materiálmi, ktoré mali v Tatranskom ľadovom dome premiéru,“ prezradil hlavný staviteľ Adam Bakoš, ktorému asistovalo ďalších 17 sochárov a 12 pomocníkov. Z 1 880 ľadových blokov, ktoré vážili spolu

225 ton, vytvorili dvanásť metrov vysoké dielo, ktoré upúta najmä pompéznymi kupolami. Tie sú kombináciou moderných technológií a ručnej remeselnej práce. Dizajnerka Mía Bujňáková s Petrom Klímom ich navrhli ako samonosné konštrukcie spojené kružnicami a rebrami. Jednotlivé časti vyrezali z polykarbonátu pomocou vodného lúča, farebné ihlany sú vytvorené z polystyrénu.

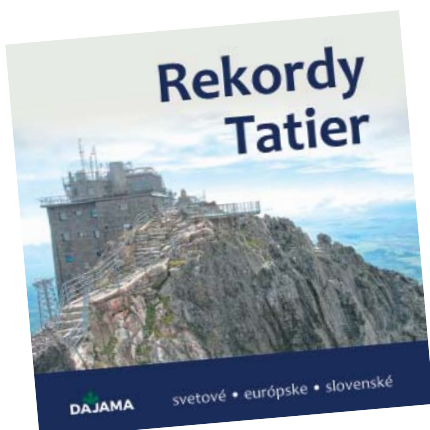
Ľadovú nádheru pred vrtochmi počasia chráni chladená kupola, vďaka ktorej ju návštevníci budú môcť obdivovať až do jari. Počas tejto sezóny však musia rátať s obmedzeným časom na prehliadku, ako aj vstupnými koridormi, ktoré majú prispieť k zvýšeniu bezpečnosti. Dnu môžu vojsť len s rúškom, alebo inou ochranou horných dýchacích ciest. Chrám je otvorený denne od 9.00 do 16.00 hodiny, počas hlavnej zimnej sezóny a vianočných sviatkov sa otváracie hodiny ešte predĺžia.

Tatranské NAJ v knihe

Martina Petránová

Azda každého, kto má Tatry v krvi, poteší knižná novinka, ktorá približuje najmenšie velhory trošku inak, prostredníctvom rekor-

dov. Takmer stostranová publikácia z pera Klimenta Ondrejku, ktorú zostavil spoločne s kolektívom autorov, obsahuje viac ako tristo NAJ či prvenstiev. Hoci nie vždy ide o rekordy v pravom slova zmysle, množstvo zaujímavostí a kuriozít z rôzneho súdka, ktoré sú späté s týmto horstvom, bezpochyby stojí za pozornosť. Kniha sa venuje predovšetkým slovenským Tatrám, a to z pohľadu fenoménov, ktoré sú jedinečné z hľadiska samotného pohoria, ale aj Slovenska, strednej Európy, ba dokonca i sveta. Ak si v nej zalistujete, istotne objavíte mnohé nové fakty, ktoré vás zaujmú, prekvapia a niekedy aj pobavia. Autori sa netaja, že ich zoznam nie je ani zďaleka úplný a tobôž

nie konečný. V dnešnom rýchлом svete plnom zmien totiž neustále pribúdajú nové javy či udalosti, a tak nemožno vylúčiť, že už zajtra, po ďalších objavoch alebo zisteniach, môžu byť niektoré údaje zastarané. V každom prípade sa však Rekordy Tatier oplatí prelúskat', publikácia má potenciál zaujať nielen skalných fanúšikov jedného z najkrajších európskych horstiev, ale istotne dokáže osloviť aj malých čitateľov, ktorých fascinujú rôzne geografické, prírodné či historické javy, alebo osobnosti, ktoré sa nejakým spôsobom zapísali do dejín tejto časti Slovenska. Krátke texty dopĺňajú fotografie, ilustrácie a mapa.

Kniha vyšla vo vydavateľstve DAJAMA.

vojenskom postupe mala rozhodujúci vplyv účasť v rakúsko-taliansko-francúzskej vojne v roku 1859 a v rakúsko-pruskej vojne v roku 1866. V roku 1871 bol prevelený k 32. poľnému streleckému práporu so sídlom v Kežmarku, kde v roku 1872 dosiahol hodnosť majora. Krátko po svojom prevelení sa zapojil do spoločenského života mesta.

V roku 1873 sa stal členom skupiny, ktorá 10. augusta toho istého roku založila Uhorský karpatský spolok (UKS). Bol to prvý turistický spolok na území súčasného Slovenska. Döller bol autorom stanov spolku, v ktorom v rokoch 1873 až 1876 vykonával funkciu pokladníka a v rokoch 1876 až 1883 bol jeho výkonným podpredsedom. V roku 1876, kedy prevzal funkciu podpredsedu, mal spolok 180-člennú základňu. Keď odstúpil z funkcie, mal UKS už 1 500 členov. V tomto období výraznými zmenami prešiel aj jeho osobný život. Po dvojročnom manželstve s Gisellou, rodenou Demian ovdovel a pretože sa staral o neplnoletú dcéru, rozhodol sa v roku 1875 pre odchod do zálohy. V roku 1877 sa oženil druhýkrát s Máriou, rodenou Kaili. Z tohto manželstva pochádzala dcéra a syn, ktorý sa tiež stal dôstojníkom a krátko pred vypuknutím prvej svetovej vojny vykonával funkciu pobočníka pluku arcivojvodu Jozefa Augusta v Budapešti. Döller sa stal v nasledujúcich rokoch horlivým propagátorom turistiky vo Vysokých Tatrách. Spolu s Mórom Déchym a Jánom Stillom uskutočnili prvovýstup Velickou cestou na Gerlachovský štít.

V regionálnej tlači Zipser Blätter, Karpathen-Post a Kaschauer Zeitung uverejnil množstvo článkov o Vysokých Tatrách. Propagoval ich krásy, navrhoval mnohé vylepšenia týkajúce sa turistiky a novej výstavby. Bol iniciátorom myšlienky vytvorenia malých knižníc. Mal podiel na výstavbe šiestice tatranských chát – Ruženi-

Anton Döller

– apoštol turistiky vo Vysokých Tatrách

 Peter Bučka archív autora

Pre znalcov histórie turistiky vo Vysokých Tatrách nie je meno Anton Döller neznáme. Avšak v športových encyklopédiách by sme jeho profil nenašli. Na otázku, prečo táto autorita, ktorá bola za svoju prácu v prospech regiónu Vysokých Tatier ocenená ešte za života, upadla napokon takmer do zabudnutia, sa pokúsime odpovedať v nasledujúcich riadkoch.

Anton Döller sa narodil 5. januára 1831 v mestečku Winnica, resp. Winniki, ktoré je dnes súčasťou Poľska. Rodina rakúskeho dôstojníka Žigmunda Döllera a Anny, rodenej Gergelovej umožnila synovi získať klasické vzdelanie absolvovaním šesťročného gymnázia. Po jeho ukončení pokračoval v štúdiu na vojenskej akadémii. Podstatná časť jeho vojenskej služby bola spätá s plukom arcivojvodu Jozefa Augusta Rakúskeho. Na jeho

nej, Jozefovej, Egidovej, Hunfalvyho, Majláthovej a chaty pri Slavkovských plesách. Stál pri založení prvého Karpatského múzea. Osobne sa angažoval pri získavaní exponátov pre toto múzeum. Ako uznanie za prácu v UKS bolo po ňom pomenované jazero *Döllersee* s rozlohou 7 200 m², ktoré sa v súčasnosti volá Okružle pleso. Takisto bola po ňom nazvaná veža *Döllerturm*, dnes Furkotské Solisko, ako aj štít *Döllerspitze*, dnes juhovýchodný vrchol Malého Soliska.

V roku 1891, keď v UKS došlo k národnostnému pnutiu, založil jeho Kežmarskú sekciu. Túto organizáciu viedol ako výkonný viceprezident až do roku 1902. Za propagáciu turizmu mu v roku 1894 udelil UKS čestné členstvo a v roku 1889 toto ocenenie získal aj od haličského Tatranského spolku, ktorého bol tiež aktívnym členom.

Döllerove aktivity sa dotýkali aj ďalších oblastí spoločenského a hospodárskeho života. Angažoval sa pri vzniku miestnej pobočky Červeného kríža, ktorú finančne podporoval. Popri ekonomickom využití Vysokých Tatier v oblasti cestovného ruchu videl ďalšie možnosti rozvoja regiónu predovšetkým v priemysle. Ako člen podnikovej rady niekoľkých miestnych spoločností – napríklad textilných tovární Bleich – vypracoval plány na rozvoj moderného priemyslu. Vo svojich návrhoch na modernizáciu nevynechal

- 1 Juhovýchodný vrchol Malého Soliska, kedysi Döllerspitze
- 2 Döllerturm, dnes Furkotské Solisko
- 3 Okrúhle pleso, kedysi nazývané Döllerseer
- 4 Dölller bol aj horlivým propagátorom turistiky vo Vysokých Tatrách.

Odznaky Uhorského karpatského spolku

ani tradičnú oblasť, akou bol chov rýb. V súvislosti s rozvojom priemyslu v roku 1880 presadil založenie tkáčskej a v roku 1892 obchodnej školy. Za uvedené aktivity mu bol 13. júna 1887 udeľený šľachtický titul s prídomkom „de Poprádvoľgy“.

Keď sa 29. septembra 1912 uzavrela jeho životná púť, boli mnohé Döllerove vízie realitou. Železnica mala svoju stanicu v Poprade, vo Vysokých Tatrách bolo postavených niekoľko letovísk. Jeho heslo „kultúra, svetlo, slnko“ si získalo veľa priaznivcov. Turistický ruch sa tak vo Vysokých Tatrách pevne zakorenil a stal sa významným zdrojom príjmov. Apoštol turizmu slovenských veľhôr je pochovaný na historickom cintoríne v Kežmarku. Jeho rodina po vzniku Československa odišla do Maďarska.

Dölller považoval za svoju vlasť Uhorsko a v tomto duchu vychovával aj svoje deti. V nasledujúcom spoločenskom období to bolo z pochopiteľných príčin neprijateľné, a preto v prácach, ktoré sa venovali dejinám turistiky, dostávali prednosť iné osobnosti.

Bude celoročně chráněný?

 Martina Petránová Marcel Tobis, Správa TANAP-u a autorka

Vlk rozdelil Slovensko. Do vlasov si kvôli nemu skočili ministerstvá životného prostredia a pôdohospodárstva. Zatiaľ čo agrozozort obhajuje kvóty na jeho odstrel, envirorezort má ambíciu šelmu celoročne chrániť. Drukujú mu viaceré mimovládky i niektorí europoslanci, viac ako päťdesiat tisíc podpisov získala aj petícia, ktorú spustili aktivisti. Chcú doceliť, aby bol *Canis lupus* zaradený medzi chránené živočíchy. Jeho usmrtenie by tak bolo trestným činom.

Búrku nevole vyvolal verdikt medzi-rezortnej pracovnej skupiny, ktorá každý rok v októbri stanovuje kvótu na lov vlka. Jej členmi sú zástupcovia ministerstiev pôdohospodárstva i životného prostredia, Štátnej veterinárnej a potravinovej správy SR, Štátnej ochrany prírody (ŠOP) SR, Slovenskej poľnohospodárskej a potravinárskej komory (SPPK), Zväzu chovateľov oviec a kôz na Slovensku, Lesochranárskeho zoskupenia (LZ) VLK, Spoločnosti pre výskum, vzdelávanie a spolužitie s prírodou (Slovak Wildlife Society, SWS), Národného lesníckeho centra (NLC), štátneho podniku LESY Slovenskej republiky, Vojenských lesov a majetkov SR, okresných úradov Banská Bystrica, Košice, Trenčín, Žilina, Poprad a Slovenskej poľovníckej komory (SPK). Väčšina z nich sa priklonila k návrhu NLC, ktoré predostrela kvótu lovu vlka dravého v počte päťdesiat až sedemdesiat jedincov. Agrozozort sa napokon stotožnil so spodnou hranicou, v praxi to znamená, že od 1. novembra 2020 do 15. januára 2021 budú môcť poľovníci uloviť celkovo päťdesiat vlkov. Avšak len vo vybraných okresoch Slovenska. Vlastného územia Tatranského národného parku sa to netýka, tam je lov vlka zakázaný.

Argument agrozozortu, že šelma spôsobuje významné škody na hospodárskych zvieratách, sa však u ministra životného prostredia nestrelol s pochopením. Považuje za chybu úmyselne oslabovať populáciu vlka dravého na Slovensku. Navyše, šéf envirorezortu Ján Budaj ostal z rozhodnutia svojho straníckeho kolegu Jána Mičovského zaskočený a sklamaný, keďže ten sa ešte mesiac predtým netajil, že nemá problém s nulovou kvótou na odstrel vlka a dokonca sám podpísal aj petíciu proti jeho lovu. „Vlk je v zmysle európskej legislatívy chránený živočích a má svoje nezastupiteľné miesto v prírode. Je v nej čímsi ako lekárom, ktorý odstraňuje choré a slabé jedince. Čo je ešte dôležitejšie, v súčasnej pandémie moru prasiat nám pomáha predchádzať väčším stratám. Vlk je hlavný prirodzený predátor diviačej zveri. Neobstojí argument, že farmárom spôsobuje škody na hospodár-

ských zvieratách, pretože tých je neporovnateľne menej,“ nechal sa počuť Budaj. Podľa envirorezortu vysoká či diviacia zver – a to aj napriek opatreniam poľovníkov – spôsobila v roku 2019 poľnohospodárske škody vo výške 17 miliónov eur, no vlk lovom lesnej zveri či hospodárskych zvierat zapríčiňuje štátu a vlastníkom hospodárskych zvierat ujmu iba 30- až 40-tisíc eur ročne. Ministerstvo pôdohospodárstva však argumentuje inými číslami. Jeho štatistiky hovoria, že ročne vlk strhne viac ako 1 500 kusov oviec a podľa odhadov Združenia chovateľov oviec a kôz napácha škody za pol milióna eur. V tejto sume však nie sú zahrnuté nepriame škody ako pokles produkcie mlieka v období po útoku na stádo. Takisto aj ataky v čase pripúšťacieho obdobia údajne spôsobujú stres, ktorý negatívne vplyva na oplodnenie, čo sa následne prejavuje na nízkych reprodukčných ukazovateľoch. Ďalšie náklady musia chovatelia vynaložiť na zvýšenú ochranu stád.

Rozhodli argumenty

Minister Mičovský tvrdí, že tentokrát rozhodli výlučne argumenty. „O mne je známe, že som zástancom nulovej kvóty vlka, ale tu predsa nejde o pocity ministra, ale o fakty a dáta. A tých sa musí minister držať,“ reagoval šéf agrozozortu. Ministerstvo pôdohospodárstva svoje rozhodnutie podložilo aj počtom vlkov, podľa jeho dát populácia tejto šelmy nie je ohrozená, dokonca z roka na rok stúpa,

o čom vraj svedčí aj fakt, že od roku 2000 sa zväčšil i areál jej výskytu, a to o 42 %. NLC odhaduje, že na Slovensku momentálne žije viac ako 700 vlkov. V roku 2020 malo podľa jeho výpočtov pribudnúť 212 vlčiat, a to najmä vo Veľkej Fatre, Nízkych Tatrách, na Poľane, Muránskej planine či vo Vihorlate. Pri stanovení počtov odborníci vychádzali aj z prvotných údajov oficiálnej správy pre Európsku komisiu v roku 2013, ktorá určila veľkosť populácie na 300 až 600 jedincov. Rovnaký bol i odhad expertnej skupiny v rámci návrhu Programu starostlivosti o vlka dravého o dva roky neskôr. Ďalším zo vstupov pre NLC boli tiež poľovnícke štatistiky.

Relevantná je len analýza DNA

Podľa ochranárov sa však spôsob, akým NLC dospelo k tomuto číslu, nedá považovať za relevantnú vedeckú metódu na stanovenie reálneho počtu vlkov na území Slovenska. Tvrdia, že ide len o odhady, ktoré navyše vychádzajú z nadhodnotených čísel, pretože tie isté vlky sa opakovane započítavajú v rôznych poľovníčkových revíroch, ktorými šelmy prechádzajú. Skutočným číslom však nezodpovedajú. Olej do ohňa prilial ešte agrozozort vyhlásením, že ŠOP SR počty vlka tají. Ochránári to však popierajú a tvrdia, že na to nie je žiaden dôvod. Dopracovať sa k aktuálnemu a nespochybniteľnému číslu vraj nie je vôbec jednoduché. Navyše Slovensko zdieľa časť vlčej populácie s Poľskom, Ukrajinou a Maďarskom. Aj preto nie je možné

Škody cez stotisíc eur

Celková výška finančných náhrad za škody spôsobené vlkom dosiahla podľa štatistik ŠOP SR v roku 2019 viac ako 106 000 eur, z čoho polovica tvorila ujmu na poľovnej zveri. Konkrétne vyše 51 000 eur predstavovali škody na jeleňoch, zhruba 1 500 eur na muflónoch a takmer 400 eur na srnách. Škody spôsobené vlkom dravým na hospodárskych zvieratách, prevažne ovciach a kozách, dosiahli vlni 39 000 eur. Škody na hovädzom dobytku boli 14 000 eur. Samotní chovatelia však hovoria, že v prípade zaplatenej ujmy ide len o zlomok toho, čo vlci reálne aj napáchajú. Podľa ŠOP SR je vo svete skôr ojedinelým javom, aby štát preplácal škody spôsobené chráneným druhom živočicha na svojej prirodzenej koristi.

určiť úplne presný počet vlkov. Vierohodné cifry by však onedlho mohli priniesť genetické analýzy. V rokoch 2018 a 2019 sa na území Slovenska robil zber vzoriek trusu vlka, z ktorých sa izolovala DNA. Na projekte monitoringu veľkých šeliem spolupracuje ŠOP SR aj s Karlovou univerzitou v Prahe, ktorá by mala na základe výsledkov analýz dať relevantnú odpoveď i na otázku, aká veľká je populácia vlka na Slovensku.

Sú sklamaní

Vedenie ŠOP SR aj preto netají sklamanie z rozhodnutia strieľať vlky. „Je to horšie, ako bol najhorší nami očakávaný scenár,“ skonštatoval jej nový generálny riaditeľ Dušan Karaska. Podľa neho vôbec neboli zohľadnené odborné argumenty ochranárov. Tí napríklad tvrdili, že nebol zistený súvis medzi výškou odstrelu a miestom výskytu škôd, resp. celkovou výškou škôd na domácich zvieratách. Tieto škody podľa Karasku od roku 2016 stagnujú napriek tomu, že sa kvóta odstrelu vlka v posledných rokoch znižovala. Kým teraz povolil agrozozort odstreliť päťdesiat vlkov, v roku 2019 to bolo tri desaťpäť.

Zbytočná obeť

Prvý z nich padol už 1. novembra v katastri Spišských Tomášoviec, avšak vášnivú diskusiu rozvíril až ten, ktorého ulovili o šesť dní neskôr v katastri podtatranskej obce Mengusovce. Na svojej webstránke o tom totiž informovala Správa TANAP-u. Tak, ako sa dalo čakať, titulok

Prvá zbytočná obeť vlka pod Tatrami nasledovaný veľavravnou vetou, že ulovením prvého jedinca v podhorí TANAP-u sa začal opäť jeden z nezmyselných zásahov do populácie vlka dravého na Slovensku, poriadne vyeskaloval už aj tak pretrvávajúce napätie medzi ochranármi a poľovníkmi, ktorí sa vzápätí stali terčom nenávistných statusov predovšetkým na sociálnych sieťach. Šéf tatranských ochranárov Pavol Majko sa nechal počuť, že fotografie zverejní pri každom odstrelenom jedincovi. „Docielime tým právo verejnosti, aby bola objektívne informovaná o stave životného prostredia, o stave populácie chránených druhov živočíchov na Slovensku,“ vyhlásil Majko.

Neprofesionálny krok?

Voči takémuto kroku sa hneď ohradila SPK. Jej viceprezident a hovorca Alojz Kaššák namietal, že ide o zábery z obhliadok ochranárov a tie majú slúžiť len na dokumentačné účely. „Ak pracovisko ŠOP SR takýmto spôsobom zasahuje do lovu vlka a fahá do toho laickú verejnosť, emócie a nie odbornosť, tak je to maximálne neprofesionálne,“ neskrýval rozčarovanie Kaššák. Podľa neho poľovníci by vlka ani nelovili, ak by kvótu nestanovili na základe vedeckých poznatkov. Svoje zohrali aj argumenty chovateľov o kritickej situácii týkajúcej sa chovu oviec. Tak ako to stanovil agrozozort, vlky budú regulovať len vo vybraných regiónoch. Územie, kde sa môžu loviť, sa oproti predchádzajúcej sezóne zmenšilo o devätnásť okresov.

Envirorezort sa nevzdáva

Súčasný stav nemieni ministerstvo životného prostredia nechať len tak. Aj keď túto poľovnú sezónu už ovplyvniť nemôže, vlkom chce zmenou vyhlášky zabezpečiť celoročnú ochranu. V praxi to bude znamenať, že skončí každoročné schvaľovanie kvót ich lovu, zvýši sa spoločenská hodnota vlka zo súčasných 2 000 eur na 3 000 eur a jeho usmrtenie bude trestným činom. „S ohľadom na pandémiu nákazy afrického moru ošípaných, ktorá ohrozuje slovenský juh a východ, je žiaduce, aby diviaky mali prirodzeného predátora, ktorý by redukoval ich enormné stavy. Poľovníci v tejto úlohe zlyhali a ak dnes žiadajú ešte aj odstrel vlkov, vidno, že nechápu situáciu. Neschopnosť poľovníkov zastaviť exponenciálny rast populácie diviakov a tiež raticovej zveri núti ministerstvo pôdohospodárstva uvažovať, že ich úlohy prevezme armáda. Znižovať v tejto situácii stavy vlkov je nezmyslom. Aby sme vlka uchránili pred puškami poľovníkov, vyjmeme tento druh zo zoznamu tzv. vybraných živočíchov a bude zaradený do zoznamu chránených živočíchov,“ zdôvodnil svoje rozhodnutie minister Budaj s tým, že vyhláška by mohla platiť najneskôr od januára 2021. Envirorezort v tejto súvislosti zároveň avizoval aj zjednodušenie postupu uplatnenia náhrady škôd spôsobených vlkami, aby vyšiel v ústrety i farmárom, ktorí majú s nimi problémy.

Ministrom adresovali výzvu

Otvorenú výzvu na zastavenie lovu vlka na Slovensku ešte vlni adresovali šéfom agrozozortu i envirorezortu aktivisti. K iniciatíve My sme les a LZ VLK sa teraz pripojil aj WWF Slovensko a spolu s ďalšími mimovládnyimi organizáciami zopakovali svoju požiadavku dať stopku zabíjaniu vlkov. Obom ministrom pripomenuli, že už vtedy ich svojim podpisom podporilo vyše päťdesiat tisíc ľudí, no aj napriek tomu vypočutí neboli. Rovnako ako minulý rok, aj teraz žiadali určenie nulovej kvóty, argumentujúc úlohou vlkov pri udržiavaní funkčnosti lesných aj nelesných ekosystémov a ich pozitívnym vplyvom na zdravie populácií kopytníkov. Celoročnú ochranu vlka na Slovensku je podľa nich potrebné zaviesť aj z dôvodu vysokých škôd, ktoré každoročne spôsobuje raticová zver na poľnohospodárskych a lesných kultúrach. Za rok 2018 ich len poľnohospodári vyčíslili na 19,8 milióna eur, o ďalších miliónoch hovoria i lesníci. Zastavenie lovu vlkov a zavedenie ich úplnej a dôslednej ochrany na celom území Slovenska podľa signatárov výzvy okrem iného prirodzeným spôsobom prispieje tiež k likvidácii prírodných

Napätie medzi ochranármi a poľovníkmi ešte viac vyeskalovala informácia o ulovenom vlkovi v katastri Mengusoviec, ktorú na svojom webe zverejnila Správa TANAP-u.

ohnísk moru v populácii diviakov. Rezortných šéfov takisto upozorňujú, že lov vlkov môže negatívne ovplyvniť zloženie a následne i správanie vlčích svoriek, čo sa odrazí na spôsobe lovu a výbere potenciálnej koristi. Aktivisti sú presvedčení, že čiastočná územná ochrana počas poľovnej sezóny nedokáže zabrániť usmrcovaniu vlkov, ktorých teritória presahujú hranice chránených území. Problémom je tiež nelegálny lov, ktorý negatívne ovplyvňuje rozširovanie vlkov mimo súčasného areálu ich trvalého výskytu a stabilizáciu vlčích svoriek.

Podali sťažnosť

Po tom, čo pracovná skupina stanovila kvótu na odstrel šelmy, LZ VLK neváhalo a obrátilo sa na Európsku komisiu so žiadosťou o obnovenie konania voči Slovensku pre porušenie európskej a slovenskej legislatívy pri rozhodovaní o love vlka na Slovensku. Nešlo o neočakávaný krok. Združenie ako člen pracovnej skupiny totiž už vopred upozorňovalo, že ak agrozort odstrel povolí, obráti sa na nadnárodné inštitúcie. Podľa jeho náčelníka Juraja Lukáča nebol vykonaný žiaden relevantný celoplošný monitoring stavu a početnosti populácie vlka, na základe ktorého by sa mohli stanoviť nejaké kvóty, čím Slovensko porušilo tzv. smernicu o biotopoch. VLK požiadala o pomoc takisto aj spriatelnené organizácie v Čechách a na Slovensku, keďže odstrelom by vraj mohli byť ohrozené i populácie vlka v týchto krajinách. Spolu s aktivistami podali sťažnosť na komisiu aj ďalšie fyzické osoby, žaloba vo veci odstrele päťdesiatky vlkov putovala i na slovenský súd. Ten VLK zároveň požiadala o vydanie predbežného opatrenia, ktorým chce doceliť okamžité zastavenie odstrele. Okrem toho aktivisti ministromi Mičovskému adresovali verejnú výzvu, aby toto „zlé a nepochopiteľné rozhodnutie“ zrušil a vyzvali aj všetkých priateľov divočiny, aby podpísali hromadnú pripomienku k návrhu vyhlášky, ktorú, v snahe zabezpečiť vlkovi celoročnú ochranu, predložil envirorezort.

Ozvali sa aj europoslanci

Na stranu envirorezortu sa spoločne s autormi výzvy priklonila aj šesť slovenských europoslancov, ktorí ministerstvu poslali podporný list. V ňom ocenili, že ochrana vlka spojila mnohých aktivistov, odborné kapacity z oblasti životného prostredia, ale i bežných Slovákov. Jeden z nich, ekológ Michal Wiezik označil rozhodnutie pracovnej skupiny za nehorázne. Odôvodňovanie lovu vlka cez pokles ovčích stád nazval nepekným pokusom o zakrytie skutočnej podstaty celého lovu,

Vlky v roku 2019 ulovili podľa agrozortu 1 830 kusov zveri, podľa ochranárov ich však muselo byť určite viac, ak nemali strádať. Jeden vlk totiž denne zožerie dva až šesť kilogramov mäsa... Napríklad na území v správe Štátnych lesov TANAP-u evidovali k 31. marcu 2019 celkovo 47 vlkov, avšak nájdených a dokázateľne potvrdených úlovkov za minulý rok bolo v tomto rajóne len osemnásť, v troch prípadoch šlo o diviaky a zvyšok predstavovala jelenia zver.

ktorým podľa neho je dopyt po lukratívnej poľovníckej trofeji. Podľa slovenských europoslancov, navyše, existuje aj reálne podozrenie, že došlo k porušeniu európskej smernice o biotopoch. Tá okrem iného hovorí, že členské štáty sú povinné prijať opatrenia pre ich zachovanie v prirodzenom stave ochrany, alebo aby sa do takého stavu obnovili prirodzené biotopy a druhy divokej fauny európskeho významu. V podstate tvrdia to isté, čo aj VLK. Rovnako ako združeniu, tak aj im pri určovaní kvót chýbali relevantné dáta

o početnosti a stave populácie vlka dravého na Slovensku, bez ktorých nejde splniť povinnosť zachovať priaznivý stav ochrany tohto živočíšneho druhu. Aj preto sa v tejto súvislosti tiež obrátili na Európsku komisiu.

Stoja si za svojím rozhodnutím

Ministerstvo pôdohospodárstva si i napriek všetkému za svojím rozhodnutím stojí a určenie kvóty považuje za správne. „Verejnosť musí poznať fakty. Na ministerstve sme sa nerozhodli na základe spo-

ločenskej objednávky ani na základe získania politických bodov, ale hlavnú rolu hrali fakty a potreby krajiny,” uviedol šéf agrozozortu. Kvóta sa každoročne určuje práve na základe Programu starostlivosti o vlka dravého, ktorý vypracovala ŠOP SR v spolupráci s envirorezortom, Univerzitou veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach, Technickou univerzitou vo Zvolene, NLC, LZ VLK, Združením miest a obcí Slovenska, SPK, SPPK, SWS a ministerstvom pôdohospodárstva, kde sa okrem iného píše, že výška lovu nesmie prekročiť ročný prírastok populácie, znížený o predpokladané prirodzené straty, tzv. čistý ročný prírastok. Ten má byť stanovený pomocou matematickoštatistických modelov, ktoré budú využívať vstupné údaje z monitoringu. NLC pri stanovovaní tohtoročnej kvóty vychádzalo zo všetkých dostupných údajov, napriek tomu, že ešte koncom septembra žiadalo o podklady aj ŠOP SR, žiadne údaje o počtoch vlkov od ochranárov nedostalo. Takisto podľa ministerstva neobstoja ani argumenty envirorezortu, že vlk pomáha v boji proti africkému moru ošípaných, keďže podľa štatistík, ktorými agrozozort disponuje, vlk v roku 2019 ulovil 1 830 kusov zveri, avšak z toho bolo len 135 diviakov. Poľovníci v uplynulej sezóne odstrelili 168-tisíc kusov zveri, z toho až 75-tisíc diviakov. Úloha vlka je teda v porovnaní s nimi zanedbateľná. Navyše, diviaky sú rozšírené hlavne v okolí maďarsko-slovenskej hranice, kde rovnako ako aj v národných parkoch platí zákaz lovu vlka už niekoľko rokov. Vysoký stav populácie raticovej zveri, ktorá spôsobuje škody na lesných porastoch a pôdohospodárskej pôde, by mal vraj radikálne vyriešiť nový zákon o poľovníctve, na prípravu ktorého už ministerstvo pôdohospodárstva pracuje. Agrozozort podľa jeho vyjadrení nepochybňuje úlohu vlka dravého v prírode. „Avšak je potrebné nájsť správnu mieru a nastaviť náležitý manažment v programe starostlivosti o vlka tak, aby sme zabezpečili stabilnú populáciu vlka, ale zároveň neohrozili vôľu podnikateľov v sektore, akým je chov oviec a kôz. Musíme myslieť na ľudí žijúcich na vidieku a v regióne,” konštatoval Mičovský.

Iba divadlo

Do ministra Budaja sa obul aj Zväz chovateľov oviec a kôz na Slovensku, ktorý neskrýval pohoršenie z jeho vyjadrení. Jeho riaditeľ Slavomír Reľovský si nedával servítku pred ústa a vyhlásil, že vlka tak akurát zneužíva pre vytĺkanie politického kapitálu a populistické aktivity, pričom spochybňuje odborné argumenty a skutočné autority. „Chovateľov mrzí skutoč-

Ako je to inde?

Vlk funguje ako rozbuška nielen na Slovensku. Napríklad vo Švédsku ochrancovia zvierat povolenia na jeho odstrel napádajú na súdoch pravidelne od roku 2009, kedy bol lov tejto šelmy po viac ako polstoročnom zákaze opäť povolený. Búrliú debatu pred niekoľkými rokmi zažilo aj Nórsko, emócie vygradovali po tom, ako v septembri 2016 padlo rozhodnutie o odstrel 47 zo 68 vlkov žijúcich v tom čase na území krajiny. Argumentom pre tento krok boli straty chovateľov oviec, ktoré sú spolu s dobytkom jedným z hlavných zdrojov obživy na nórskom vidieku. Minister životného prostredia po tlaku verejnosti i zahraničia tento masaker síce stopol, ale potláčaný konflikt medzi mestom a vidiekom tým nezažehnal. V snahe pomôcť chovateľom začiatkom roku 2017 zo štátneho rozpočtu uvoľnil milión nórskeho korún na odchyt deväťčlennej vlčej svorky v oblasti Rendalen, ktorej mali inštalovať špeciálne obojky a takýmto spôsobom ju monitorovať. Hon na vystresované šelmy trval dva týždne, použili pri ňom skútre a helikoptéry... Ochránari vyhlásili, že šlo len o divadlo, ktoré malo jednorazovo upokojiť situáciu, ale neprinieslo žiadne trvalé riešenie. Vo vojne s vlkami sú i chovatelia oviec vo Francúzsku, kde šelmy zabijú ročne zhruba desaťtisíc zvierat. Krajina si však povedala, že chce mať maximálne pästo vlkov a ak bude treba, ich stavy bude regulovať, zameria sa pri tom na problémové jedinca. Nemecská vláda zase vlni schválila zjednodušenie odstrelu vlkov pre množiace sa útoky na ovčie stáda, proti návrhom ministerstva pôdohospodárstva na preventívny odlov sa však postavil envirorezort.

nosť, že sa na ochranu zvierat pozerá rozdielne, pokiaľ ide o život vlka a život ovce, ktorá sa o krajinu navyše stará a živí ju,” uvádza sa v jeho stanovisku. Priznáva, že chovatelia oviec roky vnímajú dianie okolo lovu vlka ako mimoriadne citlivú vec, avšak to aktuálne vyústilo do neakceptovateľnej situácie, keďže sa na nich poukazuje ako na spoluvinníkov, ktorí spôsobujú lov vlka. „Túto skutočnosť vnímame ako zahmlievanie nečinnosti envirorezortu pre vytvorenie systematických opatrení. Ovčiarci túto záležitosť každoročne znášajú, divadlo Jána Budaja však pokračuje dávkou trpezlivosti poctivých chovateľov zvierat,” píše sa vo vyhlásení. Podľa neho envirorezort o tému vlka dravého nejaví záujem, avšak v období pred stanovením kvóty jeho lovu rok čo rok spustí mediálne vyjadrenia tohto typu a ignoruje odborné argumenty relevantných subjektov, ktorých sa táto problematika dotýka. Práve odborná komisia, ktorá o kvóte rozhodovala, bola z pohľadu chovateľov dostatočným fórom odborníkov a napokon zvíťazil zdravý rozum a odbornosť. Chovateľom neprekáža vlk v prírode, ale škody, ktoré spôsobuje na prostriedkoch ich živobytia, teda na ovciach a kozách. „Sanácia škôd spôsobených vlkom nie je riešenie. Škody, ktoré vlk spôsobuje, sú oveľa vyššie, ako doteraz prezentovali oba rezorty,” netajú sa Reľovský. „Vlk často naruší hierarchiu stáda, zabije zvieratá, ktoré mali pre chovateľa nenahraditeľnú hodnotu. Nie každá ovečka je určená na mäso a mlieko; jahňatá, ktoré u cho-

vateľa ostávajú, sú určené na ďalší chov, majú pre chovateľa mimoriadnu šľachtiteľskú hodnotu, chovateľ pozná niekoľko generácií predkov dozadu, pozná ich úžitkovosť, zdravotný stav. Vlk dokáže počas noci zlikvidovať celoživotnú chovateľskú prácu. Pre chovateľa nie je riešením odškodnenie, chovateľ si nechce kúpiť nové ovce. Pomôcť vyriešiť túto situáciu môže aj odstránenie byrokracie pri nahlasovaní škôd spôsobených vlkom. Vyplatené boli len tie škody, kde chovatelia spĺňali opatrenia pre zabránenie škôd a len za zvieratá, ktoré sa reálne našli. Zďaleka nie sú uhrádzané všetky škody,” argumentuje šéf zväzu. Podľa neho nie je riešením chov na pasienkoch obohaných dvojmetrovým plotom, netreba zabúdať, že aj pastva formuje ráz krajiny a prispieva k ochrane životného prostredia. Navyše, ochrana ovčích stád elektrickými ohradníkmi a strážnymi psami nie je vôbec lacný špás.

Čo dodať?

Každá zo strán si za svojimi vyhláseniami stojí, na vec sa díva predovšetkým svojou optikou, avšak tento postoj a ani vyhlásenie vlka za chránené zviera problém, pre ktorý kvótu stanovili, ani zďaleka nerieši. Najst prienik v tejto argumentačnej prestrelke bude skutočne ťažké, ale azda nie nemožné. Snáď budú mať oba rezorty dosť guráže na to, aby si spolu sadli za jeden stôl a tento konflikt, ktorý na chvíľu prevapivo zatienil aj koronakrízu, konečne aj vyriešili. ◀

Odkiaľ sa vzal vlk?

📍 Pavol Ičo

Výraz vlk mal v podstate takmer rovnakú podobu ako dnes už v jazyku starých Slovanov. V staroslovienčine, ktorá sa na našom území používala počas 9. až 11. storočia, sa toto slovo zapisovalo ako „vlъkъ“ – s veľmi krátkym, takmer nepatrným *u* po *l* a *k* vo výslovnosti.

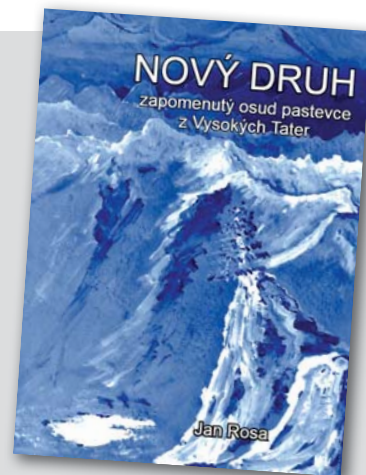
Naši predkovia však poznali aj mnoho ďalších spôsobov zápisu tohto výrazu, o čom svedčia rôzne archívne písomnosti. Tak napríklad v *Žilinskej mestskej knihe* nájdeme toto slovo v rámci záznamu datovaného do roku 1473 v tvare „wlczych“ (vlkoch). Z obdobia o necelé storočie neskôr (1571) zasa pochádza text, zaradený do antológie *Slovenská renesančná lutna* (Vydavateľstvo Tatran, 1982), v ktorom sa objavilo slovo *vlci*. A v roku 1691 zachytil posledný spomenutý výraz Mikuláš Thamassy vo svojej knihe s názvom *Prawa katolícka ručný knýžka* v inej podobe – *wlcy*.

Čo sa týka tvaru jednotného čísla, jeho preukázateľne najstarší zápis pochádza z Trenčína, kde bol v roku 1640 zaznamenaný v podobe *wlk* ako súčasť prirovnania „musime se wzdicke ozierati yako wlk“, t. j. vždy musíme byť ostražití ako vlk. No vo význame *neploďný výhonok*, avšak v rovnakej forme, zaznamenal toto slovo už autor štvorjazyčného latinsko-maďarsko-česko-nemeckého slovníka z roku 1629. Výraz *wlk* taktiež slúžil na označenie zapareniny, výrastku či polypu. V takejto súvislosti sa vyskytol v diele *Nomenclator pružinský* zo 17. storočia, v latinsko-slovenskom *Kamaldulskom slovníku* z roku 1763 či v rukopisnom gemerskom receptári z 18. storočia.

Zachované sú aj staré záznamy frazeologických spojení spätých s vlkom. Trebárs porekadlo *pán Boh s nami a zlé preč*, ktoré sa v minulosti bežne používalo ako súčasť pozdravov, bolo v roku 1672 zapísané v podobe: „než jakokolwek bude, dobre bude, nebo pán Bůh s nami a vlk s kozami“. Príslovie *kto chce s vlkami žiť, musí s vlkami viť* zaznamenal Daniel Sinapius-Horčíčka vo svojej zbierke ustálených slovných spojení z roku 1678 ako: „chcess-li s wlky žiti, musyss s nimi wtyti“.

Použitá literatúra:

BERNOLÁK, A.: Slowár Slowenski Češko-Latínsko-Nemecko-Uherski. 1825. Dostupný online: <<http://www.juls.savba.sk/ediela/ber nolak/>>.
KRAJČOVIČ, R.: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988. 343 s.
KRÁLÍK, L.: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda, 2015. 704 s. ISBN 978-80-224-1493-7.
MACHEK, V.: Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha: Vydavatelství ČSAV, 1957. 627 s.
MAJTÁN, M. – KUCHAR, R. – SKLADANÁ, J. (red.): Historický slovník slovenského jazyka VI, T – V. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2005. 700 s. ISBN 80-224-0862-X.
ŠTÚR, L.: Náuka reči slovenskej. 1846. Dostupné online: <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1808/Stur_Nauka-reci-slovenskej/1#axzz4lsUDzSCn>.

System vs. sloboda

📍 Martina Petráňová

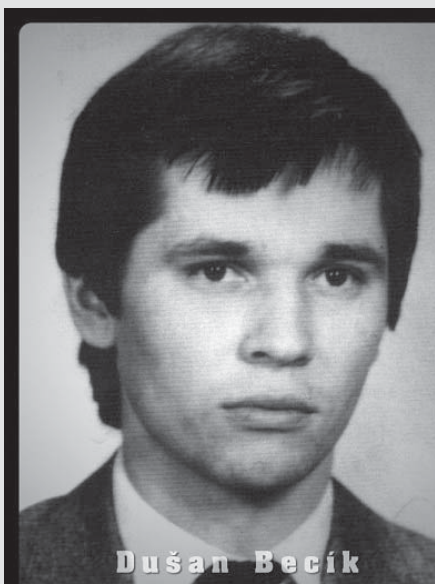
Na pomedzí Vysokých a Belianskych Tatier sa odohráva dej románu *Nový druh* – zapomenutý osud pastevece z Vysokých Tatier. Svoju knižnú prvotinu situoval Jan Rosa do Doliny Kežmarskej Bielej vody a jej bezprostredného okolia. Túto lokalitu si nevybral náhodou, história tejto časti Tatier bola odnepamäti späť práve s pastierstvom, o čom svedčia aj názvy samotných štítov. Do pútavého príbehu dvadsaťročného mladíka, ktorý žije v poslednej neobjavenej dedinke priamo v srdci hôr, zakomponoval i svoje osobné zážitky a postoje k dnešnému svetu, pre ktorý je príroda len zdrojom k materiálnemu blahobytu. Rodák z Nového Jičína, ktorý si napísaním knihy splnil dávny sen, na jej stránkach otvorene odhaluje svoju averziu k systému a akcentuje túžbu po slobode stelesnenú v jednoduchom spôsobe života založenom na ozajstných hodnotách. V rôznorodých charakteroch jednotlivých postáv hľadá odpovede na otázky, prečo sa v jeho živote stali veci, ktoré sa stali, a prečo sa ich musel či musí zúčastniť. Samotná vieska, ktorej obyvatelia čelia bezhlavým najazdom bezohľadných drevorubačov, ukrýva tiež množstvo tajomstiev, ktoré sa v takmer štyristostranovej knihe postupne rozpletajú, a ako to už v takýchto príbehoch býva, kľúče k udalostiam, ktoré mali ostať navždy starostlivo ukryté, sa objavujú v tej najnepravdepodobnejšej dlani a odhalia všetku špinu chamtivcov budujúcich si svoj egoistický svet hlboko v kotline pod ostrými štítmí hôr...

Kniha vyšla v češtine, no ako tvrdí sám autor, jej hlavná myšlienka je celosvetová a nanajvýš aktuálna, keďže poukazuje na problémy dnešnej doby a okrem iných otvára aj otázku vzťahu človeka k prírode. Román v týchto dňoch už zrejme nezoženiete, celý náklad sa podarilo vypredať, začiatkom budúceho roka sa však pripravuje jeho dotlač. ◀

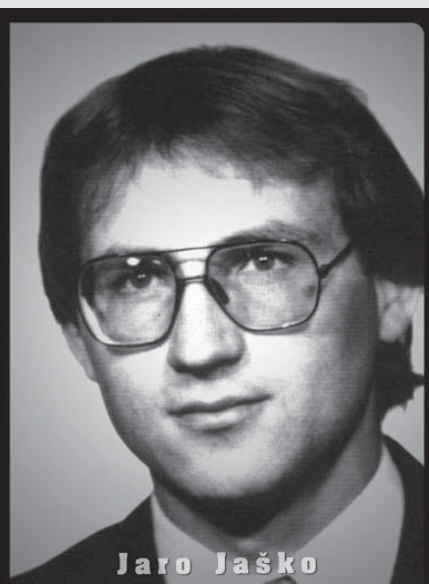
Na Everest vystúpili najťažšou, tzv. Boningtonovou cestou alpským štýlom. Ich príbeh so smutným koncom priblížil vo svojom najnovšom dokumente filmár Pavol Barabáš, ktorý si takto uctil pamiatku v tom čase mladých špičkových horolezcov, ktorí po tom, ako dokázali nemožné, zahynuli pod najvyššou horou sveta.

Po takmer desaťročí intenzívnych pokusov svetových výprav ako prví v histórii zdolali v roku 1975 zlovestnú juhozápadnú stenu Mount Everestu osemnásť Briti, ktorým pomáhalo 38 šerpov a desiatky pomocníkov. Počas náročného výstupu vybudovali šesť výškových táborov, natiahli kilometre fixných lán a spotrebovali desiatky fliaš s tzv. umelým kyslíkom. Cestu pomenovali po vedúcom expedície Chrisovi Boningtonovi. On ju premenoval na Hard Way (Ťažká cesta) a vyhlásil: „V Himalájach sa čoraz viac presadzuje alpský prístup k lezeniu – bez pevných táborov, výškových nosičov a bez použitia fixných lán. V juhozápadnej stene Everestu je však podobný spôsob lezenia vylúčený.“

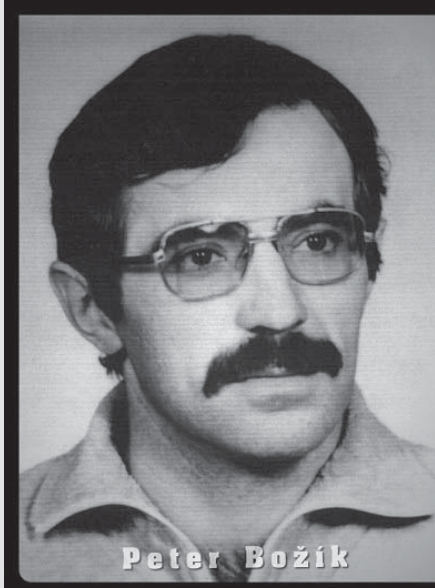
Jeho slová sa stali výzvou pre štvoricu slovenských horolezcov, ktorí v roku 1988 nastúpili do najstrmšej steny 8 848 metrov

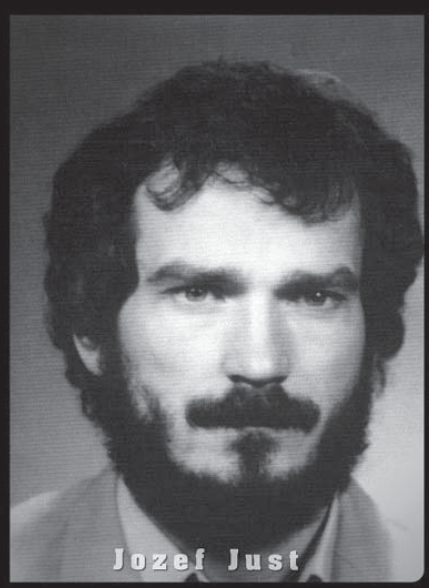
Dušan Becík

Jaro Jaško

Peter Božík

Jozef Just

Ich mená pozná svet

📍 Katarína Bohušová 📷 K2 Studio

vysokej hory. Dušan Becík, Peter Božík, Jaroslav Jaško a Jozef Just sa však už domov nevrátili...

„Nemožné“ sa stalo možným

Osemdesiate roky – zlatá éra slovenského himalájizmu – počiny, o ktorých vedel celý lezecký svet. Úspešné zdolávanie osemtisícoviek, prvovýstupy či prelezy alpským štýlom. Žiaľ, nie všetky príbehy mali šťastný koniec. Takým je aj výstup Boningtonovou cestou v roku 1988. Členovia expedície čakali na správne počasie. Cesta na vrchol predstavovala mimoriadne náročný výstup strmým svahom, bez kyslíkových prístrojov strávili horolezci tri noci v stene, vo výške nad 8 000 met-

rov, označovanej ako zóna smrti. Napokon však spoločne dosiahli Južný vrchol, Jozef Just pred 14.00 hodinou vystúpil na samotný vrchol Everestu. Boli však len v polovici cesty – rovnako dôležité bolo zísť dole.

Do vysielacky hlásili vyčerpanie, problémy so zrakom, zo základného tábora dostali varovanie pred blížiacou sa víchricou. Tá prerušila spojenie, zaviala stopy a ich telá sa dodnes nenašli. Tento príbeh rozdelil spoločnosť. Horolezci ráтали s rizikom, no túžba stáť na streche sveta bola silnejšia. Našli sa aj takí, ktorí to považovali za trestný čin, a tak sa týmto prípadom zaoberala prokuratúra. No ako povedal vedúci expedície Ivan Fiala: „Išli za hlasom svojho srdca.“

Everest – najťažšia cesta

Päťdesiatdvaminútový dokument je pamiatkou na tých, ktorí ako prví vystúpili na južný vrchol Mount Everestu najťažšou Boningtonovou cestou alpským štýlom, teda bez použitia umelého kyslíka, bez nosičov či budovania táborov, no naspäť k rodinám sa už nevrátili. Sú v ňom použité autentické zábery a účinkujú v ňom lezecké legendy ako napríklad Chris Bonington, vedúci expedície '88 Ivan Fiala, Rakúšan Peter Habeler, ktorý v roku 1978 s Reinholdom Messnerom vystúpil ako prvý na Mount Everest bez pomoci prídavného kyslíka, či Peter Hámor, najúspešnejší slovenský himalájista, ktorý stál na vrcholoch všetkých štrnástich osemtisícoviek. ◀

Pavol Barabáš: Podstatné nie sú ocenenia, ale poslanstvo tohto filmu

Snímku Everest – najťažšia cesta mali možnosť vidieť aj diváci tohtoročného Medzinárodného festivalu horských filmov, ktorý sa pre korunu presunul do online prostredia. Zo súťažnej prehliadky si napokon odniesla Grand Prix. O tom, ako tento dokumentárny film vznikol, sme sa porozprávali s jeho tvorcom, Pavlom Barabášom.

📍 Katarína Bohušová 📷 archív Pavla Barabáša

Divákovi si priblížil výnimočný športový počin, na ktorý sa však často zabúda. Čo ňu motivovalo k tvorbe tohto dokumentu?

Trochu ma nakopol Marek Ťapák, ktorý bol v roku 1987 s chlapcami pri prvom pokuse pod juhozápadnou stenou Everestu Boningtonovou cestou. Vtedy sa paralelne nakrúcal film Sagarmatha, kde účinkoval. Mal v pláne urobiť hraný film o expedícii '88, ale nezohnal peniaze. Tak ma nahovoril na dokument. Dňa 13. 7. 2018 zomrel Ivan Fiala. Aj na jeho pamiatku bolo treba ten film dokončiť a poslať do sveta podrobnú správu o prelezení najťažšej cesty na Everest alpským štýlom štvoricou Slovákov.

Pri tvorbe filmu si sa stretol aj s Chrisom Boningtonom, vedúcim prvej úspešnej expedície najťažšou líniou na najvyššiu horu sveta. Ako na teba zapôsobil? Predsa len ide o horolezeckú legendu...

Chris Bonington bol až prekvapivo veľmi ochotný a ústretový. Mám veľmi dobré skúsenosti s ľuďmi, ktorí veľa prežili a nemusia nikomu nič dokazovať. Takým je aj Peter Habeler, ktorý vystupuje vo filme. A, samozrejme, aj ďalší.

Ako hodnotil výkon slovenských horolezcov, ktorí vyvrátili jeho tvrdenie o nemožnosti výstupu touto cestou alpským štýlom?

Veľmi sa zaujímal o podrobnosti, ktoré v medzinárodnom prostredí neboli zachytené. Naozaj krútil hlavou nad tým, koľko nocí prežili bez kyslíka, jedla a stanu vo výške nad 8 000 metrov v zóne smrti. Sympatický mi bol v tomto aj Peter Habeler, ktorý otvorene povedal, že on by neprežil ani jednu noc v tých podmienkach, nieto tri.

Everest získal za krátky čas viaceré medzinárodné ocenenia. Kde všade zabodoval?

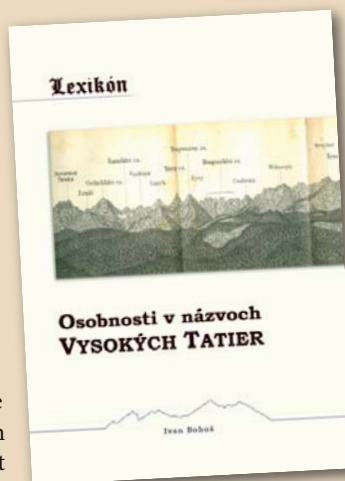
Zdá sa, že zámer s filmom sa podaril a oslovil odborné poroty na festivaloch doma, v Čechách, Poľsku, Argentíne i v Macedónsku. No podstatné nie sú ocenenia, ale poslanstvo tohto filmu. ◀

Osobnosti v názvoch Vysokých Tatier

📍 Martina Petránová

Po príbehoch zemepisných názvov Vysokých Tatier, ktoré vyšli pred dvoma rokmi, prichádza Ivan Bohuš ml. s ďalšou „ná-zvoslovnou“ knihou. Kým vtedy to poňal takpovediac zoširoka a čitateľom vysvetlil, od čoho všetkého sa odvíjali pomenovania jednotlivých štítov, veží, sediel, dolín, kotlín, žlabov, plies či potokov, tentokrát sa vyslovene zameral len na osobnosti v názvoch Vysokých Tatier.

Výsledkom je vyše stodvadsaťstranová encyklopédia, ktorá prináša stručné životopisy tých, po ktorých ostala v tejto lokalite pamiatka v podobe názvov geografických objektov, chát, pamätných miest, osád, ciest a chodníkov. Niektoré pomenovania už upadli do zabudnutia, iné sú aktuálne dodnes. Autor ich v knihe graficky rozlišuje, aby bolo čitateľom už na prvý pohľad jasné, čo sa zachovalo a čo pohltila história. Zároveň pripomí-

na, že proces tvorby tatranského názvoslovia nie je uzavretý. Niekoľko názvov tatranských toponým podľa osobností vzniklo, resp. boli prednesené návrhy na ich vznik len nedávno – v tomto miléniu.

Lexikón, aj keď si nenárokujú na úplnosť, podáva obraz o životoch a osudoch osobností, ktorých mená sa na základe rôznych zásluh stali predlohami pre vytvorenie zemepisných názvov Vysokých a Belianskych Tatier. Boli to nielen ľudia úzko spätí s horami, ale i takí, ktorí v nich síce nezanechali hlbšie stopy, ale vynikali v rôznych oblastiach kultúrno-spoločenského života. Niektorí majú skutočne pozoruhodné životné príbehy, o iných sa nevie takmer nič, avšak aj oni sa nezmazateľne zapísali do názvoslovej kapitoly Tatier.

Publikácia Osobnosti v názvoch Vysokých Tatier vyšla vo Vydavateľstve IB Vysoké Tatry. ◀

Čaro padajúcich vôd

  Milan Lučanský

Dnešná podoba Tatier je výsledkom činnosti viacerých ľadových dôb, z ktorých posledná skončila pomerne nedávno – približne pred 10 000 rokmi. Gigantické sily ľadovcov pri svojom pohybe hĺbili doliny a obrusovali vyčnievajúce skalné hrebene a štíty, čím dodali Tatrám divoký veľhorský ráz. Tatry sú najvyšším a zároveň ľadovcami najviac poznačeným pohorím Karpatskej horskej sústavy. Po ich ústupe v dôsledku oteplenia klímy nám tu ako pozostatok ich činnosti ostala na nevelkej, približne 800 km² ploche veľká rozmanitosť prírodných krás v podobe strmých skalných štítov, ľadovcových dolín, početných plies a vodopádov. Práve krása vodopádov, ich magická príťažlivosť a najmä fakt, že kým napríklad doliny, štíty alebo plesá sú dobre zmapované, tatranským vodopádom sa zatiaľ nikto dôkladnejšie nevenoval, ma priviedli k myšlienke prebádať ich podrobnejšie.

Začnime odpoveďou na otázku, čo je vodopád. Podľa zákona o ochrane prírody a krajiny je to prírodný útvar, cez ktorý vodný tok pôsobením prírodných síl bez zásahu človeka padá z výšky nad tri metre, alebo preteká súvislým či kaskádovitým zrázom strmým viac ako 75 stupňov a voda v koryte pretrváva po celý rok.

V prírode však môžeme naraziť na problém ako odlišiť samostatné vodopády od stupňovitých. V prípade stupňovitých vodopádov platí nasledovné pravidlo: porovnáva sa dĺžka medzistupňa s výškou príslušných vodopádov, t. j. ak dĺžka medzistupňa nepresahuje výšku nasledujúceho alebo predchádzajúceho vodopádu, jedná sa o stupňovitý vodopád. Ak je dĺžka medzistupňa väčšia, ide už o dva samostatné vodopády. Podobne môže v niektorých prípadoch nastať problém aj s určením jeho výšky, pretože v závislosti od klimatických podmienok (topenie snehu, dážď, sucho) vodná hladina tatranských tokov značne kolíše. Preto aj pri mojom udávaní polohy čo sa týka nadmorskej výšky (merania pri úpätí vodopádov) z vyššie uvedených dôvodov môžu nastať určité odchýlky.

Svet tatranských vodopádov je vskutku očarujúci a niet snáď návštevníka Tatier, ktorý by sa pri nich čo i len na chvíľu nezastavil. Je to svet, v ktorom si môžeme pri pohľade do padajúcich vôd naplno uvedomiť silu okamihu a zároveň neúprosnosť plynutia času. Zvlášť pri vysokých vodných prietokoch je pohľad do buráčajúcich vôd úchvatný a vzbudzuje rešpekt pred ich nespútanou energiou.

Pri putovaní známymi či menej známymi zákutiami tatranskej prírody si priblížime nielen samotné vodopády, ale aj ostatné zaujímavosti tej-ktorej oblasti.

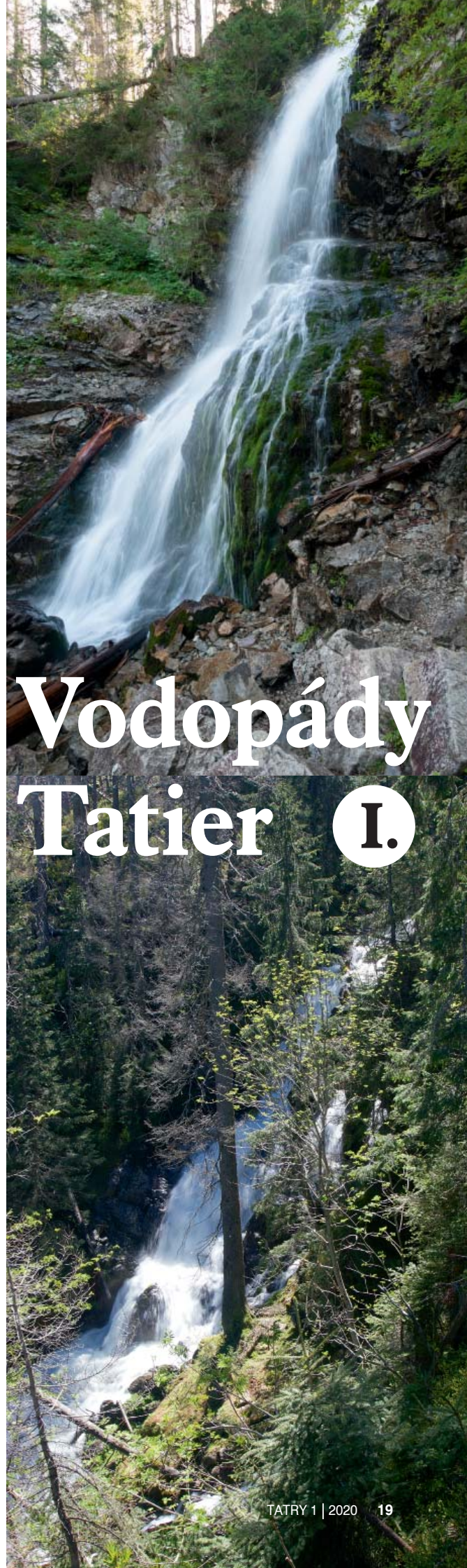
Našu cestu za tatranskými vodopádmi začneme v Západných Tatrách, a to v ich scenéricky najkrajšej časti, ktorou Roháče bezpochyby sú. Vďaka divokosti, by sme ich mohli – aj napriek tomu, že nedosahujú veľkých výšok – nadnesene nazvať oravskými veľhorami.

Roháčsku dolinu, ktorá je hlavnou dolinou tejto časti Tatier, vyplňal v minulosti 9 kilometrov dlhý a 200 metrov hrubý ladovec. Ten tu po svojom ústupe v rámci Západných Tatier zanechal najvýraznejšie stopy reprezentované ladovcovým amfiteátrom s čarovnými plesami, vodopádmi a krásnymi kulisami tvorenými drsnými siluetami tunajších hôr. Práve tieto prírodné danosti predurčili toto územie stať sa najnavštevovanejším kútom Západných Tatier. Turistickým magnetom je vďaka svojej nenáročnosti obľúbený Náučný chodník Roháčske plesá, ktorý nás zavedie priamo k ich brehom. Táto sústava štyroch plies, nachádzajúcich sa v hornej časti Roháčskej doliny, leží vo výškach 1 562 až 1 719 m n. m. Najnižšie položené Prvé Roháčske pleso s rozlohou 2,2 hektára je najväčším plesom Západných Tatier a najvyššie položené Štvrté Roháčske pleso je z týchto štyroch plies s hĺbkou 8,1 metra najhlbšie. Voda vytekajúca z tohto plesa steká do Spálenej doliny, ktorá v minulosti niesla názov Zelená dolina. Dodnes si po-

menovanie podľa tejto farby vo svojom názvosloví zachovalo jediné plesko tejto doliny – Zelené plesko, známe aj ako Opáľové. Leží v jej strednej časti, vo výške 1 472 m n. m; a je hlboké dva metre. Spálená dolina vo svojej dolnej časti spadá približne 200 metrov vysokým dolinným prahom do Roháčskej doliny. Práve na tomto úseku sa na Spálenom potoku, pretekajúcom touto dolinou, nachádzajú Roháčske vodopády. Turisticky prístupný je len hojne navštevovaný (Vyšný) Roháčsky vodopád, ktorý sa nachádza tak trochu bokom od turistického chodníka, (odbočka 3 min.) v náručí tunajších lesov. Leží vo výške 1 320 m n. m. a s výškou sedemdesiat metrov je najväčšou atrakciou Spálenej doliny. V nižších partiách, ako nám už samotný názov napovedá, sa nachádza druhý – Nižný Roháčsky vodopád. Ten však nie je turisticky prístupný. Z turistického chodníka je však v jednom úseku viditeľný, no pre okolitú vegetáciu, najmä v letnom období, je výhľad naň čiastočne obmedzený. Na samotný vodopád, ktorý je vysoký približne osem metrov, nadväzuje sústava kaskád končiaca vo výške asi 1 270 m n. m. Tu sa naša exkurzia za prírodnými krásami tejto časti Tatier končí, nie však naše putovanie za ďalšími vodopádmi a inými zaujímavosťami tatranskej prírody. Keďže mnohé z nich sa nachádzajú v lokalitách, ktoré ležia mimo značkovaných turistických chodníkov, tento seriál nemá byť v žiadnom prípade návodom na ich objavovanie na vlastnú päsť. V spolupráci s pracovníkmi Štátnych lesov TANAP-u, Správy TANAP-u a ďalších inštitúcií a organizácií pôsobiacich na území Tatranského národného parku chceme čitateľom aspoň takouto formou priblížiť miesta, na ktoré sa bežne nedostanú a ktoré neraz ležia aj v nebezpečnom a ťažko prístupnom teréne. Väčšina z vodopádov, ktoré vám na stránkach časopisu postupne predstavíme, nebola doteraz podrobnejšie prebádaná. Častokrát nemajú ani len mená, preto si občas pomôžeme pracovnými názvami, aby sme sa ľahšie orientovali v ich evidencii a aj v teréne. Budeme radi, ak aj vy svojimi poznatkami či postrehmi k danej téme prispějete k rozšíreniu znalostí o tatranskej prírode. ◀

Vyšný a Nižný (na snímke dole)
Roháčsky vodopád

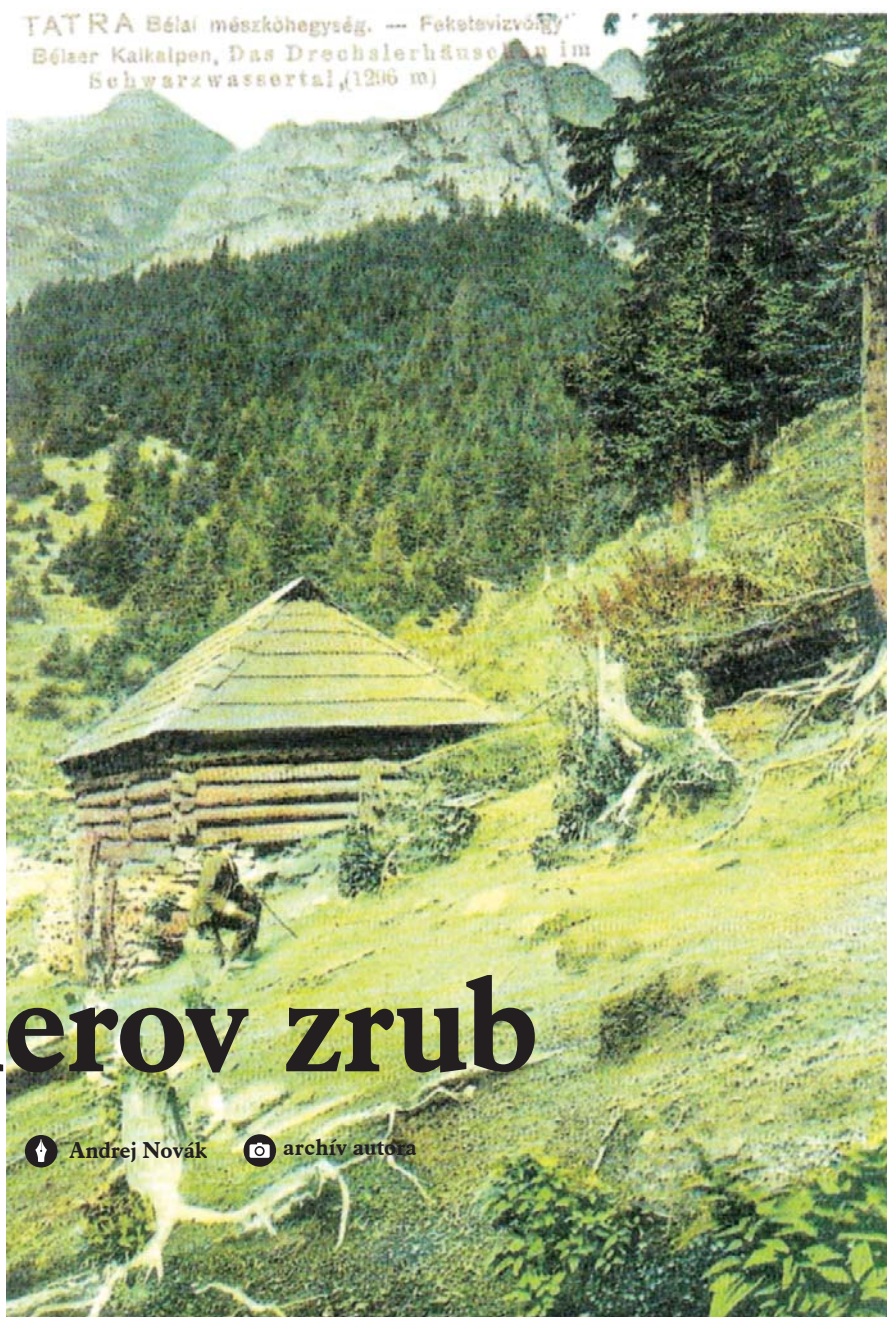
Vodopády Tatier I.

Chata Plesnivec v Doline Siedmich prameňov je od roku 1997 sprístupnená ako jediná turistická chata v Belianskych Tatrách. Na jej webovej stránke, ale aj v iných zdrojoch, sa dočítame, že predchodcom chaty bol zrub zlatokopa Drechslera z Rakús, ktorý ho postavil koncom 18. storočia. V roku 1892 vraj na tomto mieste vybudovali nový zrub kolári (tokári), ktorí tu ťažili javorové drevo na výrobu kolies a dreveného náradia. Zrub neskôr využívali turisti a pastieri, až sa postupne do roku 1930 rozpadol. Na jeho mieste nakoniec postavil Tibor Gresch zo Spišskej Belej v roku 1932 malú chatku s názvom *Edelweißhütte*.

Drechslerov zrub

Toto tvrdenie o kontinuite miesta Drechslerovho zrubu od konca 18. storočia, cez nový zrub v roku 1892 až po terajšiu Chatu Plesnivec je už zafixované v rôznych publikáciách. Preto považujem za nutné uviesť skutočné historické fakty o Drechslerovom zrubu.

Historickým zdrojom informácií o Drechslerovom zrubu je článok spišského historika Samuela Webera *Bergbau in der Tatra* (Baníctvo v Tatrách), uverejnený v ročenke Uhorského karpatského spolku (UKS) v roku 1879, kde sa doslovne uvádza: „*Ein Rokuszer, Namen Drechsler, pflegte in diesem Thale nach Erzen zu graben, indem aber das Nachhausetragen derselben viele Zeit und Mühe kostete, erbaute er sich ein kleines Häuschen, in dem er die Schmelzungsarbeiten verrichtete, und hieraus entstand dann die bis heute gebräuchliche Benennung Drechslerhäuschen.*“ Čiže v preklade: „Obyvateľ Rakús, menom Drechsler, v tejto doline kedysi kopal rudu, ale keďže jej nosenie domov si vyžadovalo veľa času a úsilia, postavil si malý domček, v ktorom vykonával hutnícke práce a z toho vznikol názov Drechslerov domček/zrub, ktorý sa dodnes používa“. V tomto texte ale

Nový Drechslerov zrub z roku 1892 na mieste budúcej Chaty Plesnivec (pohľadnica z roku 1905)

nie je spomenuté, že by to bol zlatokop, nie je uvedené ani časové obdobie vzniku tohto zrubu a ani konkrétne miesto, na ktorom mal stáť.

Vôbec prvá zmienka o existencii Drechslerovho zrubu sa nachádza už v najstaršej monografii Tatier od Juraja Buchholtza st. z roku 1719. Prílohu k Buchholtzovmu rukopisu tvorí nákras panorámy Tatier od Veľkej Lomnice, ktorého autorom je Štefan Berzeviczy. Jednotlivé útvary v panoráme sú očíslované a v texte pod nákrasom sú komentované. Pri číslach 33, 34 a 35 je uvedené: Predné Medodoly a domček s názvom Drechsler. Ďalší záznam o doline *Drechslerhäuschen* je v diele švédskeho botanika Görana Wahlenberga *Flora Carpatum principalium* (1814), ktorý v roku 1813 botanizoval v terajšej Doline Siedmich pra-

meňov. Wahlenberg ale používa skomolený názov *Drechselhäuschen*, ktorý sa v takomto tvare nachádza aj na neskorších mapách z 19. storočia.

Môžeme teda predpokladať, že zrub bol postavený pravdepodobne už začiatkom 18. storočia. Názov Dolina Siedmich prameňov sa používa až od 20. storočia, predtým mala rôzne pomenovania, najstaršie – *Loch* (Diera) – je zo 16. storočia. V 19. storočí sa názvom *Drechslerhäuschen* topograficky odlišoval záver súčasnej Doliny Siedmich prameňov (vpravo), kde sa dnes nachádza Chata Plesnivec, od terajšej Doliny Milého potoka (*Scheckiger Grund*), ktorá je vľavo a ktorou viedla starodávna pastierska cesta cez sedlo Červená hlina na rozsiahle Rovné pasienky (*Weidenau*) a ďalej cez dnešné Kopské sedlo až do Zadných

Medodolov. Kde konkrétne stál Drechslerov zrub, sa dozvedáme až z rukopisu prof. Alfréda Grosza (1885 – 1973) z obdobia okolo roku 1940 (*Die Namen der Hohen Tatra*), kde uvádza, že zrub zanikol v roku 1912, ale toto staré miesto v údolí sa aj naďalej volá *Beim Drechslerhäuschen*. V rukopise sa nachádza aj mapka so zakresleným miestom, kde tento zrub stál. Na základe nej autor článku našiel toto miesto 29. augusta 2020. Je asi 150 metrov nad sútokom Hlbokého potoka s Milým potokom, medzi žlto-značkovým turistickým chodníkom (cestou) na Chatu Plesnivec a ľavým brehom Hlbokého potoka. Počas lesníckych prác došlo náhodne k odkrytiu zvyškov nasucho kladenej kamennej podmurvky tohto zrubu. Išlo plošne o pomerne malú stavbu, ale na výhodnom mieste v tesnej blízkosti potoka.

Koncom 19. storočia pod patronátom UKS začala výstavba turistických chodníkov i v oblasti Doliny Siedmich prameňov. Zaslúžil sa o to hlavne člen tohto spolku August Kaltstein (1844 – 1921), podnikateľ zo Spišskej Belej. Známy je medzi iným aj ako zakladateľ Tatranskej Kotliny. Mal hlavný podiel na sprístupnení Belianskej jaskyne zanedlho po jej objavení, vybudoval aj nový turistický chodník z Tatranskej Kotliny úbočiami Doliny Siedmich prameňov (*Kaltstein-Weg*). Jeho trasa viedla tesne pod terajšou Chatou Plesnivec, kde sa napájal na Beliansky chodník (*Städtersteig*), slúžiaci na prechod belianskych stád dobytku po zmene chotárných hraníc v roku 1872 a ním sa pokračovalo ďalej cez strž Červená hlina v Doline Milého potoka do sedla Červená hlina. Bola to pravdepodobne myšlienka Augusta Kaltsteina, aby pri tomto novom chodníku UKS vybudoval kópiu Drechslerovho zrubu v roku 1892, pretože pôvodný už bol asi neobývateľný. Preniesli dokonca aj jeho názov *Drechslerhäuschen*, ako to vidieť na dobovej pohľadnici z roku 1905. Zrub bol voľne prístupný pre turistov ako prechodný úkryt v nepriaznivom počasí, neskôr ho začali používať aj belianski pastieri v tejto doline. Postupne chátral, až v roku 1932 na jeho mieste postavil svoju prvú chatku nemecký učiteľ Tibor Gresch. Pri nej v roku 1936 vybudoval novú chatu s poschodím a slávnostne ju otvoril v roku 1938. Pred príchodom frontu v roku 1945 Gresch evakuoval do Nemecka a chata bola na základe Benešových dekrétov skonfiškovaná, ale fungovala ako prenajatá turistická chata až do roku 1954, kedy sa dostala do správy TANAP-u ako jej výskumné pracovisko. Gresch sa zaslúžil aj o postavenie nového chodníka od Chaty Plesnivec serpentínami priamo na začiatok Rakúskej poľany, čím sa obišlo nebezpečné miesto Belianskeho chodníka cez strž Červená hlina. V minulosti

pri jarnom a jesennom presune jalovic cez toto miesto museli majitelia dobytok dokonca osobne sprevádzať, pretože občas dochádzalo k jeho pádu do strže a uhyntiu. Posledné belianske stáda tadiaľ prechádzali ešte v roku 1954. V roku 1993 bol pozemok i s chatou vrátený mestu Spišská Belá, ktoré po oprave a prestavbe chatu prenajalo Jánovi Matavovi zo Spišskej Belej.

Na záver: Drechslerove zrubby boli dva.

Prvý bol postavený asi začiatkom 18. storočia povyššie sútoku Hlbokého a Milého potoka, zanikol v roku 1912. Druhým bol zrub postavený UKS v roku 1892 na mieste, kde neskôr vyrástla Chata Plesnivec. Drechsler je síce v preklade „tokár“, ale je to priezvisko nemeckého obyvateľa z Rakúska, takže *Drechslerhäuschen* nepostavili tokári a ani nie je známe, že by tu niekedy mali nejaký zrub. ◀

Použitá literatúra:

Weber, Samuel: *Bergbau in der Tatra*. In.: *Jahrbuch des Ungarischen Karpathenvereines*. VI/1879, s. 300–312.
Grosz, Alfred: *Die Namen der Hohen Tatra*. Rukopis z obdobia okolo roku 1940, s doplnkami a opravami medzi rokmi 1950 až 1960, chýba titulná strana a strany 1 až 68. Kežmarské múzeum.

Wahlenberg, Georgii: *Flora Carpatorum principalium*. Göttingae, 1814.

Argalács, Mikuláš: *Buchholtzove Tatry – Rieka Augustiniho*. Poprad, 2019, s. 53.

Miesto, kde bol v 18. storočí Drechslerov zrub.

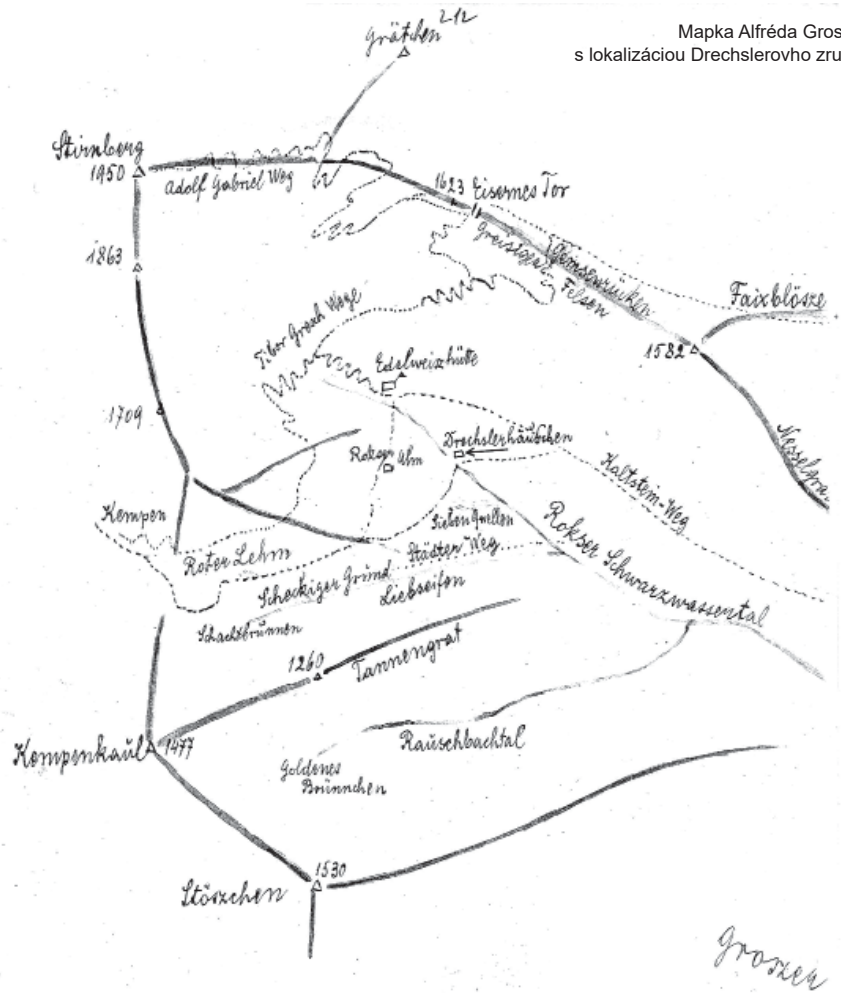

Zvyšky suchej kamennej podmurvky tohto zrubu

Hlboký potok pri lokalite Drechslerovho zrubu

Mapka Alfréda Grosza s lokalizáciou Drechslerovho zrubu

Osemdesiat rokov meteorologických pozorovaní na Lomnickom štíte

 Branislav Chvíla Marek Hajkovský

Slovensko, malá krajina v strede Európy, v sebe ukrýva nesmiernu rozmanitosť. Dlhé lány v nížinách, široké kotliny či úzke údolia preťaté riekami a potokmi, nad ktorými sa dvíhajú zalesnené hory karpatského oblúka. Významnú zmenu je možné badať pri cestovaní naprieč krajinou na severe, kde dominuje alpínsky charakter skalných masívov najvyšších partií Karpát. Najdominantnejšie a najvyššie sa dvíhajú vo Vysokých Tatrách, ktoré napriek svojej relatívne malej ploche predstavujú jedinečný ekosystém vysokohorského masívu so špecifickou flórou a klimatickými podmienkami.

Koncom 19. storočia sa práve pre svoje klimatické podmienky a alpsky charakter stali záujmom pre ľudí, ktorí tu našli vhodné podmienky pre oddych a regeneráciu. Ešte rýchlejší a významnejší rozvoj zaznamenali Vysoké Tatry po vzniku samostatného Československa. Vyrástli tu mnohé liečebne a ubytovacie kapacity podporujúce rozvoj cestovného ruchu.

Aj meteorologická služba takmer od čias jej založenia v bývalom Uhorsku venovala tomuto horskému regiónu patričnú pozornosť, avšak len s veľkými ťažkosťami dokázala udržať systematické nepretržité pozorovania na vyššie položených miestach, nakoľko väčšina z nich bola obývaná iba sezónne. Impulz k takýmto meraniam prinieslo aj vybudovanie klimatických kúpeľov na úpätí Tatier v poslednej štvrtine 19. storočia. Iniciátorom ich založenia bol Dr. Mikuláš Szontagh. Stanica Starý Smokovec zaznamenávala v období rokov 1875 až 1891 (súvislé pozorovania od roku 1905), Tatranská Lomnica od roku 1897, Štrbské Pleso od roku 1902. Až ku koncu prvej Československej republiky bolo možné na jednom z vrcholov postaviť meteorologické observatórium.

Zaslúžili sa o to poprední geografi a meteorológovia, univerzitní profesori Dr. Schneider, Dr. Vitásek a Dr. Gregor, ktorí navrhli do plánov výstavby staničnej budovy budúcej lanovky na Lomnický štít zakomponovať aj meteorologické observatórium. Keďže dotknuté ministerstvá pochopili dôležitosť tohto zámeru, nič nebránilo výstavbe prvého vysokohorského meteorologického observatória na našom území. Samotná výstavba budovy na Lomnickom štíte sa začala v roku 1936.

Oproti pôvodným predpokladom sa práce na výstavbe lanovky výrazne spomalili v dôsledku politických udalostí a vypuknutia druhej svetovej vojny a ešte ani koncom roka 1940 neboli ukončené. Napriek tomu meteorologické observatórium bolo v septembri 1940 vybavené potrebnými meracími zariadeniami a 1. októbra 1940 začalo pravidelné merania a pozorovania. Po potlačení Slovenského národného povstania, keď sa už Červená armáda koncom roka 1944 priblížila k slovenským hraniciam, nemecké vojsko obsadilo observatórium a meteorologickú meraciu aparatúru vojaci demontovali a odviezli. Pri ústupe nemecká armáda

zničila aj lanovku, a tak ani po oslobodení nebolo možné vykonať rýchle obnovenie prevádzky observatória. To sa podarilo až v januári 1947 po oprave lanovky.

Za osemdesiat rokov prešlo meteorologické observatórium viacerými generáciami obmenami v prístrojovom vybavení, spôsobe odovzdávania hlásení a, samozrejme, aj personálnym obsadením. Prostredie meteorologického observatória si však po celú dobu existencie zachovalo viac-menej pôvodnú tvár, a tak máme dnes k dispozícii jedinečný, takmer osemdesiat rokov dlhý rad homogénnych meraní a pozorovaní z nášho najvyššie položeného pracoviska na Slovensku.

Pracovisko pozorovateľa sa nachádza v rotunde na streche budovy hornej stanice visutej lanovej dráhy na Lomnickom štíte vo výške 2 635 m n. m. Meracie prístroje sú umiestnené na rovnej streche budovy, ktorá tvorí terasu popri rotunde. Samotná meteorologická budka nemá klasický podstavec a je pripevnená k severovýchodnej strane rotundy, teplomery sú v nej umiestnené vo výške 120 centimetrov nad strechou. Na južnej strane terasy boli inštalované dva zrážkomery, pričom jeden

s protiveternou ochranou Nipher, záchytná plocha bola vo výške 150 centimetrov nad strechou, neskôr boli zrážkomery premiestnené. Ešte vyššie, na streche rotundy, sa nachádzajú meradlá pre záznam slnečného svitu a žiarenia a na približne šesť metrov vysokom stožiaru meradlá pre záznam smeru a rýchlosti vetra. Okrem obvyklého prístrojového vybavenia malo observatórium v čase uvedenia do činnosti nasledujúce špeciálne prístroje: univerzálny anemograf typu Fuess vo vyhotovení pre vysokohorské stanice, anemograf typu Dines, mikrobarograf Tycos (od firmy Short and Mason), aktinometer Michelson - Marten, aktinograf podľa Robitzscha, váhový ombrograf Fuess, slnkomer Campbell - Stokes, slnkomer Stade - Becker a katateplomer. Tlak vzduchu sa začal merať s približne dvojtýždňovým oneskorením. Zaujímavosťou bolo aj meranie výparu. Prvými pozorovateľmi na observatóriu boli pod vedením Dr. Antonína Bečvářa slovenskí vojaci Jozef Uhlár, Vincent Greguš a Lambert Jokl. Postupne sa na pracovisku vystriedalo veľké množstvo pozorovateľov, mnohí len na krátku dobu počas nástupnej alebo prevádzkovej praxe, resp. len ako zástup za kmeňových zamestnancov. Medzi dlhodobých pozorovateľov observatória (podaktorí sa neskôr stali vedúci pracoviska) patrili Dr. Mrkos, Žársky, Janek, Rajčan, Tekel, Honig, Čupeľ, Pikler a súčasný vedúci Stančík.

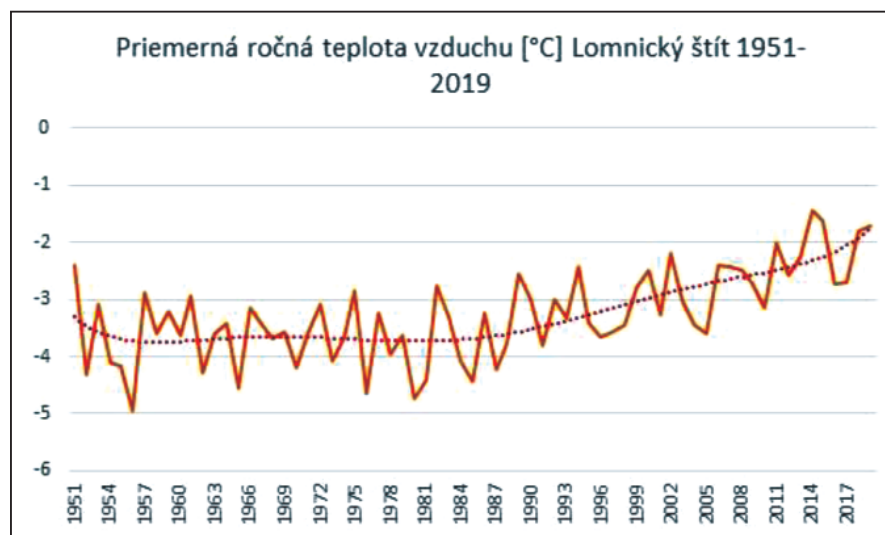
Od roku 1947, po obnovení prevádzky observatória, sa posunul klimatologický termín merania z pôvodnej 38. na 39. minútu. V septembri 1996 bola na observatóriu nainštalovaná automatická meteorologická stanica Vaisala MILOS500. Svojej generáčnej obmeny sa dočkala až v roku 2015, kedy bola nainštalovaná nová automatická stanica AMS111 od slovenského výrobcu Microstep-MIS. Do roku 2000 pracovalo observatórium ako synoptická stanica v nepretržitej prevádzke. Po jej zrušení sa na pracovisku pozoruje len v čase od 6. do 20. hodiny UTC, pričom v nočných hodinách sú údaje k dispozícii len z automatickej stanice. V súčasnosti v observatóriu zaznamenávame viac ako desať meteorologických parametrov v minútovom kroku a ďalšie trikrát alebo jedenkrát denne. Okrem toho kolegovia pozorujú meteorologické javy, dohľadnosť a oblačnosť, a to ako nad, tak aj pod úrovňou stanice.

Použitá literatúra a zdroje:

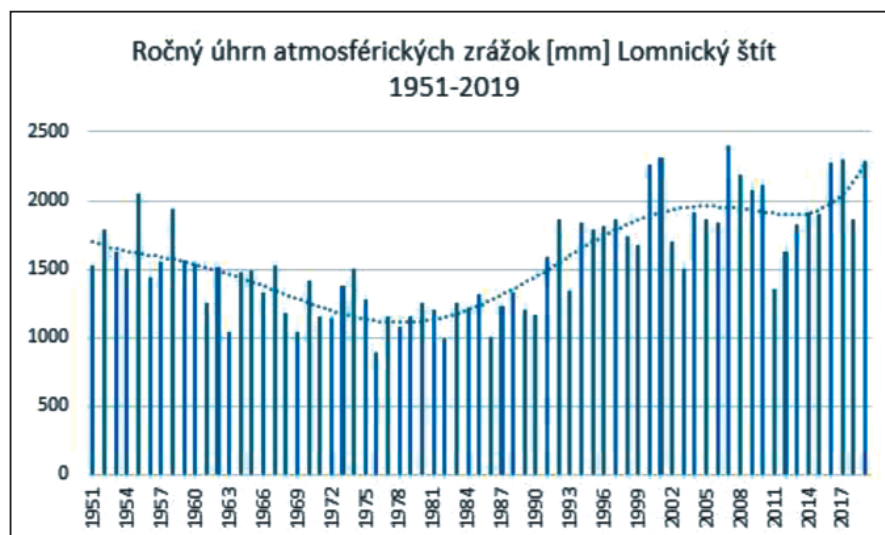
Dr. Štefan Petrovič: Twenty years of existence of the observatory on the Lomnický štít. HMÚ Praha, 1962. Informačný systém Meteorológia a Klimatológia (IS MaK) – interný metainformačný systém SHMÚ. Klimatologicko-meteorologický informačný systém (KMIS) – režimová databáza údajov SHMÚ.

V priebehu 80 rokov meraní a pozorovaní boli na meteorologickom observatóriu zaznamenané nasledovné hodnoty vybraných meteorologických prvkov:

Veličina	Hodnota	Dátum (obdobie)
priemerná ročná teplota vzduchu	-3,3 °C	1951 – 2019
maximálna teplota vzduchu	+19,5 °C	1. 7. 2019
minimálna teplota vzduchu	-31,6 °C	13. 1. 1968
priemerný ročný úhrn zrážok	1 575 mm	1951 – 2019
maximálny ročný úhrn zrážok	2 399,7 mm	2007
minimálny ročný úhrn zrážok	893,3 mm	1976
maximálny mesačný úhrn zrážok	454,6 mm	marec 2009
minimálny mesačný úhrn zrážok	1,8 mm	október 1951
maximálny denný úhrn zrážok	141,2 mm	29. 6. 1958
maximálna výška snehovej pokrývky	408 cm	25. 3. 2009, 30. 3. 2009
priemerná ročná rýchlosť vetra	21,2 km.h ⁻¹	1951 – 2019
maximálna krátkodobá rýchlosť vetra (náraz vetra)	221,8 km.h ⁻¹	24. 2. 2017
priemerná ročná dĺžka (suma) slnečného svitu	1 783 hod.	1951 – 2019

Priemerná ročná teplota na Lomnickom štíte v rokoch 1951 až 2019 s trendovou čiarou

Ročný úhrn atmosférických zrážok na Lomnickom štíte v rokoch 1951 až 2019 s trendovou čiarou

Jesenná kamzičia inventúra ani tento rok zoológov veľmi nepotešila. Na oboch stranách Tatier zaevidovali dokopy ani nie tisíc kamzíkov, pričom práve jeseň bola v posledných rokoch obdobím, kedy padali rekordy.

Zatiaľ čo na slovenskej strane Tatier zaregistrovali v deň spočítania, ktorý tentokrát pripadol na predposledný októbrový štvrtok, 653 kamzíkov, v poľskej časti Tatranského národného parku zapísali do sčítacích hárkov 330 jedincov. Celkovo tak na oboch stranách Tatier zaznamenali 983 kamzíkov, z toho bolo 69 tohtoročných mláďat. „Po skúsenosti z vlaňajška, kedy sme museli pre nepriaznivé počasie jesenné spočítanie prekladať, sme nechceli riskovať a vyčkávať až do novembra, a tak sme inventúru naplánovali zhruba o dva týždne skôr ako zvyčajne. Paradoxne nám to však neprineslo potešujúce čísla, keďže nadpriemerné teploty vyhnali kamzíky do tienistých zákutí, kde ich bolo ťažké spozorovať. Dá sa predpokladať, že mnohé jedince tak unikli našej pozornosti,“ zhodnotil ostatnú jesennú kamzičiu inventúru Jozef Hybler, zoológ Štátnych lesov TANAP-u, ktoré sú hlavným organizátorom pravidelného spočítania kamzíkov.

📍 Martina Petránová 📷 Marcel Tobis

Jesenná kamzičia inventúra nepotešila

Pod tisíc kamzíkov zaznamenali v Tatranskom národnom parku na jeseň naposledy v roku 2011, naopak rekordným bol rok 2018, kedy na oboch stranách Tatier narátali dokopy 1 431 jedincov, z ktorých bolo 121 mláďat. Vlni jesenné spočítanie zoológom taktiež nevyšlo podľa predstáv. Hoci inventúru pre počasie prekladali niekoľkokrát, napokon aj napriek priaznivým predpovediam meteorológov ich zámer zmonitorovať stavvy kamzičej populácie prekazila v niektorých lokalitách hmľa. Na celkové čísla si tak museli počkať do najbližšieho leta a hoci rekordy nepadli, výsledky potešili, keďže viac ako šesťnásť percent zo spočítaných jedincov predstavovali mláďatá, čo bol za ostatné štyri roky vôbec najvyšší prírastok. Celkovo vtedy na území národného parku napočítali 972 kamzíkov, z nich 643 spozorovali na slovenskej strane Tatier.

Okrem údajov o počtoch kamzíkov sú pravidelné inventúry pre zoológov taktiež zdrojom cenných informácií o zdravotnom stave kamzičej populácie, keďže spočítanie využívajú napríklad aj na zber vzoriek trusu. Takisto je to príležitosť zmonitorovať vzácné prostredie národného parku či pozorovať ďalšie chránené druhy živočíchov. „Zaujímavé je, že tento rok neboli spozorované medvede, ktoré sa zrejme ešte v tom čase hostili na kukurici v podhorí. Našej pozornosti ale neunikol vrtulník, ktorý práve vtedy prelietal ponad Belianske Tatry, čo mohlo negatívne ovplyv-

niť výsledky spočítania kamzičej zveri v tejto lokalite,“ poznamenal Hybler.

Núdzu o zážitky nemali ani zamestnanci Správy TANAP-u, ktorí sa do spočítania pravidelne zapájajú spoločne s kolegami z poľského Tatrzanskiého Parku Narodowego a ďalšími dobrovoľníkmi. Azda najintenzívnejším zážitkom bolo stretnutie s kohútom tetra holniaka, ktorý si tesne pri turistickom chodníku bránil svoje teritórium a neokúňal sa zaútočiť na topánku jedného z rátačov. Ako uviedli ochranári na svojej webstránke, zaujímavé bolo sledovať i krdel krkavcov na jednom z tatranských končiarov. Vtáky predvádzali priam akrobatické kúsky so zľadovateným snehom. Takéto pôsobivé divadlo je možné podľa nich pozorovať hlavne počas svadobných letov v jarnom období. Zarážajúce však je, že tento inteligentný vták stráca plachosť aj tam, kde by to nečakali. Už ani na tatranských končiaroch nie je raritou vidieť krkavce brať z rúk turistov kúsky potravy. „Podobné prípady sú už zaznamenané, žiaľ, aj u spevavcov čakajúcich pri turistických chodníkoch. Takto pozmenené správanie divo žijúcich zvierat je následkom ponechávania zbytkov potravín vo vysokohorskom prostredí niekedy aj zámerne,“ konštatovali ochranári. Aj preto Správa TANAP-u apeluje na návštevníkov národného parku, aby takýmto spôsobom neovplyvňovali divé zvieratá a radšej obdivovali ich prirodzené správanie a plachosť. ◀

Tatry z neba

👤 Martina Petránová 📷 YT Slovensko z neba

So zaujímavým nápadom prišla trojica nadšencov zo skupiny Slovensko z neba, ktorá má na svojom konte desaťtisíce leteckých fotografií pretavených aj do rovnomennej knižnej edície. Počas lockdownu vytvorili 360° virtuálnu leteckú videomapu Vysokých Tatier, vďaka ktorej si ktokoľvek môže vychutnať najmenšie veľhory sveta z vtácej perspektívy.

Vysoké Tatry sú tak podľa pilota a fotografa Milana Paprčku zrejme prvým a zatiaľ jediným pohorím na svete, ktoré sa môžu popýšiť takouto virtuálnou leteckou videomapou, ktorá sa za jediný mesiac stala doslova fenoménom. Zhruba sedemminútový šot si pozrelo už viac ako dvestotísíc divákov!

„Nápad vznikol celkom spontánne. V septembri som chcel žene môjho života spraviť radosť na naše výročie a zobrať som ju lietadlom nad Vysoké Tatry. Na brucho lietadla som zároveň umiestnil 360° kameru, ktorá sníma všetko okolo seba. Je to podobné ako google autíčko, ktoré má takú kameru na streche a chodí po uliciach. My sme ale leteli ponad hrebeň Tatier a mali kameru na bruchu,“ vra-

ví Paprčka, ktorému pri realizácii nápadu sekundovali kartograf Bohuš Schwarzbacher a grafik Milan Jančovič.

Z výšky 3 000 m n. m. nasníмали tatarské končiare a doliny od Kriváňa až po Lomnický štít, zachytili tiež poľskú časť Vysokých Tatier a Belianky. Pri pozieraní videa má divák pocit, akoby sedel priamo v lietadle a ak si nasadí okuliare na virtuálnu realitu, jeho zážitok to ešte umocní. Vďaka interaktivite tejto technológie si dokonca môže prelet ponad slovenské veľhory i sám režírovať, stačí pohnúť počítačovou myšou alebo smartfónom a vybrať si svoj vlastný smer. Okrem tradičných pohľadov sa mu počas virtuálneho letu naskytnú aj menej všedné uhly, napríklad Gerlach je zachytený zo severu a nie z ty-

pickej južnej strany, ako ho ľudia obyčajne poznajú. Nechýba ani animovaný kartografický popis krajiny.

Práve hľadanie spôsobu, ako do 360° videa umiestniť popisy jednotlivých štítov, dolín, plies či vysokohorských chát tak, aby sa zobrazovali správne pri pohľade do akejkoľvek strany, zabralo tvorcom mapy kvantum hodín, samotný let bol vraj iba tá jednoduchšia časť celého projektu. „Výroba takéhoto videa s projekciou nápisov je nesmierne náročná na výkon počítača a aj na čas animátora. Mnohokrát mi spadla mašina, zabralo to niekoľko desiatok hodín práce a spôsobilo mi to pár vrások na čele, ale myslím, že výsledok stojí za to,“ uzatvára grafik a počítačový animátor Milan Jančovič. ◀

Kúpeľný dom v Merane pred rekonštrukciou
v rokoch 1912 až 1914

Jenny Angyalossy

aby neostala pre históriu neznámym menom

Jenny Angyalossy sa spomínala doteraz v dvoch publikáciách a písali o nej traja autori. Nebudem sa držať pravopisu a budem ju – rovnako ako aj ostatné osoby tohto príbehu – menovať tak ako dobová tlač a archívne dokumenty, z ktorých som čerpal.

📍 **Oto Jalčovik** 📄 **archív autora a Mikuláša Liptáka**

Históriu rodiny Szontagh sa zaoberám už niekoľko rokov. Práve o nej mám toho zisteného asi najviac, a preto sa pokúsím napísať jej príbeh, nie dlhý, ale tragický a v samotnom závere až záhadný...

Na začiatok sa musíme vrátiť v čase do roku 1893, do Južného Tirolska, regiónu Tridentsko-Horná Adiža, vtedy súčasť Rakúskeho cisárstva. Vo farskom kostole v Neumarkte sa 21. októbra 1893 konal sobáš. Ženíchom bol istý Cyril (Cirillo) Jozef Rizzoli (niekde sa píše aj Rizoli) z Cavalese. Nevestou bola Mária (Mary) Fraporti (uvádza sa aj Frapporti či Fraporty). Cyril bol vlastníkom hostinca Fontane Fredde. Mária bola dcérou Johanna Rittera Fraporti, okresného sudcu v Bolzane.¹ V tomto man-

želstve sa narodili tri dcéry, Jenny (1895 – 1928), o ktorej je tento príbeh, Ema (Emmy, 1896 – ?) a Mária (Mary, ? – ?), o ktorej neviem zatiaľ aj napriek všetkej snahe takmer nič. Hostinec – v novinách označovaný ako *Letné sídlo* – sa nachádzal v nadmorskej výške 950 metrov na Poštovej ulici v lokalite Kaltenbrunn, 14 kilometrov od železnice. Ponúkal ubytovanie v dvadsiatich izbách v blízkosti lesa, nemeckú kuchyňu a nízke ceny. Spolu s pivovarom ho postavil v roku 1860 Cyrilov starý otec.² Je isté, že v ňom bývala aj rodina Cyrila Rizzoliho s tromi dcérami. Z dostupných zdrojov sa mi nepodarilo zistiť, ako prosperovalo jeho podnikanie. Niečo nezvyčajné sa však udialo v roku 1901. V novinách *Meraner*

Zeitung z 15. augusta 1901 vyšiel článok s nadpisom: „Senzačné zatknutie.“ Označuje, že správca miestneho pivovaru pána Rizzoliho, istý Raisse z Rovereta, bol náhle zatknutý a policajnou eskortou odvedený do väznice v meste Trento. Zadržaný bol pre podozrenie z mnohých podvodov, ktorých sa dopustil ako zástupca Spoločnosti pre životné poistenie Janus z Viedne.³ Oveľa horšia udalosť sa stala 25. marca 1903. Okolo desiatej hodiny v nedeľu v noci vypukol požiar na pošte v Kaltenbrunne, ktorý sa rýchlo rozšíril na hostinec a pivovar Cyrila Rizzoliho. Aj napriek vynaloženému úsiliu hasičských zborov boli budovy úplne zničené. Odhadovaná škoda bola vo výške 100-tisíc korún novej meny, ktorá bola krytá poisťným plnením len do výšky 30-tisíc korún.⁴ Od tohto dátumu správy o Cyrilovi Rizzolim prestali.

Mikuláš Szontagh (1882 – 1963), v tom čase študent medicíny v Budapešti, bol členom Spolku medikov pre pomoc a samo-

¹ Vermählung, In *Meraner Zeitung*, 1893, roč. 27, č. 128, s. 3.

² Brauerei Kaltenbrunn, encyclopaedia.fandom.com

³ Sensationelle Verhaftung, In *Meraner Zeitung*, 1901, roč. 35, č. 98, s. 2.

⁴ Große Brände, Neumarkt, In *Meraner Zeitung*, 1903, roč. 37, č. 36, s. 6.

Sanatórium Hungária (rok 1907),
juhovýchodný pohľad

Meráni „Hungária“ gyógyintézet déli oldala a fekvőcsarnokokkal.

vzdelávanie.⁵ Jeho mladší brat Tibor (1885 – 1936) v roku 1904 ukončil maturitou Vyššiu obchodnú školu v Kežmarku.⁶

O dva roky neskôr, po požiari hostinca Fontane Freddo, žiada 14. októbra 1905 Mária Rizzoli-Fraporti o koncesiu na prevádzkovanie reštauračných a hostinských služieb v sanatóriu Hungária v Merane. Koncesia jej bola udelená. O sanatóriu mi poskytol cenné informácie Walter Egger, člen redakcie časopisu Meraner Stadtanzeiger. V roku 1900 sa objekt nazvaný Hungária uvádza na adrese Nábregie Františka Ferdinanda (Franz-Ferdinand-Quai) č. 16, vo vlastníctve pani Aurélie Kikomban. Vedľa tejto budovy, na čísle 17, stál objekt s názvom Moravia, ktorý bol vo vlastníctve rodiny Kaiser. V roku 1904 sú už obidve budovy v majetku pani Kikomban. Kedy a ako prebehla zmena ich vlastníctva na Máriu Rizzoli-Fraporti, mi nevedel potvrdiť ani pán Egger, no predpokladá, že to bolo v roku 1905, kedy požiadala o vydanie koncesie. Tu je potrebné mať na zreteli, že Merano v tých časoch malo

približne 18-tisíc obyvateľov. To znamená, že o rodine Rizzoli-Fraporti-Szontagh tam v súčasnosti nevie skoro nikto, čo mi potvrdil pán Egger a aj pracovník mestského archívu v Merane Markus Gamper. Podstatné je, že v roku 1907 už Mária opäť používala svoje dievčenské priezvisko – a to Fraporti. Čo sa stalo s jej prvým manželom som nezistil, avšak pre náš príbeh to ani nie je podstatné.

Ako klimatické kúpele bolo Merano známe už od čias Rimanov. V čase, keď tam pôsobila Mária Fraporti, bolo mesto, ktoré spolu s obcami Obermais, Untermais a Gratsch leží v úrodnej doline rieky Adiža (Etsch), svetoznáme už niekoľko desaťročí. Merano a Untermais sa nachádzajú v nadmorskej výške 319 až 330 metrov, Obermais vo výške 330 až 520 metrov. Zo severu, východu a západu dolinu obklopuje pohorie Álp s nadmorskou výškou 2 500 až 3 200 metrov. Z juhu je dolina úplne otvorená. Táto poloha vysvetľuje aj jej prednosti, pre ktoré bola už odpradáva obzvlášť vhodná pre klimatickú liečbu.

Mária Fraporti, manželka
Dr. Mikuláša Szontagha (rok 1907)

Fraportyné Mária asszony,
a meráni Hungária-gyógyintézet tulajdonosnője.

Merano sa nachádza najvyššie zo všetkých klimatických liečebných miest na južnom svahu Álp, preto disponuje všetkými prednosťami alpskej klímy. V tejto doline je takmer vždy bezoblačné čisté nebo, najmä v zimných mesiacoch (od novembra do marca má v priemere 55 úplne bezoblačných dní) a je tu takmer absolútne bezvetrie (v zime je iba 14 veterných dní). Spomedzi všetkých liečebných miest má Merano najmenej daždivých dní (ročne 52, vrátane 7 dní sneženia). Pre tieto klimatické podmienky patrilo k liečebným miestam so suchou klímou a pokiaľ ide o vlhkosť vzduchu, zaujímalo podobné miesto ako Davos alebo Riviéra.

Klíma Merana nie je južná, ale mierna horská. Po peknej dlhej rovnomerne teplej jeseni, hýriacej farbami a bohatej na ovocie, nastúpi krátka, nevelmi chladná zima, poludňajšie teploty klesnú pod 0 °C iba

Dr. Gejza Gara

Dr. Gara professzor rendelőszobájában.

Meráni Hungária-gyógyintézet fekvőcsarnoka.

Leháreň v sanatóriu

výnimočne. Počas mnohých bezoblačných a bezveterných dní sa môže aj najcitlivejší pacient zdržiavať vonku niekoľko hodín. Kvetnatá krásna jar sa začína už vo februári, v marci a v apríli rozkvitnú ovocné stromy, orgován a ružové kríky. Vavríny a palmy sú vonku aj v zime.

Pre pacientov s ľahším ochorením a aj pre tých, ktorí sa už uzdravovali, ponúkalo Merano rôzne užitočné voľnočasové aktivity. V knižniciach bolo asi 70 rôznych časopisov a novín, nechýbali ani tisícky kníh na požičiavanie. Vynikajúci učители učili pradávatne aj moderné jazyky, kreslenie, maľovanie, hudbu... Na promenáde vyhrávala dvakrát denne živá hudba, rozptýlenie ponúkali aj športoviská s konskými dostihmi a športovými hrami, v zime tu bola ľadová plocha na korčuľovanie, usporadúvali sa koncerty známych umelcov a účinkovalo stále divadlo. V Merane, ktoré už vtedy malo mnoho kostolov, sa konali bohoslužby rôznych vierovyznaní (rímskokatolícke, protestantské, anglické, ruské ortodoxné a izraelské).

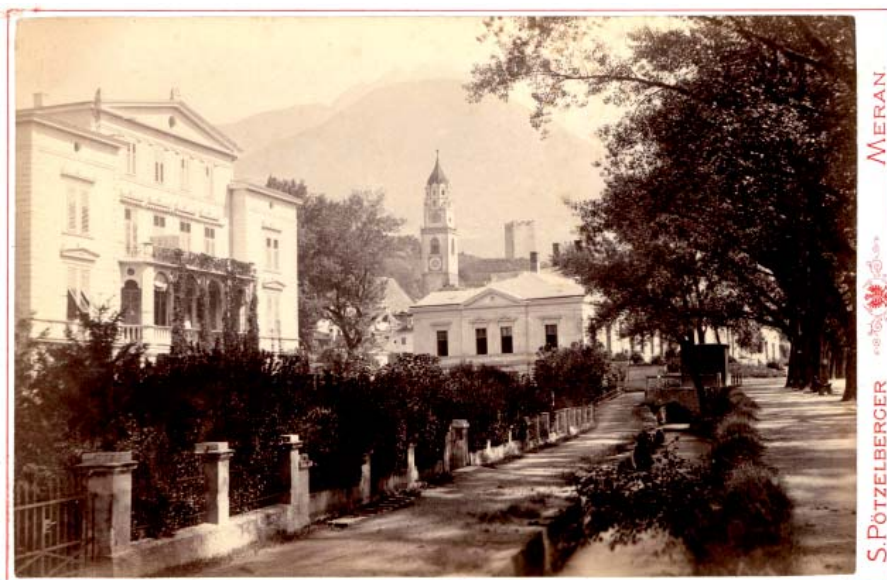
Sanatórium Hungária – ako boli pomenované obidve budovy, ktoré vlastnila Mária Fraporti – ležalo na tichom, nezaprášenom mieste na ľavej strane rieky Passer, ktorá tečie centrom Merana, ďalej od rušného centra. Jeho južná strana poskytovala výhľad na šire zelené polia a v diaľke bolo možno vidieť zasnežené štíty Álp, ktorými sa končilo údolie Adiža. Dve budovy boli spojené zakrytou chodbou, ktorá viedla do veľkej ležárne, kde pacienti aj rekreanti mohli odpočívať na pohodlných ležadlách a kochať sa krásnym výhľadom.

Vo východnej budove bola menšia jedáleň a miestnosť pre raňajky, spoločenská miestnosť, ktorej sklenená stena bola otvorená k ležárni. Táto hala chránená sklennými stenami, ale na juhu úplne otvorená, aj v najhoršom počasí umožňovala pobyt na čerstvom vzduchu a zároveň poslúžila aj vtedy, keď si citlivejší pacienti privykali na chladnejší vzduch. Z oboch budov viedlo niekoľko schodov do záhrady, kde bol tretí drevený domček, ktorý poskytoval príjemné tienisté miesto pre odpočinok najmä v obzvlášť teplých dňoch. Na vyššom prízemí východnej budovy boli lekárske ambulancie a na prvom poschodí tej istej budovy býval ústavný pomocný lekár, v západnej budove sa nachádzala veľká, priestraná spoločná stravovacia miestnosť, orientovaná tiež na juh. V celej budove aj v prístavbách bolo zavedené elektrické osvetlenie. Hygienické vybavenie chodieb a spoločných miestností vyhovovalo vtedajším požiadavkám, steny boli čiastočne natreté olejovým náterom, čiastočne vytapetované umývatelnými tapetami, na dláždenej podlahe bolo linoleum.

V dvoch budovách sa nachádzalo spolu

Mapa Merana okolo roku 1907, modrá šípka označuje polohu sanatória Hungária

Kúpeľná promenáda v Merane na pravom brehu rieky Passer

42 izieb, väčšina z nich orientovaná na juh s balkónom, na ktorom boli umiestnené ležadlá. Izby boli svetlé, zariadené nábytkom skromne, ale vkusne, aby pacient, ktorý mal stráviť v cudzine celé mesiace, sa tu cítil ako doma a aby každý jeho pohľad v ňom nevzbudil myšlienku, že je obyvateľom sanatória. V každej izbe bol elektrický luster a stojacia lampa, elektrický zvonček a dobre vykurovateľné keramické kachle. Kúrilo sa výlučne drevom.

Samotné sanatórium malo krásnu mladú záhradu, rásli v nej vavrínové stromy, smrekové vzácnych druhov a rôzne kvety. Zo záhrady bolo možné prejsť priamo na promenádu mestečka Untermais. Brána ústavu na severnej strane ústila priamo na Nábřežie Františka Ferdinanda, prechádzajúc sa po tejto ceste pri brehu rieky Passer sa došlo za dve, tri minúty na meranskú hlavnú promenádu Princeznej Štefanie.

Tu sa stretali všetky prechádzkové trasy, vybavené mnohými odpočinkovými miestami, ako aj parky a záhrady vysadené južným trvácnym rastlinstvom.

Do sanatória sa prijímali pacienti so slabou telesnou konštitúciou, s podozrením na skrofulózu alebo tuberkulózu, pacienti s ochorením pľúc a hrtana, ktorých choroba ešte nebola v pokročilom štádiu, ako aj rekonvalescenti po rôznych ochoreniach pľúc a pohrudnice, pre ktorých sa odporúčalo posilňovanie a otužovanie tela.

Tento malebný popis mesta Merana a jeho okolia bol publikovaný v októbri 1907 v časopise *Ország Világ*.⁷ Pre maďar-

⁵ Mulatságos, In *Magyar Nemzet*, 1904, roč. 23, č. 289, str. 9.

⁶ Felhívás, In *Pesti Napló*, 1934, roč. 85, č. 223, s. 11.

⁷ *Ország-Világ*, 1907, roč. 28, č. 43, s. 886 – 887; č. 51, s. 1060.

ského autora, Dr. Antona Váradiho, boli hlavnými dôvodmi pre napísanie článku jednak samotný názov sanatória, Hungária, tak aj jeho zamestnanosť. Hlavným lekárom bol Dr. Gejza Gara (1868 – 1932). Pochádzal z Níredházi (Nyíregyháza). Po absolvovaní evanjelického gymnázia v Budapešti pokračoval v štúdiách na lekárskej fakulte univerzity tiež v Budapešti. Po promócii bol istý čas asistentom na 1. lekárskej klinike u prof. Fridricha Korányiho. Potom viedol lekárske laboratórium na všeobecnej poliklinike spolu s Dr. Bernátom Vasom. Od októbra 1898 pôsobil ako uznávaný lekár – internista v Merane. V decembri 1900 sa oženil s Ruženou Pollákovou, dcérou Dr. Polláka z Merana. Asistentom Dr. Garu bol v tom čase Dr. Mikuláš Szontagh, ktorý štúdium medicíny úspešne ukončil v roku 1905 na univerzite v Budapešti. Ako mladý kúpeľný lekár najprv pôsobil jednu sezónu v Turzových kúpeľoch pri Gelnici (Bad Thurzó) a dve sezóny v Turčianskych Tepliciach (Bad Stuben).⁸ Počas zimných mesiacov pôsobil v Merane. Je veľmi pravdepodobné, že Dr. Gara sa poznal so Szontaghom starším. Pretože v Budapešti sa 6. apríla 1892 konalo výročné valné zhromaždenie Uhorskej balneologickej spoločnosti. Medzi diskutujúcimi boli okrem iných uvedení: Dr. Samuel Papp, Dr. Arpád Bókai, Dr. Štefan Boleman (1839 – 1905) a Dr. Gejza Gara.⁹ Aj keď samotný Szontagh starší nevystúpil v diskusii, je veľmi málo pravdepodobné, že by sa na tomto zhromaždení ako jeho riadny člen nezúčastnil, keďže v tom čase bol v Budapešti na práve prebiehajúcej evanjelickej synode. Szontagh starší pôsobil v Merane opakovane niekoľko mesiacov počas svojich ciest po vtedajších kúpeľných centrách Európy okolo rokov 1876 až 1880.¹⁰ A tak sa v ďalekom Tirolsku, v sanatóriu Hungária, zišli maďarskí lekári Dr. Gara a Dr. Szontagh, sanatórium väčšinou navštevovali maďarskí pacienti a pomyselnou matkou celej tejto maďarskej kolónie, tvoriacej takmer rodinu, bola majiteľka, pani Mária Fraporti. Dbala o to, aby pacienti dostávali veľkopanskú starostlivosť, ktorá bola spojená s rodinným ústretovým zaobchádzaním a perfektnou obsluhou za veľmi mierne ceny. Sezóna trvala od 1. septembra do 1. júna. Mária Fraporti sa o chod sanatória starala sama. V júli 1908, keď bol Szontagh opäť v Turčianskych Tepliciach¹¹, prostredníctvom inzerátu v novinách hľadala účtovníka.¹²

Predpokladám, že v sanatóriu bývala aj so svojimi tromi dcérami. Dr. Gara mal uvedenú adresu bydliska v dome Plankenstein

na ulici Vojvodu Karola Teodora (Herzog Karl-Theodor), kde v populárnejších hodinách ordinoval (asi mal aj svoju súkromnú prax, pretože ordinačné hodiny v sanatóriu Hungária mal medzi 10. a 11. hodinou dopoludnia).¹³ Počas svojho pobytu v Merane býval Dr. Szontagh pravdepodobne vo východnej budove na prvom poschodí, v byte pre ústavného pomocného lekára.

V novinách *Budapesti Hírlap* z 10. októbra 1909 vyšiel oznam, že Dr. Mikuláš Szontagh sa zasnúbil v Merane s Máriou Fraporti, dcérou rytiera Johanna Fraportiho a matky Jenny, rodenej Stanger.¹⁴ Sobáš sa konal 9. novembra 1909 v evanjelickom kostole v Budapešti na Deákovom námestí (Deák-tér, stojí tam dodnes). Na svadbe boli prítomní univerzitný profesor Dr. Béla Lengyel (1844 – 1913) a ministerský radca János Gillming. Sviatosť manželstva posvätil Alexander Raffay.¹⁵ V sobášnej matrike je nevesta zapísaná ako Frapporti-Szél Mária Francziska Klára, narodená 3. novembra 1873 v Budapešti, vierovyznanie rímskokatolícke.¹⁶ Ako svedkovia sú uvedení János

Fotografia uverejnená v časopise *Új Idők*, ktorej autorkou je Jenny Rizzoli Szontagh.

Gillming, brat nebohej Ilony Gillmingovej, Szontaghovej matky, a Béla Lengyel, otec Bélu Lengyela (1876 – 1945) mladšieho, ktorý si v roku 1902 vzal za manželku Szontaghovu najmladšiu sestru Angelu (1879 – 1950). Týmto sobášom Szontagh „vyžnil“ aj tri nevlastné dcéry, ktoré mala Mária Fraporti z prvého manželstva s Cyrilom Rizzolim. Jenny, Emma a Mária preto používali svoje rodné priezvisko Rizzoli. Pokiaľ je pravdou, čo písal Ludvig H. Vág o Szontaghovcoch v *Die Karpathen* v roku 1936, tak hneď po svadbe odišla mladá rodina do Nového Smokovca a Dr. Mikuláš Szontagh prevzal kontrolu nad otcovým majetkom. Ale už zakrátko sa museli znova vydať na cestu do Tirolska. V Bolzane totiž 4. marca 1910 zomiera otec Márie Frappor-

ti-Szontagh, Ján (Johann) Ritter Fraporti-Fraporta. Na parte sa s ním lúčila jeho manželka, Janka (Jenny, Giovanna), rodená Stanger (1843 – 1941)¹⁷, zatiaľ Dr. Mikuláš Szontagh a Karol Ritter Bosicio (lesný inšpektor), deti Anna, Mária Szontagh, rodená Fraporti, Jenny, Emma a Augusta Bosicio, rodená Fraporti, vnúčatá Jenny, Emma, Mária a Augusta.¹⁸ Podľa toho mala Mária Szontagh štyri sestry. Takisto je zaujímavé, že v rodine svojim deťom dávali rovnaké krstné mená.

Už o mesiac sú Szontaghovci znova v Tatrách. V novinách *Tátravidék* (vydavateľ Gyula Fuchs, Poprad) zo 7. apríla 1910 je uvedené, že Dr. Mikuláš Szontagh sa zúčastnil zasadnutia výboru Červeného kríža v Poprade, kde okrem iných bol prítomný aj Dr. Michal Guhr.¹⁹ Nie je zatiaľ celkom jasné, dokedy pôsobila v Novom Smokovci Mikulášova nevlastná matka Ilona Magyarová (1860 – 1925). Posledný záznam o jej pobyte v Tatrách je z augusta 1906.²⁰ Písomný dôkaz o tom, že by bola na svadbe Mikuláša Szontagha, som doteraz nenašiel.

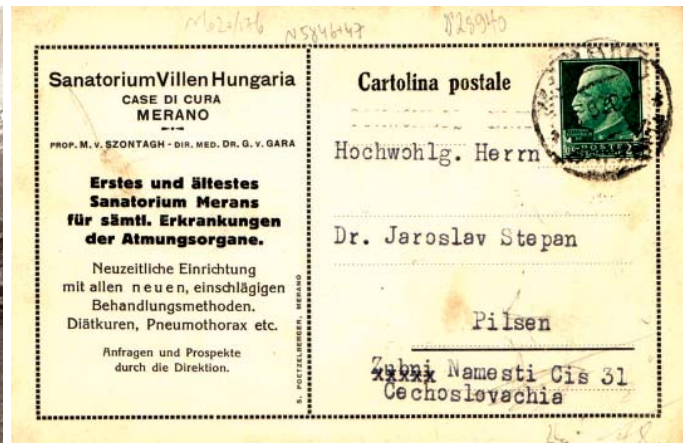
Od mája 1912 je Ilona Magyarová v Budapešti, bytom na adrese Röck Szilárd utca.²¹

Od roku 1910 už naplno prevzal vedenie kúpeľov v Novom Smokovci Mikuláš Szontagh. Od tohto dátumu sa opäť objavujú reklamy na kúpele najmä v časopise *Orvosi Hetilap*. Zároveň sa mi doteraz nepodarilo získať relevantné dôkazy o tom, ako prebehlo, alebo či vlastne prebehlo, vysporiadanie medzi Mikulášom a jeho súrodencami ohľadom dedičných nárokov po nebohom Szontaghovi staršom. Tu musím zverejniť zatiaľ len fragmenty dôležitých udalostí, ktoré sa stali a určite mali podstatný vplyv na prípadné dedičské nároky. V novembri 1876, v deň sobáša Mikuláša Szontagha staršieho

s Ilonou Gillmingovou (1859 – 1885), jeho druhou manželkou, bola spísaná pred notárom manželská zmluva, kde otec Ilony, Márton Gillming (1831 – 1885), vyplatil Szontaghovi ako veno 10-tisíc zlatých v hotovosti.²² Po smrti Szontagha staršieho 2. decembra 1899 v zimných mesiacoch na prelome rokov prebehlo vysporiadanie finančných záležitostí a otázok pozostalosti. „Mikuláš Szontagh zaopatril svoju manželku gavaliersky a deti tiež dostali pekné dedičstvo.“²³ Kúpele a ich užívacie právo zdedila Ilona Magyarová.²³ A v októbri 1904 prebehlo dedičské konanie po nebohej Márii Gillmingovej, vdove po nebohom Mártonovi Gillmingovi.²⁴ Nebudem podrobne rozpisovať všetky detaily, tie budú predmetom samostatného článku. Chcem

Pohľadnica Sanatória Hungária (okolo roku 1920)

len ozrejmiť, že celková situácia majetkovej pozostalosti po nebohom Mikulášovi Szontagovi staršom musela byť dosť komplikovaná a zložitá. Určite hlavné slovo v tejto situácii mala rodina Gillming, i keď mi zatiaľ nie je jasné, či a aký kapitál priniesla do podnikania Szontaghova tretia manželka Ilona Magyarová. Na základe uvedeného sa mi však zdá veľmi málo pravdepodobné, že by nejaké financie do spoločného podnikania vložila Mária Szontagh-Fraporti, keďže pochádzala z mnohopočetnej rodiny, vlastnila a aj naďalej prevádzkovala sanatórium Hungária v Merane, ktoré už v tom čase bolo nepomerne väčšie a známejšie kúpeľné mesto ako Nový Smokovec.

Prvého potomka v rodine Mikuláša Szontagha privítali 20. januára 1911, kedy sa narodil Miklós Tibor János Szontagh, neskorší lekár. Do matriky vo Veľkom Slavkove bol zapísaný 24. januára. Vierovyznanie evanjelik.²⁵

Rodina Szontagh, okrem povinností, ktoré jej vyplývali z titulu majiteľov kúpeľnej osady, žila aj bohatým spoločenským životom. Kúpeľné riaditeľstvo usporiadalo dňa 24. augusta 1911 s účasťou kúpeľných hostí veľmi vydarený kabaretný večierok. Dezső Lakos zožal úspech vtipnou scénkou a hrou na husle, hlavný notár Ernő Farkas zas humorným prednesom a brilantnou hrou na klavíri. Jenny, Emmy a Mary Szontagh (nevlastné dcéry Mikuláša Szontagha), tancovali pôvabný tirolský tanec, pani Molnárová oduševnene predniesla vlastné básne. Potom nasledovali klasické piesne na vysokej umeleckej úrovni v podaní Tibora Szontagha (Mikulášovho brata), ktorého sprevádzal na klavíri Dr. Elek Ardó. Dr. Fülöp Graf prečítal svoj humorný cestopis. Nakoniec hlavný stoličný sudca Kálmán Mattyasovszky zaspieval niekoľko pekných maďarských piesní pri huslovom doprovide slávneho debrecínskeho cigánskeho primáša Bélu Kissu. Úlohu konferenciera šikovne zastával kúpeľný riaditeľ Juraj (György) Molnár.²⁶

Druhý syn sa Szontagovcom narodil 5.

novembra 1912. Pokrstený bol ako Endre Ferenc István Szontagh, neskorší lekárnik. Zápis do matriky bol urobený 11. novembra. Vierovyznanie evanjelik.²⁷

Juraja Molnára na pozícii riaditeľa Szontagovských kúpeľov vystriedal v decembri 1912 Ľudovít H. Vág, ktorý prišiel z Piešťan, kde pôsobil v hoteli Royal.²⁸ Nepodarilo sa mi doteraz zistiť, čo alebo kto mal zásluhu na tom, že prišiel do Nového Smokovca (kontaktoval som aj Balneologické múzeum Imricha Wintera v Piešťanoch, ale odpoveď som doteraz nedostal).

V tomto období – až do vypuknutia vojny v júli 1914 – prežívala rodina asi najšťastnejšie obdobie. Mária Szontagh-Fraporti sa pravdepodobne zdržiavala v Novom Smokovci. Starala sa o dvoch malých synov a aj o svoje tri dcéry z prvého manželstva. Najstaršia Jenny mala v roku 1912 sedemnásť rokov, Ema (Emmi) šestnásť a najmladšia Mária mohla mať menej ako pätnásť. Stále nie je jasné, kde a či vôbec navštevovali nejakú školu vo vtedajšom Uhorsku. Mária, ktorá približne od roku 1930 vystupuje s titulom Dr. Madarászová (lekárka)²⁹, musela začať so štúdiom medicíny niekedy po roku 1920 a kvôli jazykovým schopnostiam predpokladám, že to bolo vo Viedni. Pokiaľ bola Mária Szontagh-Fraporti v Novom Smokovci o chod sanatória Hungária v Merane sa po odbornej stránke staral určite Dr. Gara. Prevádzku a ekonomické záležitosti mala na starosti asi Máriina matka alebo niektorá z jej sestier.

V tých časoch hlavným organizátorom spoločenského a hlavne športového života v Tatrách bol Uhorský karpatský spolok. Je preto veľmi zaujímavé, a doposiaľ úplne neznáme, že rodina Szontagh udržiavala úzky kontakt s vtedy tam tiež pôsobiacim Starosmokoveckým klubom zimných športov (Tátrafüredi Téli Sport-Club), ktorý bol založený 1. marca v roku 1905. Jeho predsedom bol od začiatku Vilmos Ormódy, generálny riaditeľ Prvej maďarskej všeobecnej poisťovne. Cieľom klubu bolo pestovať a propagovať zimné športy,

ako boli najmä curling, hokej, sánkovačenie, boby a lyžovanie. Na úvodnom valnom zhromaždení sa zúčastnilo 38 členov a do predstavenstva klubu boli zvolení: Adolf Libits, barón Frigyes Harkányi, Aristid Desewffy, Lajos Hentaller, barón Frigyes Born, Pál Csáfody-Tóth, Oszkár Prihodvy, barón Dezső Forster, dr. Kornél Hívös. Do predstavenstva klubu boli zvolení aj vtedajší členovia spolku, a to: gróf Sándor Teleky, gróf Zenő Csáky, Gusztáv Hoepffner, Dezső Reichart, dr. László Jármai, dr. Gusztáv Bartsch a László Burián.³⁰ Klub každoročne organizoval športové súťaže, najmä v sánkovaní a boboch. Preteký v rovnakých disciplínach a v rovnakom termíne často tiež organizoval aj TatraClub v Tatranskej Lomnici. Členovia rodiny

⁸ Ludvig H. Vág, Sechzig Jahre Tatra-Neuschmeks, In Die Karpathen, 1936, roč. 12, č. 4, s. 66.

⁹ Orvosi Hetilap, 1892, roč. 36, č. 12, s. 146.

¹⁰ Ludvig H. Vág, Sechzig Jahre Tatra-Neuschmeks, In Die Karpathen, 1936, roč. 12, č. 4, s. 61.

¹¹ Fürdőorvos: Stubnyafürdő, In Magyarországi tisztí cím- és névtára, 1909, roč. 28, s. 86.

¹² Meeraner Zeitung, 1908, roč. 42, č. 86, s. 11.

¹³ Adressbuch des Kurortes Meran...; 9.1912, s. 253.

¹⁴ Házasság. In Budapesti Hírlap, 1909, roč. 29, č. 240, s. 11.

¹⁵ Házasság. In Budapesti Hírlap, 1909, roč. 29, č. 265, s. 12.

¹⁶ Familysearch.org.

¹⁷ Mestský archív v Merane, p. Markus Gamper.

¹⁸ Bozner Nachrichten, 1910, roč. 17, č. 51, s. 8.

¹⁹ A magyar szent korona országinak, vöröskeresztgyulete. In Tátravidék, 1910, roč. 3, č. 28, s. 2.

²⁰ Tiszai Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei 1906 – 1910, 1906 augusztus, s. 97.

²¹ Pestí Napló, 1912, roč. 63, č. 122, s. 11; roč. 64, č. 57, s. 14.

²² VII.168.a – Budapest Főváros Levéltára – 1876 – 0538.

²³ Iglói Szontagh Miklósné, In Móricz Pál, Magyar Sirató, Bp 1931 (zatiaľ neoverený text).

²⁴ VII.168.a – Budapest Főváros Levéltára – 1904 – 0444.

²⁵ Overené na matričnom úrade vo Veľkom Slavkove.

²⁶ Újtátrafüred, In Híradó, 1911, roč. 24, č. 196, s. 4.

²⁷ Overené na matričnom úrade vo Veľkom Slavkove.

²⁸ Új fürdőigazgató, In Tátravidék, 1912, roč. 5, č. 48, s. 2.

²⁹ ZAKOPANE 1930, roč. 9, č. 48, s. 4.

³⁰ Tátrafüredi Téli Sport-Club, In Független Magyarországi, 1905, roč. 4, č. 1074, s. 15.

Szontagh sa v správach o priebehu a výsledkoch pretekov objavili v roku 1914, a to vo výsledkových listinách. Možno že sa pretekov zúčastňovali aj skôr, ale nie sú dostupné zoznamy všetkých zúčastnených pretekárov. V piatok 9. januára 1914 klub organizoval v poradí už štvrté preteky v sánkovaní v tom roku. Najväčšiu pozornosť na seba pútala pretekárka v kategórii žien, pani Augustína Bosicio-Frapporti z Merana, sestra Márie Szontagh-Frapporti, Szontaghovej manželky. Kategóriu mužov vyhral Dr. Béla Groó, v tom čase kúpeľný lekár v Starom Smokovci. Kategóriu žien vyhrala barónka Erzsika Herzog, druhá skončila Augustína Bosicio-Frapporti a tretia bola Mária Szontagh-Frapporti.³¹ Piate preteky sa konali 16. januára 1914. Súťažilo sa v sánkovaní v kategóriách mužov, žien a dvojíc. Kategóriu žien vyhrala Augustína Bosicio-Frapporti a v kategórii dvojíc sa na druhom mieste umiestnila posádka Ema Rizzoli-Szontagh (vtedy 18-ročná) a Drugeth Homonnay.³² Jenny Rizzoli, ktorá v tom čase mala 19 rokov, sa vo výsledkových listinách neobjavuje. Dosť podrobné správy z pretekov, usporadúvaných klubom, prinášali len dva budapeštianske denníky – *Budapesti Hírlap* a *Az Ujság*. Ale periodiká, ktoré boli zamerané najmä na tieto športové aktivity – *Turisták Lapja* a *Turistaság és Alpínizmus*, ako aj regionálne *Karpathen Post* tieto akcie ignorovali a žiadne správy o nich nezverejňovali. Asi to bolo kvôli tomu, že preteky organizované klubom nepovažovali za vrcholový šport, ale len za veľkopanskú kratochvíľu, čo potvrdzujú aj tzv. Zábavné preteky, ktoré sa konali 30. januára 1914. Prihlásených bolo až 50 súťažiacich. A súťažilo sa vo veľmi zvláštnych disciplínach, ako napríklad slalom na saniach. V tejto disciplíne na tretom mieste skončila Augusta Bosicio-Frapporti.³³ V nedeľu, 8. februára 1914, sa konali

preteky s medzinárodnou účasťou. V kategórii jednomiestnych saní skončila na prvom mieste Ema Rizzoli-Szontagh, ktorá reprezentovala Nový Smokovec. Zároveň bola vyhlásená za najlepšiu pretekárku tejto kategórie v zimnej sezóne roku 1914. Preteky pre deti usporiadal klub 13. februára 1914. Súťažilo sa v kategóriách jednomiestnych saní, pomalých saní a o cenu útechy. Kategórie boli rozdelené určite podľa veku detí. V kategórii jednomiestnych saní skončila na štvrtom mieste Augusta Bosicio (dcéra Augusty Bosicio-Frapporti). V súťaži o cenu útechy na prvom mieste skončil „Miki Szontagh“ (prvorodený syn Mikuláša a Márie Szontagh-Fraporti, vtedy trojročný).³⁴

Táto rodinná pohoda trvala len do 28. júla 1914. Keď sa začala prvá svetová vojna, skončili sa zábavy, muselo sa rukovať. Mikuláš Szontagh narukoval začiatkom októbra a odvelený bol na ruský front ako plukovník lekár.³⁵ Za svoju činnosť

vo frontovom lazarete bol vyznamenaný Medailou Červeného kríža 2. triedy.³⁶

Ako toto obdobie prežívala rodina, sa z dostupných zdrojov nedá zistiť. Ale úplnou záhadou je skutočnosť, že 14. marca 1915 časopis *Új Idók* (Nové časy), roč. 21 v čísle 12 na strane 296 uverejnil amatérsku fotografiu autorky Jenny Rizzoli Szontagh, ktorá zobrazuje zasneženú cestu v Merane. Vojna zúrila už skoro desať mesiacov. Jenny musela niekedy pred týmto dátumom navštíviť Merano. Ale v tom čase mala ešte len devätnásť rokov, jej nevlastný otec Mikuláš Szontagh bol na fronte a matka sa starala o dvoch malých synov. Ako a s kým absolvovala túto cestu, ostane už asi navždy záhadou. Ale pre pôvod fotografie by vysvetlenie existovalo. Ak je pravdou, čo o Jenny napísal Gyula Andor Hefty v *Karpathen Post* – a síce že bola žiačkou významného rakúskeho maliara Albina Eggera-Lienza (1868 – 1926).³⁷ Ten pôsobil od roku 1913 až do svojej smrti v St. Justina neďaleko Bolzana, čiže jeho študentskou mohla byť len v tomto období. Otec Eggera-Lienza, bývalý maliar kostolov, si v tom čase otvoril v mestečku Lienz fotografický ateliér.³⁸ Jenny mohla cestu absolvovať v spoločnosti niektorej z matkiných sestier a spracovať nafotené snímky jej mohol pomôcť práve fotografický ateliér otca Albina Eggera v meste Lienz, ktoré ležalo trase z Budapešti do Merana. Redaktorom časopisu *Új Idók* bol Szerkeszti Herczeg Ferenc. Časopis vychádzal v Budapešti s dvojtýždennou periodicitou. Prakticky celý 21. ročník časopisu sa venuje vojnovým udalostiam. Amatérska fotografia Jenny, uverejnená v tomto časopise, nemá súvis so žiadnym z článkov ani v čísle 12 a ani v celom ročníku. Dôvody, ktoré mali vplyv na jej publikovanie, sa už asi nikdy nedozvieme. Ale pokiaľ sme si zapamätali to podstatné zo zápisu v sobášnej matrike z novembra 1909, a to, že Frapporti-Szél Mária Francziska Klára, matka Jenny, sa narodila v Budapešti a aj samotný sobáš sa konal v hlavnom meste Uhorska, je možné predpokladať, že rodina Frapporti tam mala žijúcich predkov a samotná Jenny sa v tom čase aj v Budapešti zdržiavala. Kde inde sa mohla zoznámiť so svojim budúcim manželom, ktorý bol v tom čase poslucháčom lekárskej fakulty na univerzite v Budapešti. A tak sa 17. júna 1915 v No-

Jenny Angyalossy označená červeným bodom (rok 1925, *Szinházi Élet*)

vom Smokovci konal sobáš. Ženíchom bol Ernesto Angyalossy. Narodil sa 1. augusta 1893 v Berehove. Jeho otec bol Jozef Angyalossy a matka Helena, rodená Konczvaldova. V čase sobáša mal ženích uvedený bydlisko v Budapešti. Ako povolanie mal zapísané lekár (orvos).

Vo svojich osobných spomienkach z roku 1983 Dr. Angyalossy uvádza, že lekársky diplom získal až v roku 1916 v Budapešti. Jenny je v sobášnej matrike zapísaná ako Rizzoli Janka Mária Jozefa, narodená 14. mája 1895, bytom Nový Smokovec. Svedkami na svadbe boli Kalman Elek z Levoče a Dr. Mikuláš Szontagh.³⁹ V manželstve Ernesta a Jenny sa narodilo jediné dieťa, syn Pavol (Paolo), a to 17. januára 1916.

Ernesto Angyalossy, už ako lekár po promócií, najprv pôsobil na klinike u prof. Fridricha Korányiho a potom jeden rok pracoval v Sanatóriu kráľovnej Alžbety v Budapešti. V priebehu rokov 1917 a 1918 publikoval viacero odborných článkov v časopisoch *Orvosi Hetilap* a *Budapesti Orvosi Újság*. Koniec vojny a rozpad monarchie ho spolu s rodinou zastihol v Novom Smokovci, kde sa presťahovali z Budapešti.

Po rozpade monarchie Mária Szontagh-Fraporti aj naďalej vlastnila a prevádzkovala sanatórium Hungária v Merane, ale už na novej adrese (zmenil sa názov ulice) Via Manzoni č.18 – 19.

Mikuláš Szontagh svojho zaťa určite protežoval a uvádzal aj do spoločenského a spolkového života. Na zasadaní výboru Karpatského spolku (Karpathenverein) v auguste 1920 bol Dr. Ernesto Angyalossy zvolený do výboru pre záchranársku činnosť. Spolu s ním tam bol okrem iných aj Dr. Kunsch z Tatranskej Polianky.⁴⁰ Podľa osobných spomienok Dr. Angyalossyho, jeho prvá manželka, Jenny, sa venovala umeniu, konkrétne maľbe a sochárstvu. Svoje obrazy vystavovala 2. augusta 1921 v Bratislave na výstave, ktorú usporiadal Bratislavský umelecký spolok (Pozsony képzőművészeti Egyesület, Pressburger Kunstverein). Tento významný bratislavský spolok bol aktívny v rokoch 1885 až 1945. Na spomínanej výstave predstavovali svoje diela významní umelci tej doby pôsobiaci v Bratislave, napr. sochári Alojz (Alajos) Rigele (1879 – 1940) a Robert Kühmayer (1883 – 1972), maliar Max Schurmann (1890 – 1960) i mnoho ďalších. Jenny svoje obrazy vystavovala v sále spolu s dielami Ferenc Schöffera, Margit Somlyai a Edit Munker.⁴¹ V publikácii *Bratislavský umelecký spolok 1885 – 1945*, ktorá bola vydaná v roku 2006, je Angyalossy Eugenie uvedená ako člen spolku s rokom 1920. Keď som telefonicky kontaktoval jednu zo spoluautoriek tejto knihy a pýtal sa kon-

krétne na Eugeniu Angyalossy, nedostal som podrobnejšie informácie, ktoré som, priznám sa, očakával. „Naša“ Jenny tam bola uvedená, pretože ju našli v písomných záznamoch z roku 1920, ale nič bližšie mi k nej nevedeli povedať.

Jej mladšia sestra Emma Rizzoli mala 16. augusta 1923 v Novom Smokovci sobáš. Ženíchom bol nemecký štátny príslušník, bankový úradník z Viedne, Johannes graf von Löwenstein-Scharffeneck, narodený 3. decembra 1901 v Mníchove. Svedkami na svadbe boli Dr. Szontagh a Dr. Angyalossy.⁴² Dňa 18. augusta 1923 sa konalo zasadnutie Karpathenvereinu aj za prítomnosti Dr. Angyalossyho.⁴³ Niekedy po týchto udalostiach odchádza Dr. Angyalossy na študijný pobyt na kliniku v Mníchove, z ktorého sa vracia začiatkom decembra 1923.⁴⁴

Od roku 1925 sa Jenny venuje sánkar-skému športu. Počas 1. týždňa zimných športov, ktorý usporiadal Karpathenverein v januári 1925, sa umiestnila na prvom mieste v kategórii žien v súťaži jednomiestnych saní, vo výsledkovej listine je zapísaná ako „frau Trude Angyalossy“, keď reprezentovala HDW Karpathenverein (Hauptverband deutscher Wintersportvereine – Hlavný zväz nemeckých spolkov pre zimné športy).⁴⁵ V marci sa konali v Starom Smokovci majstrovstvá HDW v sánkovaní na prírodnej dráhe, kde skončila na prvom mieste. Vo výsledkovej listine je uvedená ako „frau Dr. Ernst Angyalossy“. Zároveň bola vyhlásená za majsterku HDW v sánkovaní žien za rok 1925.⁴⁶ V júni toho roku, po otvorení nového Palace sanatoria (Penzák), bol Dr. Ernest Angyalossy menovaný za jeho primára. Ako primár bol priekopníkom v oblasti pľúcnej chirurgie. Počas svojich študijných pobytov si osvojil najnovšie liečebné metódy tej doby, ako boli Brauerov pneumotorax, phrenicus a thorakoplastika. Chirurgický zákrok phrenicus Dr. Angyalossy dokonca aplikoval o šesť rokov skôr, ako ho v maďarsku skúšal Dr. Winternitz.⁴⁷ Nový Smokovec a Szontaghove sanatóriá boli v tej dobe „mekkou“ budapeštianskej umeleckej smotánky. Zimné aj letné pobyty tu trávil spisovatelia, básnici, herci, hudobníci, výtvarníci... A z týchto pobytov prinášal množstvo článkov budapeštiansky týždenník *Színházi Élet* (Divadelný život). Pre Mikuláša Szontagha to bola, samozrejme, účinná forma reklamy. Jenny Angyalossy ako maliarka a sochárka sa určite s týmito umelcami počas ich tatranských pobytov stretávala. Niečo málo zo súkromia rodiny sa dá poznať len zo skromných spomienok Dr. Angyalossyho. Ten bol v roku 1926 osobným lekárom maďarského básnika Arpáda Tótha (1886 – 1928), ktorý v tom

Vila riaditeľa kúpeľov Ludvíka H. Vága

čase bol na liečení v Novom Smokovci. Z nich sa dozvedáme, že umelecká spoločnosť sa často po večeri schádzala v byte u „uja“ Vága, ako vtedy familiárne nazývali hospodárskeho riaditeľa Szontaghových sanatórií Ludvíka H. Vága. Debaty sa konali až do neskorej noci. Dr. Angyalossy sa týchto večierok nepravidelne zúčastňoval. Práve počas pobytu Tótha bol v Novom Smokovci prítomný aj Mikulášov brat, Tibor. Aj keď to Dr. Angyalossy výslovne nespomína, určite sa týchto umeleckých debát zúčastňovala jeho manželka Jenny. Že to tak bolo a Jenny sa aj naďalej venovala umeniu, dokazuje skutočnosť, že

³¹ Szánköverseny Tátrágüreden, In Budapesti Hírlap, 1914, roč. 34, č. 10, s. 20.

³² Szánköverseny Tátrágüreden, In Budapesti Hírlap, 1914, roč. 34, č. 14, s. 19.

³³ Tréfás szánköverseny Tátrafüreden, In Budapesti Hírlap, 1914, roč. 34, č. 26, s. 14.

³⁴ Gyermek röpliversenye a Tátrában, In Az Ujság, 1914, roč. 12, č. 39, s. 15.

³⁵ Militärisches. Auszeichnungen für Verdienste im kriege, In Fremden-Blatt, 1915, roč. 69, č. 127, s. 4.

³⁶ Auszeichnungen vom Roten Kreuz, In Pester Lloyd, 1916, roč. 63, č. 151, s. 8.

³⁷ Führer durch die Gemäldeausstellung der 5. deutschen Wanderausstellung, In Karpathen Post, 1926, roč. 47, č. 29, s. 4.

³⁸ Egger-Lienz, In Pester Lloyd, 1939, roč. 86, č. 121, s. 20.

³⁹ Overené na matričnom úrade vo Veľkom Slavkove.

⁴⁰ Die Ausschulßsitzung de Karpathenvereines, In Karpathen Post, 1920, roč. 41, č. 32, s. 2.

⁴¹ Színház, Zene és Irodalom, In Híradó, 1921, roč. 34, č. 174, s. 5.

⁴² Overené na matričnom úrade vo Veľkom Slavkove.

⁴³ Der Tag des Karpathenvereines, In Karpathen Post, 1923, roč. 44, č. 33, s. 1.

⁴⁴ Studienreise, In Karpathen Post, 1923, roč. 44, č. 49, s. 3.

⁴⁵ Die 1. Wintersportwoche in der Hohen Tatra, In Karpathen Post, 1925, roč. 46, č. 4, s. 2.

⁴⁶ 5. HDW Rodelmeisterschaft aud Naturbahnen, In Karpathen Post, 1925, roč. 46, č. 10, s. 3.

⁴⁷ Tóth Arpád Tátrai napjairól, In Csáky Károly, Irodalmi kapcsolatok I., Dunaszerdahely, 2004, s. 108 – 118.

v júli 1926 sa Jenny zúčastnila so svojimi dielami na Poľnohospodárskej a priemyselnej výstave v Kežmarku. Súčasťou tejto akcie bola aj 5. putovná výstava obrazov, na ktorej predstavili svoje diela napríklad Andor Borúth (1873 – 1955) z Tatranskej Polianky, Elemír Halász-Hradil (1873 – 1948) z Košíc, Andor Székely von Doba (1877 – 1945), spišský rodák žijúci v Paríži, Vincent Bánsághi (1881 – 1960), Gejza Angyal (1888 – 1956) z Kremnice, Alojz Rigele (1879 – 1940) z Bratislavy. Jenny Angyalossy vystavovala dve drevené figúry ako svoje pôvodné rezbárske práce a obraz s názvom *Drevorubač*, ktorý pripomínal tirolskú školu Albína Egger-Lienza.⁴⁸

V dňoch 14. až 17. októbra 1926 je Dr. Angyalossy spolu s Dr. Szontaghom, Dr. Guhrom a Dr. Holczmannom na kongrese v Berlíne.⁴⁹ V októbri boli na pobyte v Tatrách nemeckí lekári⁵⁰, potom nasledovali oslavy 50. ročnice Szontagových sanatórií. A koncom októbra sa uskutočnila v Novom Smokovci slávnosť pri príležitosti výročia vzniku Československej republiky. Z tejto slávnosti sa zachovala aj fotografia. Dňa 28. decembra 1926 sa konali preteky v sánkovani v Starom Smokovci. Jenny súťažila v kategórii žien, jednomiestnych saní a umiestnila sa na prvom mieste.⁵¹ V dňoch 3. až 4. januára 1927 usporiadal v Starom Smokovci Košícký športový klub preteky s názvom Majstrovstvá Slovenska na dráhe z Hrebienka do Starého Smokovca. Štartovalo tridsať pretekárov. V kategórii mužov to bol aj Mikuláš Szontagh mladší (mal 16 rokov). Umiestnil sa na piatom mieste. V kategórii jednomiestnych saní vyhrala Jenny Angyalossy (frau Eugenie Angyalossy). V kategórii dvojmiestnych bobov sa na 1. mieste umiestnila dvojica H. Le-

pier (Košice) J. Madarász (S. C. Rím).⁵² Jozef Madarász bol s najväčšou pravdepodobnosťou manžel najmladšej sestry Jenny, Márie. Akoncom februára 1927 usporiadal Karpathenverein 3. týždeň zimných športov. Tentoraz Jenny neštartovala v kategórii jednomiestnych saní, nakoľko trať podľa nej bola veľmi mäkká. Ale vynahradila si to najlepším časom v kategórii zmiešaných dvojíc, keď štartovala spolu s Arthurom Kufflerom a dosiahli čas 4 minúty a 5 sekúnd.⁵³

Svoje posledné preteky absolvovala Jenny Angyalossy v januári 1928 na pretekoch športového týždňa v Starom Smokovci na trati dlhej tri kilometre. V kategórii žien v súťaži jednomiestnych saní skončila na prvom mieste. V kategórii zmiešaných dvojíc sa umiestnila na druhom mieste, keď štartovala spolu s Arthurom Kufflerom. Dvojica Szontagh ml. – Szelnár obsadila 3. miesto.⁵⁴ O priebehu pretekov a ich výsledkoch sa písalo dokonca až v Merane. Denník *Alpenzeitung* dňa 15. januára 1928 uverejnil krátky článok pod názvom *Briľantný výkon športovcov z Merana*. O športovcoch sa píše kvôli tomu, že na pretekoch v Starom Smokovci v kategórii dvojmiestnych bobov štartoval aj kapitán (rittmeister) Jozef Madarász z Merana. Spolu s Lepierom sa umiestnili na druhom mieste. V kategórii žien v súťaži jednomiestnych saní článok informoval o víťazstve pani Jenny Angyalossy, dcéry pani Szontagh.⁵⁵ A potom 21. januára 1928 vyšiel článok v *Karpathen Post*. Veľmi stroho oznamuje, že dňa 15. januára zomrela po krátkom bolestivom utrpení pani Jenny Angyalossy, rodená Rizzoli-Szontagh, vo svojom 32. roku života a po 13 rokov trvajúcom manželstve. Zomrelý článok charakterizoval ako talentovanú maliarku a vynikajúcu športovkyňu. Po-

sledná rozlúčka so zosnulou bola 17. januára v katolíckom kostole vo Veľkej.⁵⁶

Karpathen Post píše o krátkom bolestivom utrpení a o cirkevnom pohrebe. Ale v zatiaľ jedinej knižnej publikácii, ktorá sa venovala histórii rodiny Szontagh, uvádza jej autor, Ivan Bohuš, že Jenny sa rozhodla pre dobrovoľnú smrť.⁵⁷ Nakoľko však neuvádza zdroj, odkiaľ čerpal túto informáciu, tak som tomu spočiatku neveril. Ale keď aj Dr. Viliam Šimko, ktorý prišiel do Nového Smokovca v roku 1930, teda dva roky po tragickej udalosti, vo svojich spomienkach uvádza, že manželka Dr. Angyalossyho spáchala samovraždu, začal som to považovať za skutočnosť.⁵⁸ No je tu jeden vážny rozpor. *Karpathen Post* predsa písal o cirkevnom pohrebe. A pokiaľ mne je známe, cirkev vôbec nepripúšťa takúto možnosť, teda človek nemá podľa nej právo siahnuť si na vlastný život, keďže to považuje za vážne a ťažké zlo. Aby som svoje pochybnosti uviedol na pravú mieru, obrátil som sa na toho najpovolanejšieho. Na zborového farára v Novom Smokovci, pána Pavla Kušníra. Keď som mu vysvetlil podrobnosti prípadu a položil záverečnú otázku, či by bolo možné, aby v roku 1928 po dobrovoľnom odchode z tohto sveta mala Jenny cirkevný pohreb a bola pochovaná na cintoríne, dostal som odpoveď, ktorú si pamätám dodnes: Určite nie.

Tak ako to vlastne bolo? Prejdime k faktom. V matrike úmrtí vo Veľkom Slavkove sa píše: Janka Mária Jozefa Angyalossy rodená Rizzoli, vierovyznanie rím. katolícke, 32-ročná, zomrela 14. januára 1928 o desiatej hodine (večer, pozn. autora). Príčina úmrtia: zápal obličiek. A ešte doplnenie:

⁴⁸ Führer durch die Gemäldeausstellung der 5. deutschen Wanderausstellung, In *Karpathen Post*, 1926, roč. 47, č. 29, s. 4.

⁴⁹ Kongresse, In *Karpathen Post*, 1926, roč. 47, č. 43, s. 3.

⁵⁰ Eine Ärztreise in die Tatra, In *Karpathen Post*, 1926, roč. 47, č. 44, s. 4.

⁵¹ Téli sport, In *Hiradó*, 1926, roč. 39, č. 301, s. 8.

⁵² A Kassai Sportklub nemzetközi téli versenyei, In *Hiradó*, 1927, roč. 40, č. 6, s. 5; Zimní závody ve Smokovci, In *Lidové noviny* 1927, roč. 35, č. 6, s. 3.

⁵³ Die dritte Wintersportwoche des Karpathenvereines, In *Karpathen Post*, 1927, roč. 48, č. 9, s. 6.

⁵⁴ Medzinárodní zimní závody v Tatrách, In *Večerní list*, 1928, roč. 2, č. 5, s. 4; Zimné športy. In *Slovenský denník* 1928, roč. 11, č. 6, s. 7.

⁵⁵ Glänzende Leistung eines Meraner Sportmanns, In *Alpenzeitung*, 1928, roč. 8, č. 18, s. 3.

⁵⁶ Todesfall, In *Karpathen Post*, 1928, roč. 49, č. 3, s. 5.

⁵⁷ Ivan Bohuš, Szontaghovci a Vysoké Tatry, *Tatranská Lomnica*, 2014, s. 51.

⁵⁸ František Sýkora, *Cesty k dnešnej medicíne*, 1990, s. 54.

⁵⁹ Overené na matričnom úrade vo Veľkom Slavkove.

⁶⁰ Overené na matričnom úrade vo Veľkom Slavkove.

⁶¹ dspace.oszk.hu Angyalossy Fritzi Czech-Trevisan.

⁶² Jahresbericht des evangelischen Distriktual-Realgymnasium A.B. in Kežmarok, für das Schuljahr 1933/34, s. 71, súkromný archív Jozefa Joppu, Kežmarok.

Fotografia z osláv vzniku ČSR v roku 1926. Sediaci zľava: Dr. Ján Pullman, Dr. Kubík, Dr. Mikuláš Szontagh, maďarský básnik Arpád Tóth, Dr. Izák. Stojaci zľava: dvaja neznámi, Dr. Ernest Angyalossy, štík. Hladký, neznámy, Lajos Hatvany (pravdepodobne), Dr. Glück (pravdepodobne), Dr. Opatrný.

bola spolopená⁵⁹ (na čo tiež reagoval Mgr. Kušník slovami: Už vtedy?). Tak tu som už bol v koncoch a skutočne som nevedel zaujať stanovisko. Po čase som bol aj rozhodnutý začať pátrať v policajných záznamoch z tej doby. A dobre, že som nezačal. Stačilo jedno náhodné stretnutie s vtedy vysokým policajným dôstojníkom, mne blízkou osobou. Nedalo mi a popísal som mu dosť podrobne, čo riešim (teda prípad z roku 1928 a úmrtie Jenny Angyalossy). Chcel som vedieť jeho názor na to, čo môžem nájsť v archívoch vtedajšej žandárskej stanice, ktorá tam bola. Jeho odpoveď ma úplne zmrazila. Povedal mi, že nenájdem nič. A vysvetlenie? Vtedy – a aj teraz – prvú obhliadku mŕtvol vykonáva lekár. Pokiaľ on skonštatuje, že smrť nebola zapríčinená cudzím zaviním, polícia (vtedy žandárstvo) prípad ďalej nerieši. A teda ani neskúma, čo je zapísané v úmrtnom liste a tiež v matrike. Keď sa znova vrátíme na začiatok, teda k skutočnosti, že manželstvo Jenny a Ernesta nebolo asi najšťastnejšie a vinníkom bol Dr. Angyalossy, ako naznačuje aj historik Ivan Bohuš, obhliadku alebo vykonala niekto z lekárov Szontagových sanatórií. A čo už iné mohol v prospech svojej nešťastnej nevlastnej dcéry Szontagh vykonať? No aspoň jej zabezpečiť dôstojný pohreb. A tak určite na Szontagov pokyn sa do úmrtného listu zapísala ako príčina úmrtia zápal obličiek. Ináč, aj tá diagnóza nasvedčuje, že to musel byť lekár od Szontagha, pretože zase konzultácia po medicínskej stránke potvrdila, že to mohla byť aj skutočná príčina úmrtia, nakoľko Jenny v januári pretekala. A zimy vtedy boli podstatne chladnejšie ako dnes... Skutočne si teda mohla podchladiť obličky, čo je pre ženy veľmi chúlостivé a nebezpečné. A nakoniec fakt, že bola spolopená. Zničili sa dôkazy? Takže prípad je uzavretý. Už len dosledovať osud samotného Dr. Angyalossyho, o ktorom Bohuš píše, že sa s ním Szontagh po smrti Jenny natrvalo rozíšiel. Čo by v tomto prípade malo aj svoju logiku. Dr. Šimko zase vo svojich spomienkach uvádza, že Dr. Angyalossy po samovražde svojej manželky odišiel zo služieb sanatória. A teraz zase fakty, ktoré túto logiku úplne vyvracajú. Ako je teda možné, že sa 1. marca 1930 konal v Novom Smokovci sobáš. Nevestou bola Elfrída Czechová, vdova, súkromníčka, bytom Nový Smokovec. A ženíchom bol Dr. Ernest Angyalossy, vdovec, lekár, bytom Nový Smokovec. A čerešnička na záver. Jedným zo svedkov bol Dr. Mikuláš Szontagh.⁶⁰ Tak prerušil s ním Szontagh styky? Dr. Angyalossy odišiel z Nového Smokovca, ale až po tomto sobáši. Presný dátum sa mi nepodarilo vypátrať. Ale podstatné je to, kam odišiel. Do Merana! A kde presne? Na adresu Via Manzoni 18, do sanatória Hungária, kde potom ordino-

Starý Smokovec v zime (zrejme rok 1933). V strede v kabáte s kožušinovým golierom a šálom je Dr. Mikuláš Szontagh, vedľa neho vľavo Dr. Pavol Kunsch, kľačí Gyula Andor Hefty, nad Szontaghom mierne vpravo stojí Didi Reichart, vedľa neho vpravo Paolo Angyalossy, celkom vpravo v klobúku a na korčuľach Karol Piovarcy (1883 – 1951).

Vystahovalecký pas Paola Angyalossyho

047972		REPÚBLICA DOS ESTADOS UNIDOS DO BRASIL		32526
FICHA CONSULAR DE QUALIFICAÇÃO				
Esta ficha, expedida em duas vias, será entregue à Polícia Marítima e à Imigração no porto de destino				
Nome por extenso PAOLO ANGYALOSSY				
Admitido em território nacional em caráter temporário				
Nos termos do art. 8.º letra C. do dec. n.º 7967 de 1945				
Lugar e data de nascimento: Novy Smokovec / 17 / 1 / 1916				
Nacionalidade: HUNGARAS Estado civil: casado				
Filiação (nome do Pai e da Mãe): Ernesta Angyalossy e Gyömbra Rizzoli Profissão: e				
Residência no país de origem: Via Manzoni, 77 - Merano -				
IDADE: SEAO				
Visto autorizado pela C.T. 1/1948, apresentado passaporte Hungaro n.º 527/1943				
FILHOS: expedido pela Polícia de Nitra Pozsony em 25/10/1943 que caducou em 31/7/1947				
MENORES DE 18 ANOS				
Passaporte n.º 527/1943 expedido pelas autoridades de Pref. de Nitra Pozsony (Hungria) na data 25/10/1943				
visado sob n.º 132/1948				
ASSINATURA DO PORTADOR: <i>Ing. Paul Angyalossy</i>				
5 de fevereiro de 1948				
O CONSUL				
M - Esta ficha deve ser apresentada à imigração pela autoridade de consular, assim como deve plasmar original.				

val. Teda k svojej bývalej svokre! Pretože pani Mária Szontagh (frau Dr. Szontagh) bola stále vedená ako majiteľka tohto sanatória. A úplne na záver, ako je možné, že zdravotnícke ročenky až do roku 1935 uvádzajú medzi zoznamom lekárov v Novom Smokovci aj Dr. Angyalossyho?

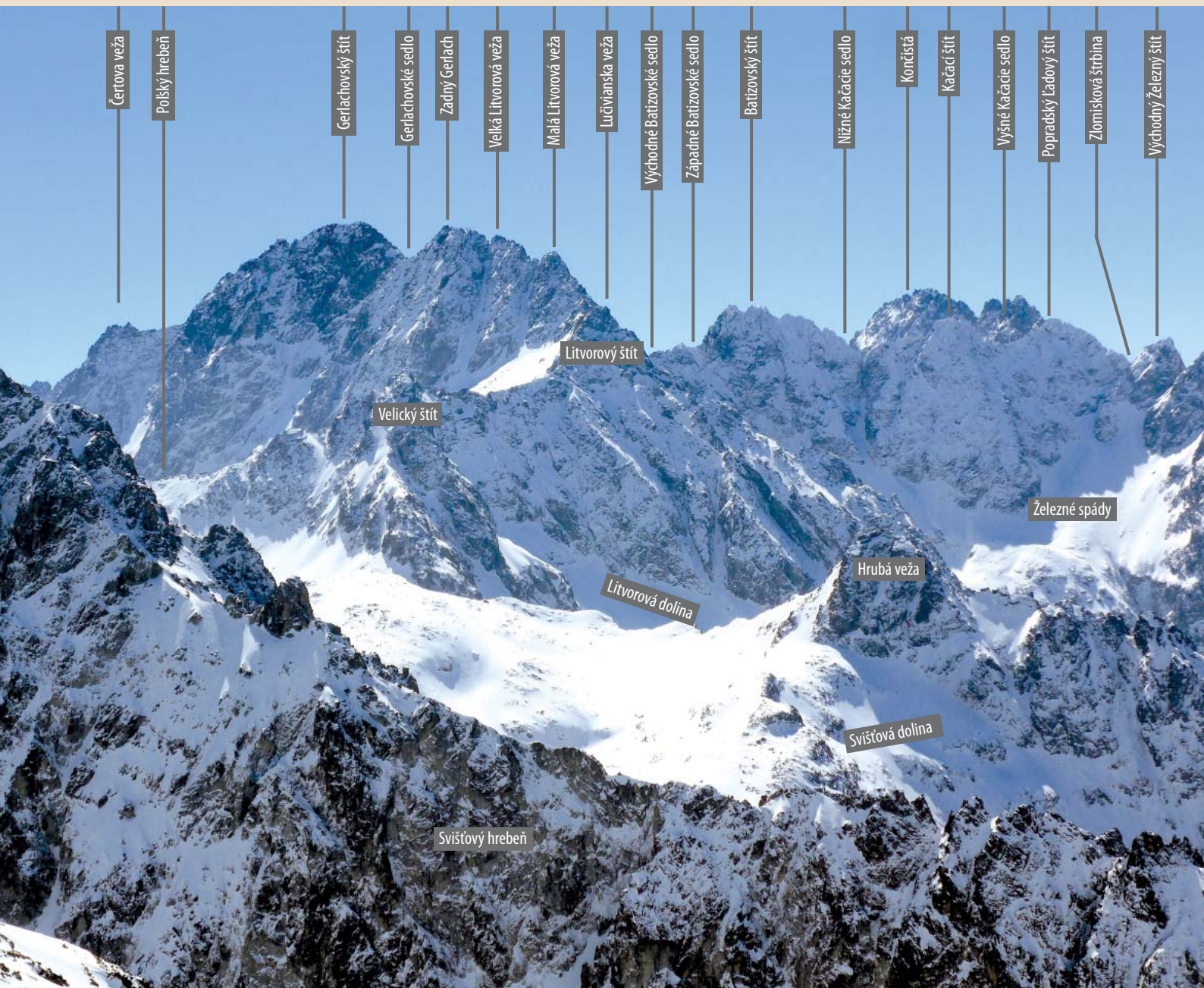
Je možné aj iné vysvetlenie? Možno. Ako som už spomínal, Jenny bola aktívna pretekárka a sánkovala každú zimnú sezónu. Takisto som už písal, že pre ženy je veľmi chúlостivé prechladnutie, najmä obličiek. Takže keď si ako podstatný fakt vezmeme skutočnosť, že manželstvo Angyalossyovcov nebolo najšťastnejšie (a určite sa o tom vedelo a asi sa aj viedli „nejaké reči“), Jenny mohla skutočne prechladnúť a v dôsledku toho zomrieť po krátkom a bolestivom utrpení (písal Karpathen Post a diagnóza je skutočná), takže ostali už len „babské reči“ o samovražde, ktorým už Szontagh zabrániť nevedel. Možno.

Vrátime sa ešte k samotnému Dr. Angyalossymu. Asi nemal šťastný život. Z nového manželstva sa netešil dlho. V novembri 1933 mu v Merane vo veku 37 rokov zomrela aj druhá manželka, Elfrída.⁶¹ Keď odišiel do Merana, v Novom Smokovci zanechal svojho syna Paola. Ten v roku 1934 zmaturoval na nemeckom lýceu v Kežmarku.⁶² Spolu so Szontagovým synom Mikulášom mladším závodne súťažili v pretekoch jednomiestnych saní a zjazdovom lyžovaní, reprezentovali Karpathenverein. Jeho stopa v Európe končí v roku 1948 v Merane, na ulici Via Manzoni č. 77, neďaleko od svojej starej matky v sanatóriu Hungária. Jeho otec už bol v tej

dobe v Československu a Paolo sa rozhodol emigrovať do Brazílie. Ako to všetko skutočne bolo, to vedel len samotný Dr. Angyalossy. A možno to aj niekomu povedal. A ten niekto to má aj zaznamenané. Lenže rozhovor sa uskutočnil v roku 1983, v Šahách, kde Ernesto Angyalossy 17. júla 1985 dožil svoj „dobrodružný“ život vo veku 92 rokov. A ten niekto, kto ten rozhovor uskutočnil a dokonca zaznamenal na magnetofónovú pásku, ešte žije. Som s ním v nepravidelnom telefonickom kontakte. Je to v maďarčine publikujúci regionálny historik, ktorý sa mi zakaždým, keď mu zavolám, veľmi úctivo ospravedlňuje, že tú pásku nevie nájsť. Nečudujem sa mu. Po toľkých rokoch. Ináč ten pán má pre náš príbeh úplne čarovné meno. Volá sa totiž Karol Csáky.

A tak uzatváram príbeh Jenny Angyalossy. Nebudem už ďalej pátrať. Nikto z rodiny už nežije. Teda v Európe. Pretože v Brazílii, kde odišiel syn Angyalossyovcov, Paolo, mi „google“ zakaždým nájde meno Thomas Paulo Roberto Ernesto Angyalossy. Môže to byť jeho potomok? A vedel by niečo o Ernestovi? Nechám to už tak. Nejaký príbeh nabadúce určite bude, ale potrvá to nejakú chvíľu. Pracovne som ho nazval: „Szontaghove manželky“. Ale k tomuto príbehu mám veľmi veľa zatiaľ ešte neusporiadaného materiálu a pátranie takisto ešte nie je skončené...

Pozn. autora: Od správy mestského cintorína v Merane na moju písomnú otázku týkajúcu sa dátumu úmrtia Márie Szontagh-Fraportí som dostal odpoveď, že takú osobu vo svojich záznamoch nevidujú...

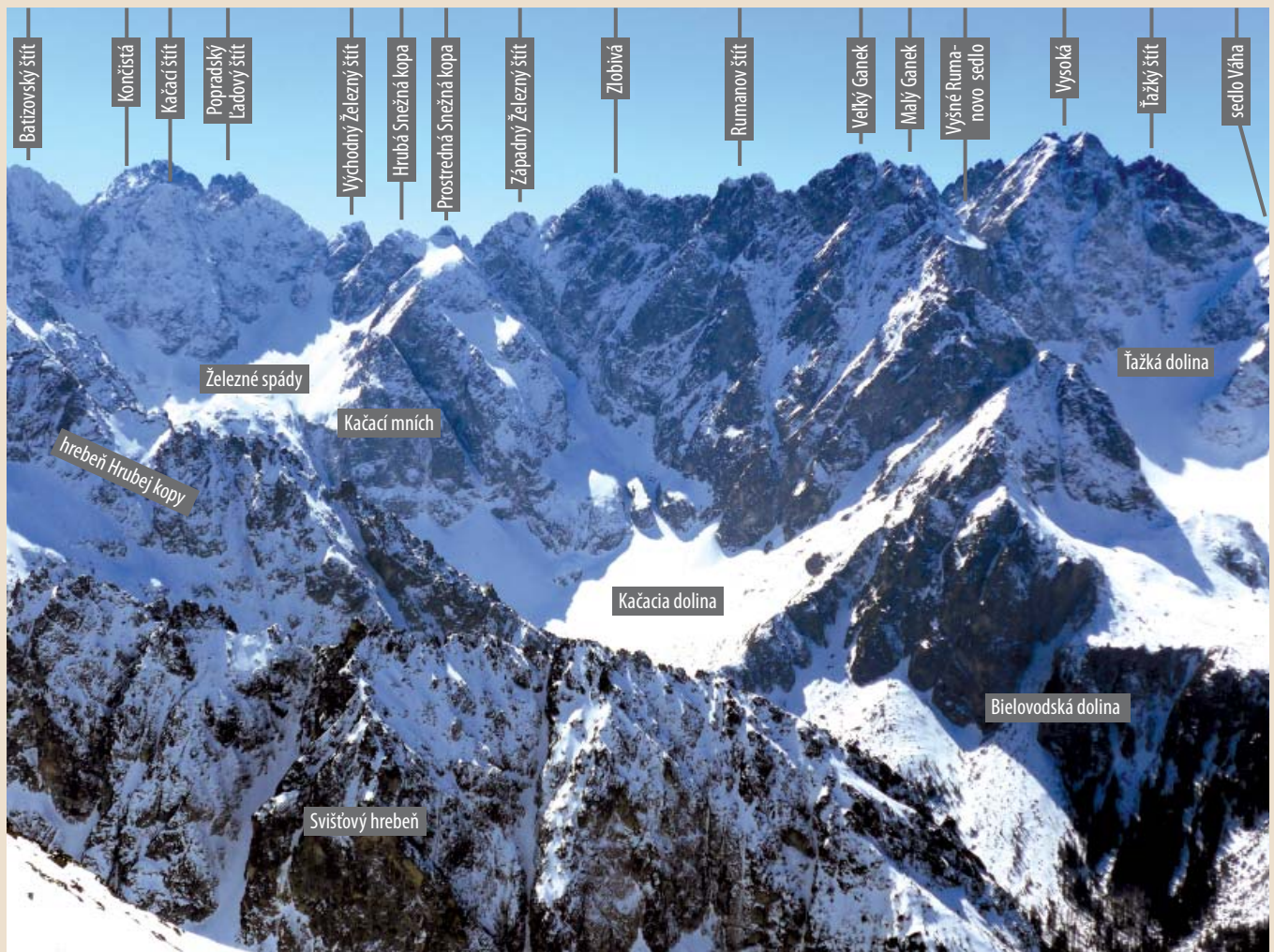

Tatry z chodníka

 Jozef Gurník Viliam Jakubec

27

Pohľad z Javorového hrebeňa

Oproti bežným turistom a návštevníkom majú horolezci tú výhodu, že po náročnom výstupe na akýkoľvek štít alebo vežu sa im za odmenu naskytne nevšedný pohľad na tatranské vrcholy a hrebene, ktorý inak človek nemá možnosť vidieť. Zaujímavý panoramatický pohľad do okolia ponúka aj hrebeň Javorových veží, ktorý zaberá podstatnú hornú časť Javorovej doliny.

Samotný Javorový hrebeň sa skladá z viacerých štítov, veží a vežičiek. Podrobnejšie sme sa mu na stránkach časopisu TATRY venovali v čísle 5/2014. Pozoruhodný výhľad je však aj zo severu, na Gerlachovský štít. Vľavo dole nás zaujme Poľský hrebeň, častý a vyhľadávaný cieľ turistov, odkiaľ sa dá pokračovať nadol k Zamrznutému plesu a ďalej Litvorovou a Bielovodskou dolinou až na Lysú Poľanu. Alebo doprava cez Prielom do Veľkej Studenej doliny. Vede z neho tiež značkovaný turistický chodník na Východnú Vysokú.

Medzi Litvorovým štítom, Zadným Gerlachom a Batizovským hrebeňom sa

nachádzajú Gerlachovské spády, ktoré sú vlastne najvyššou časťou Kačacej doliny, ohraničené prakticky zo všetkých strán hlavným hrebeňom Vysokých Tatier.

Železné spády tvoria horný úsek Kačacej doliny, ležia teda pod Východným Železným štítom a ohraničením hrebeňa, ktorý spája Hrubú Snežnú kopu a Vežu Železnej brány.

Kačacia dolina je najvyššou schodovou terasou Bielovodskej doliny. Nad ňou môžeme pozorovať uzáver mohutných severných a severovýchodných stien štítov hlavného hrebeňa Vysokých Tatier. Má dve vysunuté doliny – Litvorovú kotlinu a už spomenuté Gerlachovské spády.

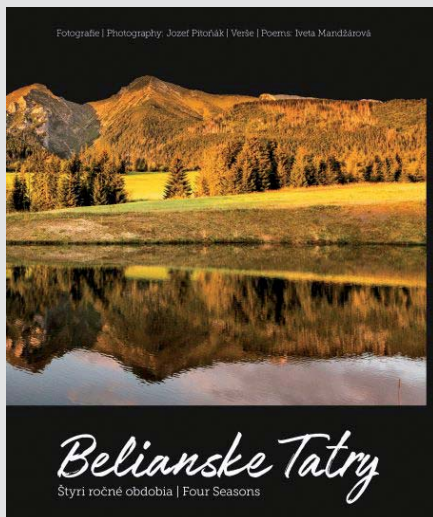
V najnižšej časti Kačacej doliny leží Zelené Kačacie pleso, z ktorého cez Jazernú stenu vyteká Hviezdoslavov vodopád. V tesnom susedstve Zeleného Kačacieho plesa sa nachádza i Kačacie pleso.

Litvorová kotlina je vlastne časťou Kačacej doliny, má asi 1,5 kilometra a od Svišťovej doliny je oddelená hrebeňom, ktorý spája Hrubú vežu a Veľký štít. Takto vytvára široké sedlo, tzv. Veľickú priehybu. Pod ňou leží Litvorové pleso.

Zaujímavosti v tejto časti Vysokých Tatier je omnoho viac, avšak ak by sme ich chceli opísať podrobnejšie, potrebovali by sme na to podstatne väčší priestor. ◀

Vyšlo o Tatrách

 Martina Petránová

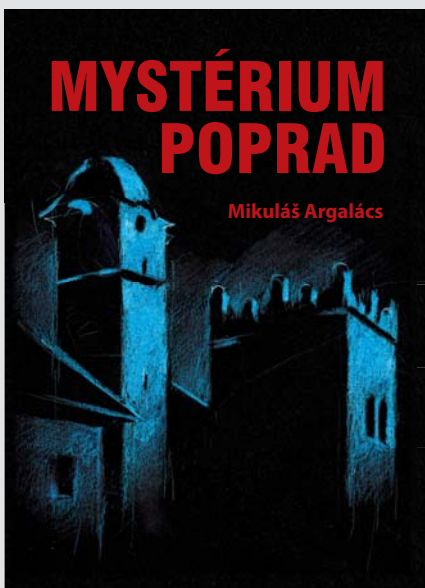

Kombináciu fotografií a veršov zvolila pre svoju spoločnú knihu dvojica rodákov zo Ždiaru. Lásku k rodnému kraju pretavili do pôsobivého diela, ktoré je nielen pozvánkou na návštevu Belianskych Tatier, ale má aj vzletnejší zámer. Časť financií z predaja publikácie poputuje na obnovu národných chodníkov v tejto časti Slovenska. Ako prezradil autor fotografií Jozef Pitoňák, ktorý práve prostredníctvom poetických záberov zhmotnil svoju lásku k horám, prírode a ľudovým tradíciám, spoločne s herečkou, vydavateľkou a poetkou Ivetou Mandžárovou sa rozhodli knihu vytvoriť jednoducho preto, že im kút na pomedzí slovensko-poľskej hranice, kde sa majestátno Belianske Tatry derú do nebies ponad krásnu zamagurskú zem, prirástol k srdcu. Vizualný zážitok umocňujú emotívne verše, ktoré z publikácie Belianske Tatry – štyri ročné obdobia robia ideálny darček pre tých, ktorým toto horsstvo a malebný kraj učarovali rovnako ako samotným autorom.

Tatry sa spomínajú aj v najnovšej knihe publicistu Mikuláša Argalácsa. *Mysterium Poprad* je síce v prvom rade o dejinách podtatranskej metropoly, avšak mnohé milníky jej histórie sú prepojené aj s horsvom v jej bezprostrednej blízkosti. Veď práve z Popradu vyrážali do Tatier omnibus či prvá električka, ktorú poháňali turbíny parnej elektrárne, kde dnes sídli známa galéria. Práve v Spišskej Sobote, ktorá je dnes jednou z popradských mestských častí, býval architekt Gedeon Majunke,

ktorý projektoval a postavil mnohé veľkolepé stavby v tatranských osadách. Na starom židovskom cintoríne, o ktorom vedia skôr vandali než Popradčania, je zase pochovaný Viliam Krieger, kedysi najbohatší obyvateľ mesta, ktorý elektrifikoval Poprad i Tatry, dal prácu stovkám ľudí a spoločne s Vincentom Matejkom prevádzkoval trolejbusovú linku do Smokovca. Vďaka nim sa začala aj výstavba tatranskej elektrickej železnice... A keď ostaneme ešte chvíľku pri doprave, istotne celkom zaujímavá je aj informácia, ktorú autor objavil v poľovníckej kronike z Hohenloheho zámčeka v Tatranskej Javorine, kde sa spomína, ako Jeho Výsosť v auguste 1900 doniesla dva automobily s benzínovým motorom, s ktorými sa uskutočnili skúšobné jazdy na Štrbské Pleso a do Javoriny, ale pre strmosť a zlé cesty sa nemohli používať a boli neskôr vrátené späť. Išlo vôbec o prvé autá na tatranských cestách. A ak vás zaujíma, kde sa podeli prvé električky, ktoré už od roku 1908 pendlovali po koľajniciach od Popradu až po Štrbské Pleso či Tatranskú Kotlinu, stačí sa zahĺbiť do Argalácsovej knihy, v ktorej nájdete aj odpoveď na otázku, prečo sa „dvadsaťdvojka“ volá Kométa... Je to však len zlomok tajomstiev, ktoré publicista spod Tatier odhaľuje na jej stránkach.

Publikáciu *Mysterium Poprad* s podtitulom 3 x 33 otáznikov, naj- a prvenstiev vydala Tlačiareň Kežmarok, GG. Zoženiete ju napríklad v popradskom kníhkupectve Christiania.

Vysoké Tatry a Tatranci si našli svoje miesto aj v najnovšej publikácii dokumentárneho fotografa Alana Hyžu, v ktorej sebe vlastným spôsobom zachytil (ne)obyčajných ľudí a výnimočné miesta, kam siahajú jeho korene. Na novinke *SPIŠ* s podtitulom *Tiene a ozveny* pracoval takmer štyri roky, zvolil pre ňu rovnaký formát, aký má jeho kniha *Memoria – miznúce Slovensko*, ktorá v roku 2018

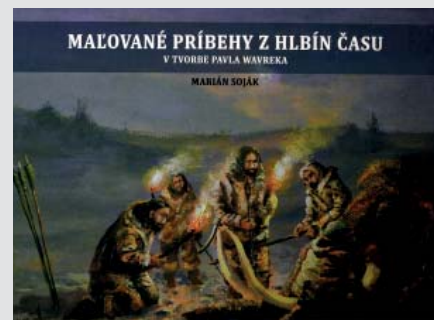
získala titul Najkrajšia kniha roka a cenu Award of Excellence v súťaži International Creative Media Award. Jeho v poradí už jedenásty titul obsahuje 85 čiernobielych fotografií, zachytených veľkoformátovým dreveným fotoaparátom Dearnorff. Ak by ste čakali notoricky známe zákutia, pamiatky či tváre, budete sklamaní. No objekty, ktoré si vybral, rovnako, ak nie viac, charakterizujú kolorit Spiša. Miesta, ktoré mu prirástlo k srdcu nielen preto, že odtiaľ pochádzajú jeho predkovia, ale aj pre jeho fotogenickosť a genius loci. Nie sú to žiadne prvoplánové zábery, ktoré dokáže nacvakať ktokoľvek digitálom, hlbšiu umeleckú hodnotu im vtlača starosvetská technika, ktorú si autor zvolil. Interakcia prostredia s prírodnými živlami dodáva snímkam neopakovateľnú atmosféru, ktorá je takisto zárukou toho, že vám utkvajú v pamäti. Podobne ako i ľudia, ktorých si do svojej obrazovej knižky pri potulkách malebným Spišom vybral. Tak ako každý človek i každé miesto, ktoré do knihy zaradil, má svoj vlastný príbeh. A hoci ho fotografia nevie vyrozprávať, dokáže upozorniť na jeho existenciu, vzbudiť dojem dotyku a túžbu spoznať z neho viac. Aspoň tak to tvrdí autor, ktorého publikácia už krátko po vyjdení získala aj prvé

ocenenie. V súťaži fotografických kníh východnej a strednej Európy, ktorá bola jedným zo sprievodných podujatí 30. ročníka Mesiaca fotografie, ju porota zaradila medzi tri najkrajšie diela v kategórii súčasná fotografia.

Vydala spoločnosť arteA ppb.

Dlhoročné priateľstvo archeológa Mariána Sojáka a výtvarníka Pavla Wavreka vyústilo do nevšednej publikácie, v ktorej si istotne radi zalistujú nielen nadšenci histórie. Dvojica, ktorú pred viac ako tromi desaťročiami spojila vášeň k archeológii, čitateľom ponúka návrat do minulosti prostredníctvom vyše polstovky príbehov doplnených o maľované rekonštrukcie z renomovaných podtatranských archeologických lokalít, ale i ďalších významných nálezísk z rôznych kútov Slovenska, ba dokonca aj vzdialenejších častí sveta. V duchu hesla „lepšie raz vidieť ako stokrát počuť“ burianovským štýlom oživilo dejiny a pootvorilo dvere širokej verejnos-

ti k poznaniu mystérií ukrytých v hĺbiniach času. Spolu s nimi sa čitateľ vyberie nielen k svetoznámej gánoveckej travertínovej kope, ktorú preslávil objav výliatku mozgovne neandertálc, ale nakukne napríklad aj do oblasti Dreveníka či zabudnutých lokalít Spišskej Teplice, kde údajne pred siedmimi desaťročiami narazili robotníci na mamutie zuby a ďalšie fosílie. Paleolitické sídliská, dávne pohrebiská, peňazokazecké dielne ukryté v jaskyniach, zaniknuté stredoveké osady dávajú konkrétnejší obraz o tom, ako to na Spiši kedysi vyzeralo. Mimochodom, svoju kapitolku v knihe má tiež Hučivá diera, prvá tatranská jaskyňa s doloženým pravekým osídlením, ktorá si medzi archeológmi vyslúžila titul Objav roka 2019, či tatranské dinosaury, ktorých skamenené stopy ešte v roku 1975 objavili v Tichej doline. A vraj neboli jediné, ktoré sa v Tatrách našli... Pútavý je napríklad i príbeh megalocera, ktorý patril medzi skutočných gigantov doby ľadovej a časti jeho parožia sa našli aj na Spiši, alebo leva jaskynného,

ktorého kosti ukrývali mnohé slovenské jaskyne. Dynamiku jednotlivých príbehov dotvárajú Wavrekove sugestívne maľby, vďaka ktorým čitateľ nadobudne názornú predstavu o tom, aké to (nielen) pod Tatrami mohlo asi byť v dávnych časoch. Jeho fantázia je miestami ozaj bezhraničná, dokáže vás preniesť hoc aj na silvestrovské oslavy v roku 12 100 pred Kristom...

Monografiu Maľované príbehy z hlbín času v tvorbe Pavla Wavreka vydal Archeologický ústav SAV Nitra. ◀

Paleta Vlada Buriana osirela

👤 Katarína Bohušová

Koncom októbra opustil tento svet vo veku 97 rokov maliar, hotelier a publicista Vlado Burian (*9. 5. 1923 – † 25. 10. 2020). Hoci sa narodil v Brne, Vysoké Tatry boli jeho druhým domovom a prostredníctvom umeleckej tvorby a vzácných priateľstiev s nimi ostane navždy spätý.

Vyrastal v rodine významného žurnalistu a literáta, čo už v mladosti formovalo jeho sociálne cítenie a vzťah k umeniu. Po druhej svetovej vojne jeho kroky smerovali do Vysokých Tatier, kde pôsobil v prevádzkach československých hotelov. Stali sa jeho srdcovou záležitosťou, nehasnúcim zdrojom inšpirácie. Stretol tu aj svoju celoživotnú družku, manželku Ivanku. Niektorí Tatraci si ho pamätajú ako riaditeľa Československých štátnych kúpeľov so sídlom v Tatranskej Lomnici, neskôr pôsobil na Štrbskom Plese.

Ako uznávaný hotelier sa vrátil do rodného Brna, no kontakt s Tatrami nikdy nestratil. Na svetových výstavách v Montreale, Osake a vo Vancouveri pomáhal pri prezentácii Vysokých Tatier a Slovenska, podieľal sa aj na príprave majstrovstiev sveta v lyžovaní v roku 1970.

Po ukončení aktívnej hotelovej činnosti, za ktorú získal najvyššie medzinárodné ocenenie, sa začal intenzívne venovať plenérovej krajinomalbe. Namaloval vyše 3 500 obrazov, prevažne olejových krajinomalieb, z toho cez 1 000 s tatranskou tematikou, kde osobitné miesto zaujíma tatranský veľikán – Kriváň, ktorý zobrazoval v rôznych časových obdobiach a z rôznych pohľadov. Jedno z jeho diel si z návštevy Slovenska odniesla ako dar aj anglická kráľovná Alžbeta II.

Svojou tvorbou sa Vlado Burian radí medzi najvýznamnejších propagátorov krás Vysokých Tatier. Vravieval, že Slovensko je šťastnou hviezdou jeho života, kde rozvinul svoju profesijnú aj umeleckú dráhu. „Kúzlo tatranskej prírody ma natrvalo očarilo. A démonický Kriváň, videný zo všetkých možných podtatranských miest, najčastejšie však z mojich obľúbených nadpribylinských Potôčkov, ma doslova fascinoval a maliarsky uchvacoval. Aj pri sebaľúbivej snahe som si však stále uvedomoval, že ani po mnohých maliarskych plenérovských pokusoch a hotových obrazoch nie som schopný vyjadriť jeho skutočnú krásu. Myslím, že to ani nie je v ľudských silách. Nie človek nad prírodou, ale príroda stále stojí nad celým ľudstvom. Vážte si svojej tatranskej prírody a krajiny,“ odkázal ako čerstvý laureát Ceny MUDr. Mikuláša Szontagha, ktorú mu v roku 2013 udelil Klub Tatrancov ako poďakovanie za celoživotné dielo v prospech Vysokých Tatier. V spomienkach ľudí ostatne Vlado Burian ako usmiaty srdečný človek so zmyslom pre krásu – v umení i v každodennom živote. ◀

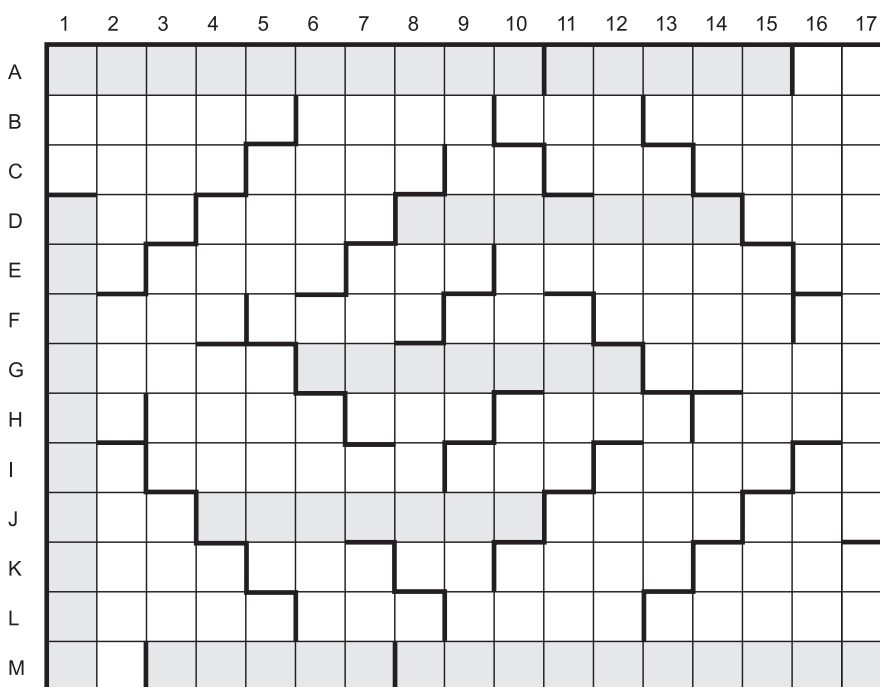
Krížovka

Anton Hajovský

Javorový štít je majestátny štít v hlavnom hrebeni Vysokých Tatier. Nachádza sa medzi Javorovou škárou a Javorovým sedlom. Do Veľkej Studenej doliny vysiela krátky bočný hrebeň. Má dva končiare, z ktorých hlavný je východný. Štítu dala názov susedná Javorová dolina. V jej lesoch rástol javor, ktorý bol najmä v 18. storočí vyhľadávaný stolármi. Tí z neho zhotovovali masívny nábytok, používali ho aj ľudoví umelci a vyrábali (*tajnička 1*). Prvý známy výstup na Javorový štít bol zaznamenaný 13. augusta 1897. Na jeho vrchol vystúpili Karol (*tajnička 2*) a jeho matka (*tajnička 3*). Spoločnosť im robil horský vodca Ján (*tajnička 4*). Lezci vystupovali žlabom v pravej polovici východnej steny štítu z Veľkej Studenej doliny. Na nižšom Prostrednom Javorovom štíte stáli ako prví horolezci Július (*tajnička 5*), Alfred (*tajnička 6*) a Zoltán (*tajnička 7*) 17. augusta 1905. Prvý zimný výstup urobili Julius Andreas Hefty a Gyula Komarnicki 9. decembra 1911. Prvý výstup z Javorovej doliny si na svoje konto 30. augusta 1908 pripísali Gyula Komarnicki a Alfred Matin. Už sa nedá zopakovať, lebo v roku 1938, po zrútení masy skál zo severnej steny, sa stratila aj táto (*tajnička 8*).

Legenda

Vodorovne: A. *Tajnička 4 – tajnička 6* – EČV Spišskej Novej Vsi. – B. Ženské meno – pozýval – zlato, po španielsky – omámte alkoholom. – C. Previnenia – semita – dvojhĺska – vokalizovaná predložka – staroegyptský boh slnka. – D. Nedobro – nemecká automobilka – *tajnička 2* – otec. – E. Tu máš – hnil – predmestie Viedne – francúzske mesto – a podobne. – F. Majetok štátu – Shakespeareov kráľ – rok, po rusky – kananejská bohyňa úrody – starobabylonské mesto. – G. Slovenský básnik – *tajnička 3* – éra. – H. Všetko v poriadku – plytký zákop – sova, po anglicky – francúzska skratka NATO – pseudonym Gogola. – I. Typ hudobného nosiča – pracovali – Dietlova sestrička – bezvýznamné osobnosti – 1001 rímsky. – J. Typ Fiatu – *tajnička 7* – tadiaľ – maďarsky Pavol. – K. Ostrov slobody – kriak – mierka modelu železníc – naozaj

– čistidlo motorov. – L. Čistidlo na okná – maďarský zápor – nórske sídlo – minulý rok. – M. Heyerdahlova loď – *tajnička 8 – tajnička 5*.

Zvisle: 1. Smrteľný vírus – *tajnička 1*. – 2. Urobila veniec – 365 dní – vo vnútri. – 3. Citoslovce upozornenia – údenina – dedina. – 4. Vidiny – starší kanadský hokejista – nádoba pri studni – kód letiska Angers. – 5. Ruský súhlas – výzva – vonkajšok – starorímska minca. – 6. Pohliadol dozadu – et alteri – chránený vynález. – 7. Vytrhával – potreba lezca – značka lítia – matka Romula a Réma. – 8. Značka zámkov – ucho, po anglicky – spoločenský tanec – miligram. – 9. Električka – lopta v sieti – žltáčka. – 10. Umelý jazyk – izraelský spisovateľ (Šmuel Josef, 1888-1970) – osobné zámeno – ovláda. – 11. Jadro – popevok – Kubalova postavička – cirkusový stan. – 12. Základ štátu – ad acta – zároveň, súčasne. – 13. Označenie múky – pichliače – dlhá chvíľa – voltmeter. – 14. Belgické kúpele – lacný, po anglicky – spojka – meno Aleny. – 15. Meno Furkovej – časti nábytku – drobná nečistota. – 16. Odtlačok cho-

didla – časť hlavy – kývne. – 17. Neuviedol do správnej polohy – nápev.

Pomôcky: Agnon – Eina.

Znenie tajničiek posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži **do 28. februára 2021**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Komu pôjde výhra?

Správne riešenia tajničiek z čísla 5/2020 mali znieť: 1. je najmladšia, 2. spolu s lanovkou, 3. Štrbského Pleša, 4. pre zjazdárov, 5. František Bujak, 6. Milan Štefánik, 7. Predné Solisko. Tentokrát nám do redakcie prišlo dokopy 32 odpovedí. Spomedzi nich neboli úplne správne iba tri. Knihu Ženy v tieni hôr z pera Kežmarčana Ota Rozložníka od nás získava **Eva Foltinová z Trnavy**. Srdečne blahoželáme!

Fotohádanka

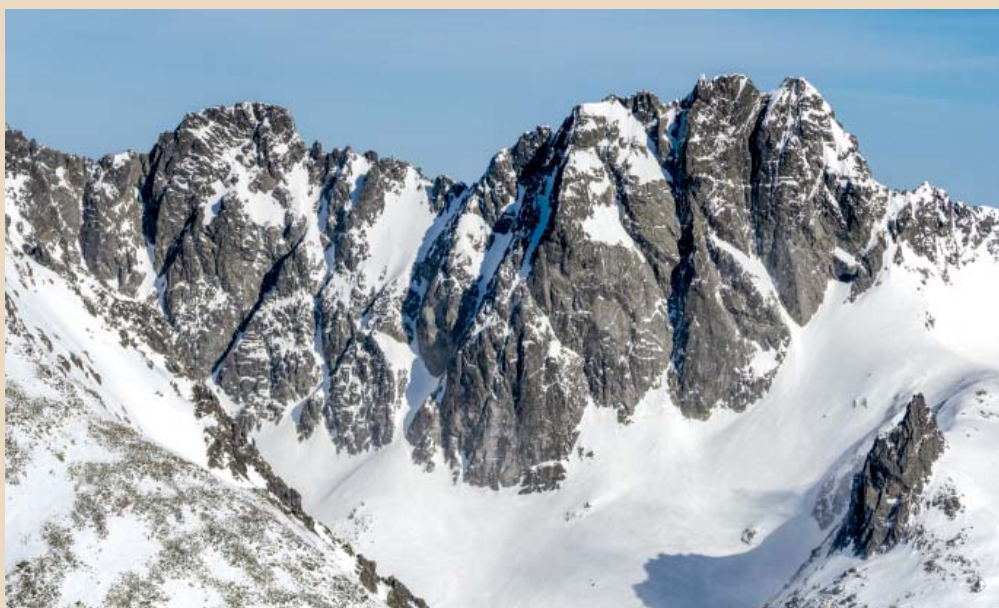
  Martin Maličký

Vážení čitatelia,

veľké vďaka za vaše odpovede. Z času na čas prídu aj slová pochvaly. Spätná väzba je pre autora dôležitá. Uzatvára kruh, ktorý ho spája s čitateľmi. Bez nej je akákoľvek tvorba podobná vode v koši. Vy, naši skalní, ste tou vzácnou nádobou, ktorá uchováva všetky slová aj myšlienky ukryté medzi riadkami. Ďakujem, že mám pre koho písať...

Záchranári to majú so spätou väzbou o niečo jednoduchšie. Už len ich príchod vyvoláva úľavu a vďaka, aspoň vo väčšine prípadov. Fotohádanka v čísle 5/2020 bola venovaná práve im. Mnohí ste naľavo od vrtulníka spoznali Končistú. Je to správna odpoveď. Väčšina starých turistických a horolezeckých sprievodcov ju hodnotí ako najľahšie prístupnú spomedzi „hlavných“ štítov Tatier. Pred prvou svetovou vojnou dokonca odrádzali horskí vodcovia zo Štôly svojich klientov od túry na Končistú, tvrdiac, že sa na ňu možno „vyteperiť aj na zdochýnajúcom koni“. Dôvody však boli trochu prozaickejšie. Jednak neboli horskí vodcovia spokojní s taxou osem korún, ktorú predpisoval za vodenie na Končistú cenník Spišskej župy, a navyše tu mali Ján Pastrnák a Ján Ruman-Driečny svoje pytliacke revíry, ktoré netúžili oživiť turistami. Ak už sa predsa len niekto na Končistú vybral, tak výstup ukončil pod bizarným balvanom, ktorý zdobí jej vrchol. Tvarom pripomína konskú hlavu či kováčsku nákovu. Aby som bol presný, mal by som písať v minulom čase. V piatok 30. augusta 2019 poobede sa Tatrami prehnała búrka nevidanej intenzity. Silu jej bleskov okúsila aj ikonická Nákovu. Odštíepila sa z nej takmer polovica. Nuž, ani tvrdá žula to nemá isté na najvyšších miestach, čo už potom chudáci politici ☺.

S Nákovou bude navždy späť meno Viktora Lorenca (1843 – 1915), kroměřížskeho rodáka, ktorý sa už ako gymnazista pešo vybral so spolužiakom do Vysokých Tatier. Od roku 1870 pôsobil ako hlavný inžinier krompašských železniární a Tatry navštevoval pravidelne. Bol to práve on, kto stál na Nákovu ako prvý. Predchádzalo tomu niekoľko neúspešných pokusov. Okrem toho vykonal aj niekoľko ďalších prvovýstupov, no venoval sa najmä vyhladávaní nových sedlových prechodov medzi dolinami. Informáciu o jeho víťazstve nad Nákovou ako prvý uverejnil kúpeľný lekár v Starom Smokovci Ladislav Járma. Z úcty k Lorencovi ju navrhoval pomenovať Lorencovou skalou. Výbor Uhorského

karpatského spolku však nesúhlasil, pretože Lorenc bol „nebezpečný pansláv“. Nákovu akoby natruc nazvali Jármaho stôl. Čo už – zloba, závišť a národnostná nenávišť sprevádzajú ľudstvo odjakživa... a nad nimi sa vznáša ako obrovská vzducholoď ľudská hlúposť.

Názov Končistej vystihuje jej tvar najmä pri pohľade z juhu. Jej pomenovanie sa ustáľilo až v 60. rokoch 19. storočia. Juraj Buchholtz ml. spomína v texte z roku 1717 tento štít ako súčasť takzvaných Batizovských vrchov (Batisfalvensis mons). Spišskí Nemci zvykli v dávnej minulosti masív označovať názvom Hochkamm – Vysoký hrebeň. Súčasťou tohto „čipkovaného“ hrebeňa je vyše dvadsať veží a štrbín. Nájdete tu Štôlsku vežu, pomenovanú po známej podtatranskej osade, aj Pastrnákove zuby, nesúce meno vyššie spomínaného horského vodcu. Názov Rinčova štrbina má pravdepodobne pôvod v staronemeckom slove „rin“, označujúcom povrchovú baňu, kým Kahulská vežička je pomenovaná podľa Kahúl – časti lesa nad Vyšnými Hágami, kde sa v minulosti vyrábalo drevené uhlie. Končistú oddeľuje od hlavného hrebeňa Vysokých Tatier Sedlo pod Drúkom. Drúk je najsevernejšia vežička spomínaného hrebeňa. Tvarom skutočne pripomína akýsi drúk či kyjak.

Končistá mala byť cieľom poslednej národnej vychádzky slovenských vlastencov pred pádom habsburskej monarchie v dňoch 29. a 30. augusta 1918. Táto voľba namiesto obvyklého cieľa národných vychádzok Kriváňa mala chrániť účastníkov

pred zákrokom polície. Hoci výstup zmarila nepriazeň počasia (účastníci sa museli kvôli prudkému lejaku vrátiť spod Lúčneho sedla), podujatie splnilo svoj zámer. Ako napísal Jur Janoška ml. v roku 1923 v časopise Krásy Slovenska: „Vychádzku na Končistú možno právom vradiť medzi pamätné vychádzky národné“.

Milí čitatelia, viem, že už zakukujete na fotografiu novej hádanky. Nuž tu je otázka aj s indiciami. Ktoré dva štíty hlavného hrebeňa zachytáva letecká snímka? Možno vás na správnu odpoveď navedie skalný útvar v pravom dolnom rohu.

Svoje tipy posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži **do 28. februára 2021**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Kto dostane knihu?

Fotohádanku z čísla 5/2020 malo odvahu rozlúsknuť 23 čitateľov. Okrem Končistej tipovali aj Satan či Batizovský štít. Spomedzi 18 správnych odpovedí sme vyžrebovali **Jána Hudáka z Púchova**. Získava od nás knihu Tatrské štíty a ľudia z pera historika Ivana Bohuša st. Srdečne blahoželáme!

